

Ülke

Politikaları Vakfı

İkinci Yüzyıl Serisi
Ekim 2022

Dış Politika ve Güvenlik

İkinci Yüzyıl Forumları - 3

Bölgesel ve Küresel Sorunlar
Dış İlişkiler ve Güvenlik Politikaları
Kurumsal Yapı ve Karar Alma

ÜPV
Ülke Politikaları Vakfı

DIŞ POLİTİKA VE GÜVENLİK FORUMU

15 EKİM 2022

10.00 - 10.45 Açılış Konuşmaları

10.45 - 12.45 I. OTURUM:

BÖLGESEL VE KÜRESEL SORUNLAR KARŞISINDA TÜRKİYE

Murat Yetkin

Oturum Başkanı

Prof. Dr. Serhat Güvenç

Ege ve Doğu Akdeniz'deki Gelişmeler

Oğuz Demiralp E.Büyükelçi

Karadeniz, Rusya ve Ukrayna Savaşı

Nur Batur

Orta Doğu'daki Gelişmeler

Fatih Ceylan E.Büyükelçi

Küresel (Ortak) Sorunlar

12.45 - 13.45 ÖĞLE YEMEĞİ

13.45 - 15.45 II. OTURUM:

TÜRKİYE'NİN DIŞ İLİŞKİLER VE GÜVENLİK POLİTİKALARI

Utku Çakırözer

Oturum Başkanı

Barçın Yinanç

Türkiye: Fırsatlar ve Sınamalar

Prof.Dr. Ahmet Kasım Han

Uluslararası Güçler ve Türkiye İlişkileri

Prof.Dr. Mitat Çelikpala

Yakın Komşular ve Türkiye İlişkileri

Yalım Eralp E.Büyükelçi

İkinci Yüzyılda Türkiye'nin Yeri

15.45 - 16.00 ARA

13.45 - 15.45 III. OTURUM:

DIŞ POLİTİKA VE GÜVENLİKTE KURUMSAL YAPI ve KARAR ALMA

Zeynep Gürcanlı

Oturum Başkanı

Murat Karayalçın

Dış Politikada Kurumsal Yapı ve Karar Alma Süreçleri

Prof.Dr. Haldun Yalçinkaya

Güvenlikte Kurumsal Yapı ve Karar Alma Süreçleri

Ünal Çeviköz E.Büyükelçi

Uluslararası Örgütler İle Güvenlik ve Dış Politika

Prof.Dr. Mustafa Aydın

Ulusal ve Uluslararası Kamuoyu: Dış Politika ve Güvenlik

Dış Politika ve Güvenlik Forumu

15 Ekim 2022

Dış Politika ve Güvenlik Forumu

Sahibi

Ülke Politikaları Vakfı Adına Yönetim Kurulu Başkanı
Av. İsmail Doğan Subaşı

Genel Yayın Yönetmeni

Emre Battal

Kapak Tasarım

Erkal Tülek

Sayfa Tasarım

Erkal Tülek

İletişim Bilgileri

Tel: 0532 177 31 43 - 0212 231 01 17

Email: iletisim@upv.org.tr

Adres: Gayrettepe Mahallesi Barbaros Bulvarı

No: 159 Kat: 3 Daire: 6

Balmumcu - Beşiktaş / İstanbul

Sosyal Medya

 <https://upv.org.tr>

 @upvorgtr

 @upvorgtr

 @upvorgtr

Yayınlanan yazıların sorumluluğu yazarlara aittir. Burada yayınlanan yazılar için telif ödenmeyecektir. Eleştiri, öneri ve görüşlerinizi iletisim@upv.org.tr adresine gönderebilirsiniz.

Kurucularımız

Zekeriya Temizel

Servet Taşdelen

Prof. Dr. Süha Sevük

Arslan Kaya

Prof. Dr. Bilge Hacıhasanoğlu

Nazif Ekzen

Orhan Ziya Diren

Onursal Başkanlarımız

Zekeriya Temizel

Murtaza Çelikel

Yönetim Kurulu

Avukat İsmail Doğan Subaşı - Başkan

Doç. Dr. Seyhun Şahin - Başkan Vekili

Selim Mataracı - Genel Sekreter

Hamit Tahan - Muhasip

Doç. Dr. Yunus Emre

Hasan Mutlu

İnan Güney

Bilgin Akbal

Aysemin Gülmez

Mustafa Yazıcı

Özgür Durmuş

Denetim Kurulu

Dr. Hakkı Sağlam

İsmail Yazgılı

Ülkü Sakalar

Ruhi Tuncel

Mehmet Ali Çelikel

ÜP V

Ülke Politikaları Vakfı

İÇİNDEKİLER

KONUŞMACILAR 8

OTURUM BAŞKANLARI 17

AÇILIŞ KONUŞMALARI 19

I. OTURUM: BÖLGESEL VE KÜRESEL SORUNLAR KARŞISINDA TÜRKİYE 27

Prof. Dr. Serhat Güvenç Ege ve Doğu Akdeniz'deki Gelişmeler

Oğuz Demiralp E.Büyükelçi Karadeniz, Rusya ve Ukrayna Savaşı

Nur Batur Orta Doğu'daki Gelişmeler

Fatih Ceylan E.Büyükelçi Küresel (Ortak) Sorunlar

II. OTURUM: TÜRKİYE'NİN DIŞ İLİŞKİ VE GÜVENLİK POLİTİKALARI 55

Barçın Yinanç Türkiye: Fırsatlar ve Sınamalar

Prof.Dr. Ahmet Kasım Han Uluslararası Güçler ve Türkiye İlişkileri

Prof.Dr. Mitat Çelikpala Yakın Komşular ve Türkiye İlişkileri

Yalım Eralp -E.Büyükelçi İkinci Yüzyılda Türkiye'nin Yeri

III. OTURUM: DIŞ POLİTİKA VE GÜVENLİKTE KURUMSAL

YAPI ve KARAR ALMA 76

Murat Karayalçın Dış Politikada Kurumsal Yapı ve Karar Alma Süreçleri

Prof.Dr. Haldun Yalçınkaya Güvenlikte Kurumsal Yapı ve Karar Alma Süreçleri

Ünal Çeviköz E.Büyükelçi Uluslararası Örgütler İle Güvenlik ve Dış Politika

Prof.Dr. Mustafa Aydın Ulusal ve Uluslararası Kamuoyu: Dış Politika ve Güvenlik

FORUMDAN KARELER 103

KONUŞMACILAR

Serhat Güvenç

Lisans ve Yüksek Lisans eğitimini Marmara Üniversitesi'nde; Doktora eğitimini ise Boğaziçi Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler bölümünde tamamladı. 2010'dan beri Kadir Has Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümünde öğretim üyesidir. 2000-2010 yılları arasında İstanbul Bilgi Üniversitesi'nde öğretim görevlisi ve üyesi; 2006 yılında Şikago Üniversitesi Tarih Bölümünde konuk öğretim üyesi olarak görev yaptı. Akademik çalışmaları, Türk Dış Politikası, Deniz Güvenliği ile Siyasi ve Askeri Tarih konularına yoğunlaşmaktadır.

Osmanlıların Drednot Düşleri (İş Bankası Kültür Yayınları, 2009); Turkey in the Mediterranean during the Interwar Era (Indiana University Turkish Studies, 2010) (Dilek Barlas ile); NATO'da 60 Yıl: Türkiye'nin Transatlantik Güvenliğe Katkıları (İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2013) ve Kıbrıs için Havalandılar: G-Günü (İstanbul: Kronik, 2022) (Levent Başara ile) isimli kitapların yazarıdır. Çeşitli ulusal ve uluslararası dergilerde makaleleri yayınlanmıştır.

2019 yılından beri Gazete Pencere'de ve 2021'den beri Medyascope'da köşe yazıları yazmaktadır. 2020-2021 yıllarında Medyascope TV'de Yörük Işık ile birlikte "Havada Suda" adlı programı hazırlayıp sunmuştur. Lozan Mübadilleri Vakfı (LMV) mütevveli heyeti üyesidir.

Oğuz Demiralp

1952 İstanbul doğumlu. Saint Joseph Lisesi ve ODTÜ İdari İlimler Fakültesi mezunu. 1978 güzünde Dışişleri Bakanlığı'nda göreve başladı. Merkez görevlerinin yanı sıra, Tahran, Cenevre ve Strasburg'da bulundu. Dışişleri Bakanı (İsmail Cem) Özel Müşavirliği yaptı. Dünya Ticaret Örgütü, Avrupa Birliği, Bern, Cenevre Birleşmiş Milletler ve Meksika 'da büyükelçilik yaptı. 2005 - 2009 AB Genel Sekreterliği yaptı. 2017 yılında emekli oldu.

Nur Batur

1970 yılında TED Ankara Koleji'ni, 1976 yılında da Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi'ni bitirdi. Anadolu Ajansının sınavını kazanarak gazeteciliğe başladı ve parlamento ve dış politika muhabirliği yaptı. Sonrasında Tercüman ve ardından da Milliyet ve Hürriyet gazetelerine geçerek uzun yıllar iç ve dış politika yazıları yazdı. Hürriyet gazetesinin Atina Temsilciliğinin ardından Ankara Temsilciliğini de yaptı. 1994'te Kanal D'nin Ankara Temsilci yardımcılığı ve Haber Müdürlüğü'nün yanı sıra Eksen adlı haber programını hazırlayıp sundu. Daha sonraki yıllarda da CNN Türk Televizyonunda haber programlar ve belgeseller hazırlayıp sundu. TRT, BBC, Amerikanın Sesi ve Almanya'nın sesi radyolarına da haber ve yorum yaptı.

1986- 1987-1989 yılları arasında 3 kez Türkiye Gazeteciler Cemiyeti tarafından yılın gazetecisi, 1994'te Tempo Dergisi tarafından yılın en iyi televizyon sunucusu seçildi. 2004'te Uluslararası Barış ve Dostluk ödülü aldı. 2008'de Cumhuriyetin 84. yılı dolayısıyla Televizyon ve Gazetecilik alanında "Yılın Altın İnsanı" ödülü verildi. Yayınlanan 5 kitabı bulunuyor. Bahçeşehir Üniversitesinde Yüksek Lisans ve Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesinde Siyasi Gazetecilik dersleri veriyor.

Fatih Ceylan

1957 yılında Bursa'da dünyaya geldi. 1979'da Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümünden mezun oldu. Ardından Rutgers/Princeton (ABD) üniversitelerinde uluslararası ilişkiler dalında Master derecesi aldı.

1979 yılında Dışişleri Bakanlığı'nın Kıbrıs İşleri Dairesi'nde aday meslek memuru olarak kariyerine başladı, Pakistan, Hollanda, Belçika ve Almanya'daki çeşitli diplomatik görevlerinin ardından 2006-2009 arasında Türkiye'nin Sudan nezdindeki Büyükelçisi olarak görev yaptı. 2009-2010 yıllarında İkili Siyasi İşler Genel Müdürlüğü (Doğu Avrupa ile Kafkasya ve Orta Asya ülkeleriyle ilişkileri kapsamaktadır) görevini yürüttü. Bu görevi takiben 2010-2013 yıllarında Doğu Avrupa, Kafkasya, Orta Asya, Uzakdoğu, Kıbrıs-Yuna-

nistan, Denizcilik-Havacılık İşleri ve Uluslararası Güvenlik İşlerinden sorumlu İkili Siyasi İşler Müsteşar Yardımcısı oldu. 2013-2018 tarihleri arasında Türkiye'yi NATO nezdinde Büyükelçi/Daimi Temsilci olarak temsil etti. Ayrıca, 2010 yılında Türkiye'nin Kırgızistan Özel Temsilcisi olarak da görev yaptı. Sudan ve Kazakistan'dan devlet nişanı aldı.

Yurtiçi ve yurtdışında üstlendiği görevler itibariyle yaklaşık kırk yıllık kariyerinin büyük bölümünde uluslararası güvenlik ve savunma konuları üzerinde çalıştı. 2019 yılında emekli oldu.

Barçın Yinanç

TED Ankara Koleji ve Charles de Gaulle Lisesi'nde okudu. ODTÜ uluslararası ilişkiler bölümü mezunu. 30 yılı aşkın bir süredir uluslararası ilişkiler ve dış politika üzerine haber ve analizler yazıyor. Halen yazıları T24'de ve Anka Review'da yayınlanmaktadır.

1991-2005 yılları arasında sırasıyla Milliyet Gazetesi, TV8 ve CNN Türk Ankara bürolarında diplomasi muhabiri olarak çalıştı. 2005 yılında İstanbul'a taşınarak CNN Türk ve Referans gazetesinde çalıştı. Ardından Hürriyet Daily News'a geçti, 2020'de ayrılanı kadar on yıl boyunca gazetenin röportajlarını gerçekleştirmesinin yanı sıra dış politika ve uluslararası ilişkiler ağırlıklı köşe yazarlığı yaptı. Chattam House, Wilton Park, Warsaw Security Forum gibi çeşitli düşünce platformlarına konuşmacı yada kolaylaştırıcı olarak

katıldı. Dış Politikada Kadınlar platformu üyesi. 2014 Soçi Kış Olimpiyatlarında olimpik mesaleyi taşıyan 3 Türk'ten biri oldu.

Ahmet Kasım Han

İstanbul, Boğaziçi, Koç ve Harvard üniversitelerinde, ekonomi, uluslararası ilişkiler, strateji, finans ve müzakere stratejileri konularında lisans, yüksek lisans, doktora ve doktora sonrası eğitimi aldı. Halen İstanbul'da Altınbaş Üniversitesi İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümünde öğretim üyesi olarak görev yapıyor. Bundan önce Kadir Has Üniversitesi İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi Ulus-

lararası İlişkiler Bölümü'nde öğretim üyesi ve Rektör Danışmanı olarak görev yapmıştı. TC Milli Savunma Üniversitesi, Atatürk Stratejik Araştırmalar Enstitüsü'nde ve Müşterek Harp Enstitüsü'nde öğretim üyeliğini sürdürmektedir. Aynı zamanda Harp Akademileri Komutanlığı Silahlı Kuvvetler Yüksek Sevk ve İdare Akademisi Akademik Danışmanlığı görevinde bulunmuştur. Ekonomi ve Dış Politika Araştırmaları Merkezi'nin (EDAM) yönetim kurulu üyesidir. Ulusal ve uluslararası akademik yayınlarda yer almış bir çok makale ve kitap bölümlerinin yanı sıra, başta köşe yazarlığı yaptığı Radikal ve Referans gazeteleri olmak üzere, çeşitli gazetelerde ve dergilerde yayınlanmış 180'i aşkın fikir yazısı bulunuyor. Ayrıca yerli/yabancı bir çok görsel ve yazılı basın kuruluşlarında görev yaptı.

Akademik çalışmaları dışında Türkiye İhracatçılar Meclisi'nin ilk Uluslararası İlişkiler Danışmanı olarak görev yapmış (2003-2006), akademik kariyerinin yanı sıra özel sektörde sanayi ve finans kurumlarında Yönetim Kurulu üyeliği, Yönetim Kurulu baş danışmanlığı görevlerinde bulunmuş, Genel Koordinatörlük, Genel Müdürlük, Proje Müdürlüğü, Uluslararası Sermaye Piyasaları Koordinatörlüğü konumlarında görev yapmıştır. Merkezi New York'ta bulunan uluslararası danışmanlık ağı Gerson Lehrman Group'un GLG Council of Experts üyesidir. Aynı zamanda İstanbul Ekonomi Danışmanlık firmasının danışman heyeti içerisinde yer aldı ve bu arada İstanbul Ekonomi Araştırma firmasının kurucu ortağı olurken yönetim kurulu üyeliğini de yürütmektedir.

Mitat Çelikpala

Kadir Has Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü öğretim üyesidir. Halen Kadir Has Üniversitesi Rektör Yardımcılığı ve İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi Dekanlığı görevini yürütmektedir. Çalışma alanları arasında eski Sovyet coğrafyası ve Kafkasya, diaspora çalışmaları, Karadeniz Bölgesi ve güvenliği, Türk-Rus ilişkileri, enerji güvenliği, kritik altyapı güvenliği ve terörizmle mücadele gibi konular yer almaktadır. Lisans eğitimini ODTÜ'de tamamlayan Çelikpala, yüksek lisansını Hacettepe, Doktora çalışmasını ise Bilkent Üniversitesinde yaptı. Oxford Üniversitesi St. Antony's College'da Senior Associate Member olarak

bulunduktan sonra, Hacettepe ve TOBB Ekonomi ve Teknoloji üniversitelerinde de görev yaptı. Bilgi Üniversitesi, Kara Harp Okulu Güvenlik Bilimleri Enstitüsü, Harp Akademileri ve Milli Güvenlik Akademisinde Türk Dış Politikası, Kafkasya ve Orta Asya tarihi ve güvenlik politikaları, Türk siyasal hayatı ve politikası ile strateji ve güvenlik konuları üzerine düzenlenmiş ders ve seminerler verdi. Çeşitli uluslararası kurum, düşünce kuruluşu ve şirketlerin yanı sıra NATO Terörizmle Mücadele Mükemmeliyet Merkezi, Türk Silahlı Kuvvetleri Stratejik Araştırma Merkezi (SAREM), Dışişleri Bakanlığı Stratejik Araştırmalar Merkezi'nde akademik danışmanlık yaptı. Ayrıca, akademik dergiler ve güncel medyada yayınlanmış çeşitli makale ve değerlendirmeleri bulunmaktadır.

Yalın Eralp

1939, İstanbul doğumlu. Liseyi 1958 yılında New York'ta bitirdi. Ankara Siyasal Bilgiler Fakültesi, 1962 yılında birincilikle mezun oldu.

Mezun olduğu yıl (1962), Dışişleri Bakanlığı'nda çalışmaya başladı. New York Birleşmiş Milletler, Yunanistan, Roma Nato Savunma Koleji ve Brüksel Nato Türk Delegasyonu'nda çeşitli görevlerde bulundu. Washington'daki Türkiye Büyükelçiliğinde müsteşar ve elçi Müsteşar olarak görev yaptı. 1983-87 yıllarında, Ankara'da

Dışişleri Bakanlığı Sözcülüğü'nde bulundu. 1987-91 yılları arasında Hindistan'da büyükelçilik yaptı. 1991-1996 yılları arasında Başbakan Mesut Yılmaz ve Başbakan Tansu Çiller'e danışmanlık yaptı. Bu sırada Dışişleri Bakanlığı'nda Nato İşleri Genel Müdürlüğü'nü yürüttü. 1996-2000 yılları arasında Viyana'da Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı nezdinde Türkiye Büyükelçiliği görevini yaptı. Eylül 2000'de emekli oldu.

16 yıl CNN TÜRK'de dış politika konularında yorumculuk sonrasında Milliyet, Habertürk, Tercüman gazetelerinde köşe yazarlığı yaptı. Halen, Kültür Üniversitesinde Uluslararası Güncel Sorunlar ve Diplomasi dersleri vermekte. Aynı üniversitede Global Eğilimler Düşünce Merkezi Danışma Kurulu'ndadır. Türk-Yunan Dostluk Derneği, Defne/Daphne'nin 2009-2011 arasında eşbaşkanlığını yaptı.

İngilizce ve Fransızca biliyor. Anılarını kaleme aldığı, “Perdeyi Aralarken” (Doğan Kitap) 2017'de çıktı. Adalı Vakfından, “Sefir Olmak” ve “Pandemi ve Kırılgan Demokrasi” kitapla-

rını kaleme aldı.

Murat Karayalçın

1943’de Samsun da doğdu. ODTÜ İngilizce Hazırlık Okulu ve Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi İktisat Maliye Bölümü mezunu olduktan sonra, Birleşik Krallık’ta University of East Anglia’da Kalkınma Ekonomisi üzerine yüksek lisans yaptı.

1969-1978 yılları arasında Devlet Planlama Teşkilatı’nda uzman, 1978-1979 yılları arasında Köy İşleri Bakanlığı’nda müsteşar yardımcılığı görevlerinde bulundu. 1981-1991 yılları arasında Kent-Koop, 1988-1993 yılları arasında

Türkiye Kent Kooperatifleri Merkez Birliği’nde Genel Başkanlık, 1986-1987 yılları arasında Uluslararası İskan Konseyinde, 1988-1996 yılları arasında da Uluslararası Kooperatifler Birliği (İCA) Konut Kooperatifleri Yürütme Kurulu üyeliği görevini üstlendi.

1989-1993 yılları arasında Ankara Büyükşehir Belediye Başkanlığı yaptı, 1993-1995 yılları arasında Sosyal Demokrat Halkçı Parti Genel Başkanlığı görevinde bulundu ve 1993-1994 yılları arasında Başbakan Yardımcısı ve Devlet Bakanı, 1994-1995 yılları arasında ise Başbakan Yardımcısı ve Dış İşleri Bakanı olarak görev aldı.

1995 yılında CHP Samsun Milletvekili seçildi ve 1997-1999 yılları arasında TBMM Dışişleri Komisyonu Başkanlığı görevini yürüttü. 2014-2015 yılları arasında ise CHP İstanbul İl Başkanı olarak görev aldı. Cumhuriyet Halk Partisinde 1999-2001 ve 2012-2014 dönemlerinde Parti Meclisi Üyeliklerinde bulundu, 2016 Ocak ayında yapılan 35. Olağan Kurultayında Divan Başkanlığı yaptı.

KKTC’de Girne Amerikan Üniversitesi ve Türkiye’de çeşitli üniversitelerde öğretim üyeliği yaptı. 2017-2020 tarihleri arasında ise Türkiye İş Bankası Yönetim Kurulu Üyeliği görevinde bulundu.

Haldun Yalçinkaya

Kuleli ve Harbiye’deki öğrenimini müteakip İstanbul Üniversitesinde Uluslararası İlişkiler alanında lisansüstü eğitimini tamamladı. Yüksek lisans tezini “Barışı Koruma” ve doktora tezini ise “Savaşın Dönüşümü” üzerine yazdı. Doktorasını tamamladıktan sonra Oxford Üniversitesi, ABD Kara Harp Okulu’nda (West Point) ve Florida Üniversitesi’nde akademik çalışmalar yaptı. Savaş, terörizm, Uluslararası Güvenlik ve Uluslararası İlişkiler konularında çok sayıda kitap ile ulusal ve uluslararası akademik makaleler yayınladı. *Global Counter Terrorism Forum, United*

Nations Counter Terrorism Network, NATO Center of Excellence Defence Against Terrorism, University of Oxford Changing Character of War Project gibi uluslararası girişimlerde uzman, araştırmacı ve danışman olarak görev yaptı. Kara Harp Okulu Dekanlığı’nda on yılı aşkın süre görev yaptıktan sonra, 2013 yılından itibaren TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü’nde görev yapmaktadır.

Ahmet Ünal Çeviköz

1952 yılında İstanbul’da doğdu. Lise eğitimini Kadıköy Maarif Koleji’nde tamamladıktan sonra Boğaziçi Üniversitesi’nin İngiliz Dili ve Edebiyatı bölümü’nden (1974) ve Siyaset Bilimi bölümü’nden mezun oldu (1978). Aynı yıl Dışişleri Bakanlığı’nda göreve başladı ve merkez görevini müteakip Moskova Büyükelçiliği’nde ikinci katip, Bregenz Başkonsolosluğu’nda Konsolos olarak görev yaptı.

Ankara’da Doğu Dairesi’nde şube müdürlüğü yaptıktan sonra Sofya Büyükelçiliği Müsteşarlığı’na atandı. 1989’da Dışişleri Bakanlığı’ndan izinli ola-

rak ayrılarak NATO Uluslararası Yazmanlığı’nda göreve başladı ve önce Ekonomi Direktörlüğü’nde sonra Siyasi Direktörlük’te çalıştı. 1993’te Brüksel Üniversitesi’nden Uluslararası

İlişkiler Yüksek Lisans derecesini aldı. NATO'nun Moskova'daki Enformasyon Bürosu'nu açmakla görevlendirildi (1994). Bunu müteakip NATO-Rusya Kurucu Senedi'ni hazırladı ve yeniden Dışişleri Bakanlığı'ndaki görevine döndü (1997). Balkan Dairesi Başkanı ve Kafkasya-Orta Asya Genel Müdür Yardımcısı olarak merkez görevlerini tamamladıktan sonra Türkiye'nin Azerbaycan (2001-2004), Irak Büyükelçisi olarak görev yaptı (2004-2006). Dışişleri Bakanlığı Müsteşar İkili Siyasi İşler Yardımcısı olarak Ankara'da bulundu (2007-2010). Bu sırada Türkiye ile Ermenistan arasında imzalanan protokolleri hazırladı (2009). Londra'ya büyükelçi olarak atandı (2010). 2014 yazında bu görevini tamamlayarak Türkiye'ye döndükten sonra kendi isteği ile emekliye ayrıldı.

Uluslararası Denizcilik Örgütü 28. Dönem Genel Kurul Başkanlığı'na seçildi. (2013-2015). APM (Ankara Politikalar Merkezi) Başkanlığını da yürüttü, Kadir Has Üniversitesi Mütevelli Heyeti Üyesi olarakta görev yaptı. Bilge Adamlar Kurulu (BİLGESAM) ve British Chamber of Commerce in Turkey (BCCT)'de yer aldı ve şu an, Global İlişkiler Forumu ve European Leadership Network (ELN) üyesidir.

TBMM'nin 27. döneminde CHP 2. Bölge İstanbul Milletvekili olarak seçilen Çeviköz, CHP'de Ağustos 2020'den bu yana başkanışmanlık görevini yürüttü. TBMM'de Dış İlişkiler Komisyonu üyesi olan Çeviköz, aynı zamanda AKPM Türkiye Heyeti'nin CHP temsilcileri arasında yer almaktadır.

Mustafa Aydın

Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler bölümünden mezun oldu. Lancaster Üniversitesi'nde *Uluslararası İlişkiler ve Stratejik Araştırmalar* alanında yüksek lisans ve *Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler* alanında doktora yaptı. Michigan (1998), Harvard (2002) ve Atina (2003) üniversiteleri ile Richardson Institute for Peace Studies (1999), EU Institute for Security Studies (2003) ve Institut für die Wissenschaften vom Menschen'de (2018) misafir araştırmacı olarak bulundu. 1994–2005 arasında Ankara Üniversitesi'n- de öğretim üyeliği ve 2005-2009 arasında TOBB-Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi, Ulus-

lararası İlişkiler Bölüm Başkanlığı yapan Aydın, 2010-2018 arasında iki dönem Kadir Has Üniversitesi Rektörlüğü görevini yürüttü. Halen Kadir Has Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde Öğretim Üyesi olan Aydın, aynı zamanda Uluslararası İlişkiler Konseyi Yönetim Kurulu Başkanlığı, Global Akademi Genel Koordinatörlüğü ve World Council for Middle Eastern Studies Yönetim Kurulu üyeliği görevlerini sürdürmektedir.

European Academy of Sciences and Art seçilmiş üyesi oldu. Akademik ilgi alanları Uluslararası Politika, Dış Politika Analizi, Güvenlik Çalışmaları, Strateji ve Jeopolitik ile Avrasya, Orta Doğu ve Türkiye'de dış politika ve güvenliktir.

OTURUM BAŞKANLARI

Murat Yetkin

Bülent Ecevit'in askeri yönetim altında çıkardığı Arayış dergisinde, 1981 yılında gazeteciliğe başladı. BBC World Service, Deutsche Welle, AFP, Turkish Daily News, Kanal D, NTV ve Sabah'ın bulunduğu yayın organlarında muhabirlik ve haber yöneticiliği yaptı. 2001 Şubat ayından gazetenin kapandığı 2016 yılına kadar Radikal gazetesi Ankara temsilcisi olarak görev aldı. 2011 Mayıs ayında Hürriyet Daily News Genel Yayın Yönetmeni olarak çalışmaya başladı ve bu görevinden 1 Ekim 2018 tarihi itibarıyla ayrıldığını açıkladı. Daha sonra "Yetkin Report" adlı bloguyla blog haberciliği yapmaya başladı. Bunun dışında kendi adıyla açtığı youtube kanalında haberciliğe devam etmektedir.

Aynı zamanda TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi İktisat Bölümünde Süreyya Serdengeçti, Fatih Özatay ve Güven Sak ile birlikte "Türkiye'nin Ekonomik ve Sosyal Dönüşümü" dersini vermektedir.

Utku Çakırözer

1970, Eskişehir doğumlu. Eskişehir Anadolu Lisesi Mezunu. Bilkent Üniversitesi Bilgisayar Mühendisliği Bölümünü bitirdi. Yüksek lisansını aynı üniversitede Siyaset Bilimi alanında yaptı. Maryland Üniversitesinde (ABD) dijital gazetecilik eğitimi aldı. Los Angeles Times ve Washington Post gazetelerinde deneyim kazandı. Milliyet, Akşam ve Cumhuriyet gazetelerinde muhabirlik, Ankara temsilciliği ve

genel yayın yönetmenliği görevlerini üstlendi. Ankara Üniversitesi ve Gazi Üniversitesinde gazetecilik dersleri verdi. Sedat Simavi, Nezih Demirkent, Çağdaş Gazeteciler Derneği ödülleri; Uluslararası Daniel Pearl Basın Bursu ve Humphrey Bursu sahibidir.

2015 ve 2018 genel seçimlerinde Cumhuriyet Halk Partisi'nden 25, 26 ve 27. Dönem Eskişehir Milletvekili seçilerek TBMM'de yasama çalışmalarına katıldı. 25 ve 26. Dönemde Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi Üyesi olarak görev aldı. Plan ve Bütçe Komisyonu ve NATO Parlamenter Asamblesi (NATOPA) Türk Grubu üyelikleri yapmıştı. 27. Dönemde de Dışışleri Komisyonu ve NATO Parlamenter Asamblesi Türk Grubu üyesidir.

Zeynep Gürcanlı

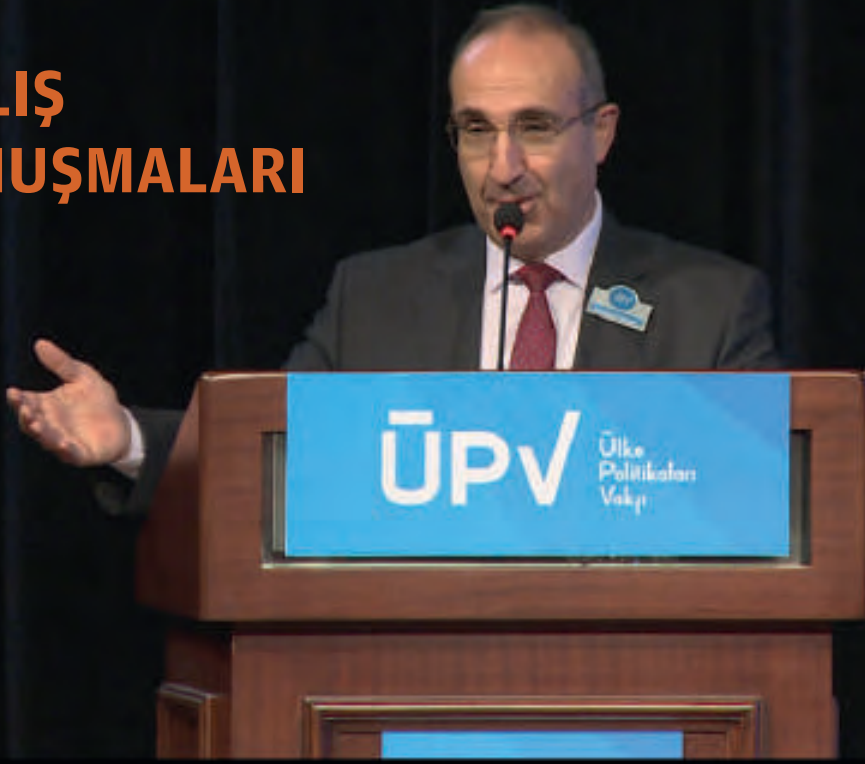

Petit Ecole ve Tevfik Fikret Lisesinin ardından, üniversite eğitimini ODTÜ Uluslararası İlişkiler bölümünde yaptı.

Gazetecilik kariyerine 1991 yılında başlamasının ardından, Anadolu Ajansı'nda dış haberler muhabiri, Hürriyet gazetesinde ise diplomasi muhabiri olarak çalıştı. Star gazetesinde önce diplomasi muhabiri, ardından da dış politika yazarı olarak görev yaptı. The New Anatolian ve Vatan gazetelerinde de yine dış politika alanında çalıştı. Hürriyet Gazetesi'nde dijital gazetecilik kariyerine başlayan ve bir süre gazetenin internet bölümünün Ankara temsilciliğini yaptı ve 5 yıl da Sözcü Gazetesi'nde internet Ankara temsilcisi ve dış politika yazarı olarak çalıştı. Diplomasi Muha-

birliği Derneği'nin üç dönem başkanlığını yapan Gürcanlı, Türkiye Gazeteciler Cemiyeti ve Ankara Gazeteciler Cemiyeti ile, Parlamento Muhabirleri Derneği üyesi. Gürcanlı, İngilizce ve Fransızca biliyor.

AÇILIŞ KONUŞMALARI

Av. İsmail Doğan Subaşı

ÜPV Yönetim Kurulu Başkanı

Bütün konuklarımıza hoş geldiniz, diyorum. Aramızda çok değerli konuklar var. Cumhuriyet Halk Partisi Genel Başkan Yardımcımız, Saadet Partisi Genel Başkan Yardımcımız, değerli gazeteciler, akademisyenler, emekli büyükelçiler, seçkin bir topluluk olarak buradayız. Davetimize konuşmacı, izleyici olarak katıldığınız için hepinize çok teşekkür ediyorum. Bugün yağmurlu bir gün. Normalde daha önce yaptığımız iki forumda bütün salon doluyordu ama bugün dış politikaya mı bir ilgisizlik var yoksa yağmurdan kaynaklı bir engelleme mi var bilemiyorum. Ben engellemelere alışık bir insanım biliyorsunuz. Sayıca biraz azız ama YouTube'dan ve sosyal medya kanallarından yayın yaptığımız için izleyicimizin olduğunu düşünüyorum.

Bartın'da dün akşam bir maden kazası oldu. Son aldığım habere göre 24 kişi vefat etmişti. Sayı değişti mi bilmiyorum. Bütün ölenlere Allah'tan rahmet, yakınlarına başsağlığı diliyorum.

Vakfımızdan kısaca söz etmek isterim. Vakfımız 2001 yılında Sayın Zekeriya Temizel tarafından Ankara'da kuruldu. Daha sonra İstanbul'a taşındı ve burada Rahmetli Sayın Murtaza Çelikel abimiz vakfın işlerini bir anlamda devraldı. Biz bu nedenle, hem Sayın Zekeriya Temizel'i hem de Rahmetli Murtaza Çelikel'i fahri başkanımız olarak kabul ediyoruz. Bütün etkinliklerimizde kendilerini sevgiyle, özlemle, rahmetle anıyoruz. Her yıl ağustos ayında Murtaza Çelikel'i mezarı ba-

şında anıyoruz. Zekeriya Bey, yurt dışında olduğu için bu etkinliğe katılamadı ama sizlere çok selam ve sevgilerini ilettili, izlediğini de belirtti.

Ben ve yönetim kurulundaki arkadaşlarım, 2021 Haziran ayında göreve geldik ve vakfın yönetimini üstlendik. Vakfımızın 20. yılıydı. Nasıl bir yönetim süreci sergileyeceğimize yönelik aramızda bir dizi tartışma yaptık. Vakıf yönetim kurulunun görev süresi üç yıldır. Biz de 2021-24 arası çalışacak yönetim kurulu olarak görev süremizin ortası sayılan 2023'e odaklandık. 2023, Cumhuriyetimizin 100. yılına tekabül ediyordu. Dolayısıyla bu 100 yılın makro düzeyde değerlendirilmesini ve önümüzdeki 100 yıla dönük öngörüler ve

**İdari yapıya, Türkiye'de
devletin bürokrasinin
gelişimine, anayasa sürecine,
siyasi partilere ve seçim
süreçlerine bakmak istedik.**

temennilerimizi paylaşacağımız bir etkinlik dizisi oluşturmaya karar verdik.

Bu etkinliği dört başlık üzerinden ilerletmeyi planladık. Bunlardan biri devletti. Devlete bir bakalım dedik. Bu şekilde idari yapıya, Türkiye'de devletin bürokrasinin gelişimine, anayasa sürecine, siyasi partilere ve seçim süreçlerine bakmak istedik. Ayrıca hukuk devletinin yapısını ve anayasal ilkeleri de ele almak istedik. Bunları tartıştığımız bir forum yaptık. Bu forum notlarını kitap olarak kapı-

da bulabilirsiniz, ücretsiz olarak alabilirsiniz. Eğer üzerine akademik çalışma yapmak istiyorsanız PDF olarak da web sayfamızdan indirebilirsiniz.

Bu forumda çok değerli katılımcılar yer aldı. Son derece nitelikli ve güzel tartışmalar oldu. Salon tıklım tıklımdı. Sayın Murat Karayalçın, "Doğan Bey müthiş bir şey oldu bu. Çok mutlu oldum. Yılın en güzel etkinliklerinden biri oldu." dedi ama bir konuda haksızdı çünkü 3 ay sonra, 19 Şubat 2022'de bir ekonomi forumu yaptık. Devletten sonra ekonomiyi ele alalım dedik. İzmir İktisat Kongresi diye bilinen, Bilsay Kuruç Hoca'nın 1. Türkiye İktisat Kongresi dediği, Şubat 1923'te yapılan kongrenin aşağı yukarı 100. yılına denk gelen bir tarihte gerçekleştirdiğimiz bu forumda da çok değerli hocalarımız vardı. Bilsay Kuruç Hocamız da katıldı. Şevket Pamuk Hocamız ve onun yanında çok değerli akademisyenler de katıldı.

Ekonomi, derin bir konu olduğu için biz işi sadece forumla bırakmadık. Ardından dört tane çalıştay düzenledik. Çalıştaylarda yaklaşık 20-25 kişilik akademisyen, uygulamacı, iş insanı, işçi, sendika gibi değişik çevreleri bir araya getirip ekonominin sorunlarını dört başlık etrafında tartıştık. İlk başlığımız "istihdam"dı. Ben aktif siyasette de olan biriyim, günde otuz tane iş isteme talebi alıyorum. Siyasetle aktif ilgilenen bütün arkadaşlarım bunu biliyordur. Deva Partisinden de arkadaşlar var burada, eminim onlar da biliyordur. Dolayısıyla istihdam meselesi, neresinde

olursa olsun siyasetle ilgilenen herkesin cevabını araması gereken çok önemli bir sorudur.

Sonrasında “gelir dağılımı”nı ele aldık. Türkiye nüfusunun yaklaşık %70’i, 5.500 lira aylıkla geçiniyor. Bu yaklaşık 230 dolara tekabül ediyor. Bir şirket kurmaya Bangladeş’e gitmiştim. Bizlere ülke profili anlatırken ülkedeki ortalama işçi ücretinin 110 dolar olduğunu söylemişlerdi. Bu lüks arabalar, lüks AVM’ler, lüks rezidanslar, nüfusun belki yüzde 5’lik, 10’luk kısmı için. Kalanı tamamen kölelik koşullarında yaşıyor. Gelir dağılımını,

Gelir dağılımını, sadece coğrafi olarak değil sınıfsal olarak da ele almak gerekiyordu.

sadece coğrafi olarak değil sınıfsal olarak da ele almak gerekiyordu. Gelir dağılımı deyince aslında sınıfsal olarak bakılır. Bütün cep-heleriyle bu konuyu ele almamız lazımdı. Asgari ücreti yükseltelim dediğimizde iş insanı arkadaşlar, “Dünya ile rekabet edemiyoruz.” dedi. Bütün bunların masaya yatırılarak konuşulması gerekiyor. Bunları yaptık.

3. çalıştayımızda “makro ekonomik politikalar”a baktık. Türkiye’nin büyüme modeli, kalkınma modeli, büyüme hızı gibi konuları işledik. Sonra 4. çalıştayda Türkiye’yi sektör sektör analiz etmek istedik. Bütün bunların dökümanlarını, “ekonomik strateji belgesi” diye bir belgeye bağladık. Son şeklini bugünlerde veriyoruz, siyasi partilere bunu takdim

edeceğiz. Türkiye için önümüzdeki 20-25 yılı kapsayan bir ekonomi strateji belgesi çıkaracağız. Bu strateji belgesiyle ilgili çok önemli akademisyenler bir araya geldi ve çalışma yürütüyorlar. Biz de tabi onlarla konunun hem akademik hem siyasi boyutuna konuşuyor, Türkiye için faydalı olmasını istiyoruz. Tabii ekonomi strateji belgemiz, vakıf olarak da bizim düşüncemizi yansıtıyor. Biz bir sivil toplum kuruluşuyuz. Siyasi parti değiliz. Devlet değiliz, devletin bir organı değiliz. Bir üniversitenin parçası değiliz. Kadrolarımız, bütçemiz hepsi sınırlı. Bu mütevazılık içinde hareket ediyoruz. Söylediğimiz laflar büyük laflar gibi gelebilir. Bu mütevazılık içinde çalıştığımızı bir kere daha söyleme ihtiyacı duyuyorum.

Türkiye’nin ikinci yüz yılı, Türkiye ekonomi stratejisi... Bunlar aslında devlet, siyasi partiler ve üniversiteler boyutuyla ele alınması gereken konulardır. Sınırlı bir bütçe ile üç beş kişinin bir araya gelerek yapabileceği işler değildir. Biz niye buna soyunduk? Sadece konuya dikkat çekmek ve bu konulardaki çalışmaların çoğalmasını teşvik etmek amacıyla yaptık. Bir sivil toplum örgütü de ancak bunları yapabilir diye düşündük.

Üçüncü konu, “dış politika ve güvenlik”ti. “Türkiye’nin dış politika ve güvenlik politikaları nelerdir? Yapısı nedir, neler olmalıdır? Birinci yüz yılda nasıldı, ikinci yüz yılda nasıl olmalıdır?” sorularını temel alarak bu forumu düzenledik. 4. forum da “toplum” konusunda ve muhtemelen ocak ayında olacak. “Top-

lum” başlığı altında adalet sistemini, eğitim sistemini ve kentleşmeyi masaya yatıracağız. Ruşen Keleş Hoca’nın ismi herhalde hemen akla geldi. Kendisinden şimdiden söz aldık. Kentleşme konusu deyince duayen bir isimdir, benim de Ankara Siyasal’dan hocamdır.

Kısacası dört forumluk bir diziyle, ikinci yüz yıla yönelik bir ışık tutmaya çalışacağız. Rusya-Ukrayna Savaşı konusunda, bence en önemli dökümanlardan birini hazırladık. Ya-

bilgilendirmeye yönelik, ajitasyon içermeyen ve kaynak kitap olarak kullanılmaya uygun olan küçük kitap çalışmaları yapacağız.

Vakfımızın çalışmaları bu çerçevede devam ediyor. Lafı çok uzatmak istemiyorum ama bir iki teşekkürle sözlerimi sonlandırmak ve bir an önce çalışmaları başlatmak istiyorum. Özel bir konu ama bugün doğum günü olduğu için sizin huzurunuzda anneme teşekkür etmek istiyorum. Beni tanıyanlar bilir, benim

“Türkiye’nin dış politika ve güvenlik politikaları nelerdir? Yapısı nedir, neler olmalıdır? Birinci yüz yılda nasıldı, ikinci yüz yılda nasıl olmalıdır?” sorularını temel alarak bu forumu düzenledik.

zarlarımız üç konuda çalıştılar. Birincisi, harp okulundan bir arkadaşımız, 1991 sonrası Rusya- Batı ilişkilerinde ne gibi gelişmeler olduğunu belgelerle inceleyen bir yazı yazdı. İkinci yazının temel çerçevesini Rusya-Ukrayna Savaşı’na farklı ülkelerin nasıl baktığı konusu oluşturdu. Çin, Almanya, Meksika, Fransa, Avustralya nasıl bakıyor konusu oluşturdu. Kitapçıktaki üçüncü yazı, Rusya-Ukrayna Savaşı’nın Türkiye ve dünyaya ekonomik etkilerinin neler olabileceğine yönelikti. Yazarlarımızdan, yazdıkları makalenin %90’ının bilgi, %10’unun yorum olmasını istedik. Gerçekten çok dökümanter bir kitap oldu ve piyasada kalmadı. Murat Yetkin’i, Nur Batır’u görüyorum şu anda. Mutlaka kitaba ilgi duymuşlardır, kendilerine de gönderdiğimizi sanıyorum. Ara ara buna benzer, kamuoyuna

için annem çok büyük bir esin kaynağıdır. Biz Susurluk, Bandırmalıyız. Anneme, “Hafta sonu geliyorum.” dediğimde “Git parti için çalış. Boş ver ne yapacaksın burada.” diyor. Beni kontrol ediyor, tanıdığı bütün arkadaşlarımı soruyor. Her seferinde arkadaşlarımı asker mektubu gibi sorunca bir gün annemi sınamaya karar verdim. Yine sıradan arkadaşlarımı sorarken “Şenol ne yapıyor?” dedi. “Anne, aramız biraz limoni. Anlaşamıyoruz.” diye cevap verdim. “Oğlum niye anlaşamıyorsunuz, böyle şey olur mu? Gidince hemen onunla barışacaksın.” dedi. “Anne, kim haklı sormayacak mısın?” diye sorunca da “Oğlum, ya o haklı ya sen haklısın. Ama siz bu ülkenin aydınlık, pırıl pırıl insanlarısınız. Birbirinize küsmeye, darılmaya, kapris yapmaya gerek yok.” dedi. Baktım sonrasında işin takipçisi

de oldu. Üç gün sonra İstanbul'a döndüğümde telefon açıp "Şenol'la ne yaptın?" diye sormuştu. Benim güç kaynağımdır. Bugün de doğum günü, 83'e basıyor. Youtube'da beni de izlediği için şu anda, izninizle böyle özel bir şeyi paylaştım.

Yönetim kurulu üyesi arkadaşlarıma teşekkür etmek istiyorum. İsimlerini ekrana yansıtmaya olanağımız varsa tek tek okumayacağım. Bazı arkadaşlar, sağlık ya da değişik nedenlerle burada olamadılar. Ama bütün bu çalışmalar hep birlikte yaptık. Daha çok bu böyledir, aslında başkanların ismi bilinir. İnanın, bu arkadaşların tamamının bu işte bazen öne çıkan bazen geride kalan çok büyük katkıları oldu. Güzel bir takım olduğumuzu düşünüyorum. Birbirimize sevgi ve saygıyla yaklaştığımızı düşünüyorum. Bu isimleri sizinle paylaşmak istedim. Bir başka çalışmada belki sahnede onlardan daha uzun söz etmek isteyebiliriz. Hepsine ayrı ayrı teşekkür ediyorum.

Profesör Doktor Mitat Çelikpala'ya özel bir teşekkür etmek istiyorum. Biz her forumumuzda, her etkinliğimizde, akademisyen bir arkadaşımızdan mentorluk alıyoruz. Onun fikirlerinden ve önerilerinden yararlanıyoruz. Bu forumun düzenlenmesinde de Sayın Mitat Çelikpala'yla çalıştık. Birazdan onu sahnede birkaç cümle söylemesi için davet edeceğim. Kendisi bize isimler, konular, başlıklar, sorular konusunda yol gösterdi. Elbette ki forumda birtakım eksikler, yanlışlar varsa bu bize aittir. Mitat Bey'e ait değildir. Çünkü bizim de zaman zaman müdahalelerimiz olmuş ola-

bilir. Belki bu müdahaleler kafasına çok yatmamış da olabilir. Çünkü Akademi ve uygulama farklılıklar taşıyabiliyor. Ama son tahlilde çok güzel bir çalışma sergiledi, kendisine çok teşekkür etmek istiyorum. Ve konuşmacılara çok teşekkür etmek istiyorum. Çok değerli konuşmacılar var. Biz konuşmacıları seçerken gazeteci, uygulamacı ve akademisyen üçlüsünü sahada görmek istedik. Gazetecilerin o özetleyen, sadeleştiren, toparlayan dilinden yararlanmak istedik. Onların gazeteci ve halk gözüyle gördükleri saha deneyimlerini görmek istedik. O yüzden biraz kurnazlık yaptık ve onları moderatör yaptık. Hem konuşabilir hem yönetebilirler. Emekli büyükelçilerimiz var. Onlar bu işlerin içinde meslek hayatlarını geçirdiler. Onların deneyimlerini hem teorik hem uygulama düzeyinde çok iyi yansıtabilecekleri düşündük. Onlara "monşer" gözüyle bakmadığımızı söylemeye bile gerek yok. Ve akademisyenler, onlar çalışıyorlar, gayret gösteriyorlar. Biraz önce bir arkadaş, "Biz üniversitelerde çok konuşamıyoruz. Bu faaliyetler çok faydalı oluyor." dedi. Akademisyenleri de hem desteklediğimizi hem de önemsedığımızı düşündürmek ve onlardan yararlanmak üzere davet ettik. Böyle bir davetli profiliyle karşınızdayız. Bütün konuşmacılarımız çok değerli vakitlerini ayırarak buraya geldiler. Ankara'dan gelip, sadece burada görev alıp tekrar oraya gidecek arkadaşlarımız var. Çok önemli randevularını ertelleyip gelenler var. Gerçekten çok yararlı, çok güzel bir çalışma olacağına inanıyorum. Bu verilen emeklere değecek güzel bir etkinlik

olacağına inanıyorum. Hepiniz hoş geldiniz, sevgiler, saygılar sunuyorum. Birlikte güzel bir gün geçirelim istiyorum. Mitat Çelikpala'yı forumla ilgili kısa bir bilgilendirme yapmak üzere davet etmek istiyorum.

Prof. Dr. Mitat Çelikpala

Kadir Has Üniversitesi

Sayın Başkan, değerli konuklar, ben de sizlere teşekkürlerimi sunmak ve vaktinizi almadan, toplantı ile ilgili bu noktaya nasıl geldiğimize dair birkaç cümle edip sözü panelistlere bırakmak istiyorum.

Bu çalışmanın bir parçası olmaktan büyük mutluluk duydum. Türkiye'nin öncelikli konuları arasında yer alması hasebiyle, Ülke Politikaları Vakfı'nın ülkemizin dış ve güvenlik politikalarını ele almak istemesi beklenirdi. Türkiye'nin geçmişini ve bugünü anlamak ve geleceğine bakmada dış politika ve güvenlik, ana politikaları belirlemede öncelikli ve hassas iki ana başlık olarak öne çıkıyor. 'Nereden geldik, nereye doğru gidiyoruz ve geleceğimiz nasıl şekillenecek?' benzeri sorular, gündelik hayatımızı yoğun biçimde meşgul eden sorular.

Bu soruların cevaplarını; vakfın genel yapısını, ilişkilerini, oluşumunu, kendi içerisindeki dengeleri ve dünyaya bakış açısını, vizyonu ve misyonunu da dikkate alarak mümkün olduğunca renkli ve farklı isimlerle aramak istedik. Konuyu, elbette siyasi boyutları da olmakla birlikte, daha akademik ve teknik yönleri ile ele alacak isimlerin yer aldığı paneller oluşturmaya çalıştık. Bu panellerle amaçlanan; 'Türkiye'nin dış ve güvenlik politikalarının geçmişine hangi konu başlıkları üzerinden bakabiliriz? Bu başlıkları dikkate alarak geleceği tasarlayabilir miyiz? Bu çabayı, siyasi güncel meselelerin çözümlerin de içerecek biçimde, ne türde bir kurumsal yapı içerisinde daha etkin ve Türkiye'nin genel çıkarları ile uyumlu hale getirebiliriz?' gibi sorulara yanıtlar aramaktır. Bugün bu çerçevede üç panel izleyeceksiniz.

İlk panel ya da oturumda, bölgesel ve küresel sorunlara odaklanılacak. Türkiye'nin yakın çevresinde, ülkenin coğrafyasından ve uluslararası ilişkilerinden kaynaklanan sorunları ve bunların yarattığı gündemi ele almayı amaçlıyoruz. Bu sorunlar arasında, Ege'den Karadeniz'e ve bu çerçevede Rusya-Ukrayna Savaşı ve Akdeniz'deki gelişmeleri de dikkate alır biçimde Orta Doğu'ya bakıp sonunda küresel ortak sorunlar üzerinden geçmişe ve bugüne bakılmaya çalışılacak.

İkinci oturumda Türkiye'nin dış ilişkilerine ve güvenlik politikalarına, uluslararası çerçeveden bakılarak, Türkiye'nin genel durumu bu seviyede ele alınacak. Bu bağlamda, 'Yeni bir dünya düzeni mi oluşuyor? Küresel düzeyde yeni bir güvenlik sisteminden bahsetmek mümkün mü? Türkiye'nin bu yeni düzende nasıl bir rolü olabilir?' sorularına cevaplar bulmaya odaklanılacak. Değerlendirilmeler yapılırken panelistlerden Türkiye'nin yakın komşularıyla ilişkilerine ve bölgesel-küresel büyük aktörlerin, ki bunların bir kısmı uzun-

ca bir süredir Türkiye'nin neredeyse komşusu durumundalar, politikalarına da değinmelerini bekliyoruz.

Üçüncü oturum, programda da gördüğünüz üzere, kurumsal yapıya ve karar alma mekanizmalarını değerlendirmeyi amaçlıyor. Bu çerçevede, uluslararası örgütlere, kurumsal yapı ve süreçlere, uluslararası ve ulusal kamuoyunun rolünü değerlendireceğiz. Bu panelde siyasi kimliği de olan gazeteci, mesleki olarak kariyerlerini bu alanda yapmış sayın büyükelçiler ve alanın önde gelen akademisyenler yer alıyor.

Üç oturumun sonunda dış ve güvenlik politikalarını her boyutuyla ve derli toplu biçimde ele almış olacağımıza eminim. Umarım verimli bir çalışma olur ve Sayın Başkan, bir sonraki İkinci Yüzyıl Forumu'nu yaptığında, bu Forumundan da önceki Forumlara ilişkin söylediği güzel değerlendirme ve sözlere benzer bir biçimde bahsedecektir. Hepiniz hoş geldiniz diyerek verimli bir gün geçirmenizi diliyorum, saygılarımı sunuyorum.

1. OTURUM

BÖLGESEL VE KÜRESEL SORUNLAR KARŞISINDA TÜRKİYE

Oturum Başkanı: Gazeteci Murat Yetkin

Konuşmacılar: *Prof.Dr. Serhat Güvenç, Emekli Büyükelçi Oğuz Demiralp, Gazeteci Nur Batur, Emekli Büyükelçi Fatih Ceylan*

Murat Yetkin: Öncelikle katılımcılara teşekkür etmek istiyorum. Ayrıca Sayın Başkan’a daveti için teşekkür etmek isterim. Davet edildiğim panellere bir koşulla katılıyorum: Kadın konuşmacı olması koşulu. Bu yüzden Ülke Politikaları Vakfına ayrıca teşekkür ediyorum. Cinsiyet eşitliği meselesine özellikle bizlerin çok dikkat etmesi gerekiyor.

Konumuz “Küresel ve Bölgesel Sorunlar Karşısında Türkiye”. Cumhuriyetimiz ikinci yüzyılına giriyor. Birinci yüzyılın kuruluş ko-

şullarında, üç kara imparatorluğu dağıldı: Osmanlı İmparatorluğu, Rus İmparatorluğu ve Avusturya Macaristan İmparatorluğu. Avusturya Macaristan İmparatorluğu, içinden bir lider çıkaramadı, dağıldı ve parçalandı. Rus İmparatorluğu, içinden bir lider çıkardı. Bu lider Lenin’di. Sovyetler Birliği kuruldu ama sonunda o da dağıldı. Şu anda Rusya Federasyonu büyük bir kargaşanın aktörü. Türkiye ise Mustafa Kemal Atatürk’ü çıkardı. Türkiye hâlâ yaşıyor ve yaşayacak. Ülkemizin ikinci

yüzyılını konuşuyoruz. Tarihî perspektiften bakarken bunu akılda tutmak gerekir diye düşünüyorum. 100 yıl önce eski dünya dağıldı. Ardından İkinci Dünya Savaşı'nda bir yeni dünya kurma çabasını gördük. Galiba bu dünya da dağılıyor, kartlar yeniden dağıtılıyor ve eski parametrelerle düşünmemiz zorlaşıyor. Sayın uzmanlarla bu konuları bölgesel düzlemlerde konuşacağız. Bizim de zihinlerimizi ve entelektüel kapasitelerimizi bu yeni parametrelerin oluşumuna odaklamamız gerekiyor. Koşullar değişirken oyunun eski kurallara göre oynanmasını talep edemeyiz. Bu gerçekçi bir yaklaşım olmaz. Şimdi Serhat Bey'den bize Ege'de, Doğu Akdeniz'de neler olduğunu ve gelecekte olabileceklere dair önerülerini paylaşmasını rica ediyorum.

***Galiba bu dünya da dağılıyor,
kartlar yeniden dağıtılıyor
ve eski parametrelerle
düşünmemiz zorlaşıyor.***

Prof. Dr. Serhat Güvenç: Bu toplantıya gelmeden önce biraz geçmişe gittim. Ben 80'li yılların ikinci yarısında uluslararası ilişkiler okudum. Soğuk Savaş yıllarında, Berlin Duvarı yıkıldığında yüksek lisans öğrencisiydim. O dönemde, "2000'li Yıllarda Türk Dış Politikası" konulu toplantılar çok popülerdi. 2000'lere gelindiğinde "Türkiye'nin dış politikası ne olacak?" konusu çok tartışılırdı. Hala sakladığım konferans bildirilerine bugün bak-

tığımda, büyük bir yanılgı içinde olduğunu görüyorum.¹ Herhalde en büyük yanılgımız da iyimserliğimiz oldu. Bugün bulunduğumuz noktadan geriye dönüp baktığımda, hem kendi adıma hem ülkemiz adına geleceğe dair daha umutluyduk diye düşünüyorum.

"İkinci Yüzyıl", tema olarak benim çok hoşuma gitti. Cumhuriyetin 50. yılı törenlerini hatırlıyorum. Çok heyecanlıydık. Bayağı fakir bir ülkede yaşıyorduk ama çok heyecanlıydık. Çocuk aklımla, "Acaba ben Cumhuriyetin 100. yılını görür müyüm, ne güzel olur." demiştim. Çocukluğumda hayal ettiğim şeyi deneyimleyecek olmak bana iyi geliyor ama benim tahayyül ettiğim 100. yıl bu değildi. Biz daha iyi bir Türkiye bekliyorduk. Daha az sorunla uğraşan, temel meselelerini çoktan çözmüş bir Türkiye beklentimiz vardı.

80'lerde Türkiye'nin en önemli dış politika meseleleri; Kıbrıs konusu, Yunanistan'la Ege sorunları ve Türkiye'nin Avrupa Topluluğu'na üyeliği idi. Ben üniversiteyi bitirirken Avrupa Topluluğu'na üyelik müracaatında bulunan tek ülke Türkiye'ydi. Ben de o sırada "Türk-Yunan Sorunlarının Türkiye'nin

***80'lerde Türkiye'nin
en önemli dış politika
meseleleri; Kıbrıs konusu,
Yunanistan'la Ege sorunları
ve Türkiye'nin Avrupa
Topluluğu'na üyeliği idi.***

1 Örneğin bkz. Turkey in the Year 2000, (Ankara: Turkish Political Science Association, 1989).

AT Üyeliğine Olası Etkileri” konulu bir tez yazıyordum. Benim bu konulara girişim böyle başladı. Gelmeden evde bilgisayarımda bu konuyla ilgili daha önce yaptığım konuşmalara şöyle bir baktım, bazılarında yansı kullanmışım. Bu toplantı içinse yansı hazırlamamaya karar verdim çünkü haritalara daldığınız zaman iş çok teknikleşiyor.

Kişisel arşivimi karıştırdıca fark ettim ki 2004’ten sonra, yani Annan Planı’nın başarısızlığa uğramasından sonra, biraz da “Yunanca bilmeden daha fazla bu işte ahkâm kesilmez” düşüncesiyle Türk-Yunan sorunlarıyla ilgilenmeyi bırakmıştım. Troçki’nin savaşıla ilgili, “Siz savaşıla ilgilenmeyebilirsiniz ama savaş sizinle ilgileniyor.” önermesinde olduğu gibi, ben ilgilenmesem de Türk-Yunan sorunları gelip beni buluyordu. Bu konuda uzun bir aradan sonra ilk konuşmamı 2016 yılında, İzmir Ekonomi Üniversitesinde yaptım. Hatta hatırlıyorum, Barçın Yınanç da burada, kendisiyle telefonda uzun uzun bir konuşmuştuk. O sırada NATO’nun Ege görevini başlatmıştı. Suriye krizinin bir yan etkisi olarak göçmen meselesi bağlamında Ege’nin bir göç geçiş güzergahı olması gibi konuları tartışmıştık. Ardından Rusya önce Kırım’ı ilhak etti, ardından da Suriye’ye güçlü bir biçimde yerleşti. O zaman, NATO’nun bu bölgedeki varlığının, Rusya’nın Türkiye komşu coğrafyalara yerleşmesine bir yanıt olup olamayacağı sorusuna yanıt aramıştık. Ben NATO’nun Ege görevinin böyle bir işlevi olabileceğini düşünmüştüm.

Ondan sonra 2017’de Almanya’dan bir davet aldım. Doğu Akdeniz’de Türkiye-Yunanistan rekabetinin Avrupa güvenliğine yansımalarını merak ediyorlardı. Doğrusu o tarihlerde ben konuyu o kadar yakın takip etmiyordum. Halbuki 2017’de, Yunan Deniz Kuvvetleri Komutanı, “Doğu Akdeniz bizim ilgi alanımıza giriyor. O bölgede hareket yapabilecek platformlara ihtiyacımız var.” şeklinde açıklamalarda bulunmuş.² Hatta çok eski deniz karakol uçakları vardı (P-3B tipi), bunları hizmetten

Doğu Akdeniz’i öncelikli kılan şey, Kıbrıs’ın AB üyeliği kesinleştikten sonra, Doğu Akdeniz’deki birtakım ülkelerle münhasır ekonomik bölge anlaşmaları imzalamasıydı.

çıkarmışlardı. Doğu Akdeniz’e ulaşabilecekleri menzile sahip olmaları nedeniyle bunları da modernize etmeye kalktılar. Bunlar bayağı bildiğiniz hurda uçaklardı. Yeniden faal hale getirildiler.

2018, 2019 ve 2020’de yine üç defa Doğu Akdeniz ağırlıklı olarak konuşmaya davet edildim. Henüz Ege meseleleri bu kadar sıcak değildi. Doğu Akdeniz’i öncelikli kılan şey, Kıbrıs’ın AB üyeliği kesinleştikten sonra, Doğu Akdeniz’deki birtakım ülkelerle münhasır ekonomik bölge anlaşmaları imzalamasıydı. Dolayısıyla Doğu Akdeniz’deki deniz yetki alanları, yavaş yavaş şekillenmeye

2 “Hellenic Navy Chief Presents Key Priorities,” www.ekathimerini.com (5 Haziran 2017).

başlıyordu. Türkiye güçlü bir pozisyondaydı ama şöyle bir sıkıntı vardı. Biz Türk-Yunan sorunlarına ya da Ege meselelerini sadece kendi bağlamında ele alıyorduk. Ama Türkiye'nin dış politikasının uzunca süre Suriye ile meşgul olmasının, Suriye krizinin ve Türkiye'nin Suriye krizine doğrudan dâhil olmasının yarattığı sonuçların komşu dış politika konularına sirayet ettiğini gördük. Bu durum, çözülmesi zaten zor olan sorunları daha da karmaşıktırdı. Türkiye'nin Suriye müdahalesinin (tabiri caizse) Türkiye'nin önceliklediği temel dış politika meselelerini zehirlendiğini, bunların zorluk derecesini arttırdığını görüyorduk. Bir de tabii bunun üstüne "yalnızlık" eklendi. Cumhurbaşkanının başkanışmanı tarafından yalnızlık, her ne kadar "tercih edilebilir bir şey" olarak formüle edilse de sonuçlarına baktığımızda "yalnız kurt" olmanın sınırlarına gelmiş bulunuyoruz.

Yüksek lisans tezimi yazdığım döneme geri dönersem genel olarak Avrupa Topluluğu içerisinde Yunanistan'ın Türkiye'den tehdit algılaması pek ciddiye alınmazdı. Hem konuları takip etmiş hem de Atina'dan gazetecilik yapmış biri olarak Sayın Batur, bu ruh durumunu daha iyi anlatacaktır ama Yunanistan'ın "Türkiye tehdidi" yaygarasının ciddiye alınması, Kardak Krizi sonrası başladı. Krizin ardından bir AB yetkilisi, "Bu kriz bize bir şeyi gösterdi. Paranoyakların bile hakikaten düşmanları olabilir." demişti. Böylelikle ilk defa Yunanistan'ın Türkiye'ye ilişkin kaygılarının pek der yersiz olmayabileceği Avrupa'daki

bazı çevreler tarafından teslim edildi. Ondan sonra Türkiye'nin Ege'deki birtakım uygulamalarının sadece Yunanistan tarafından değil bazı Batı ülkeleri tarafından da şüpheyle karşılandı. AB üyeliği heveslisi bir ülke olarak Avrupa'da bir hayli yalnızlaştı.

2019 yılında Mitat Hoca, Kıbrıs Rum kesiminde bir enerji toplantısına davet edilmişti. Fakat gidemeyince yerine benim gitmemi rica etti. Katıldığım toplantıda iki çarpıcı gözlemim oldu. Bir tanesi, Rum yönetimi enerji bakanının, buradaki doğalgazın aslında dünya piyasalarına, özellikle de Avrupa piyasalarına gitmesinin en kolay yolunun Türkiye üzerinden bağlanmak olduğunu söylemesi idi. İkinci olarak da şunu söyledi: "Biz çok yalnızız." Çünkü Türkiye, o sırada askerî güçle politikalarını destekliyor; hatta gayri resmî kanallardan muhataplarına "Karşımıza çıkmayın." gibi uyarılarda bulunuyordu. Bu uyarıların yapıldığı ülkelere büyük ülkeler de dâhildi. Hakikaten 2019'da, Türkiye bu arama faaliyetlerini engellemeyi başardı. Üstüne covid krizi geldi. Dünya piyasalarında enerji iştahı biraz azaldı. Eski bir Yunan Genelkurmay Başkanı benim olduğum paneldeydi ve şunu söylemişti: "Biz Türkiye ile Doğu Akdeniz'de savaşırsak tek başımıza kalırız." Bugün durum öyle değil. Bugün artık Türkiye, izlediği politikalarla ve Ege'ye özgü ikili meseleleri Libya'ya ve Doğu Akdeniz'e sirayet ettirerek hem dosyayı çetrefil hâle getirdi hem de karşısındaki cepheyi çok büyüttü. Fransa'nın Türkiye karşısında bu kadar kuv-

vetli yer almasının kendine göre nedenleri var ama ben en çok Almanya'nın İRİNİ Harekatı kapsamında bir Türk gemisini durdurmasını önemsiyorum.

13 Şubat'ta bir Rus denizaltısı kuzeye çıktı. Ondan beridir Boğaz'da yabancı savaş gemisi geçmedi. Geçen ay bir İtalyan muhribi Sarayburnu'na bağlandı, sonra da ENİ'nin arama sahasında devriye görevi yaptı. Bu aslında Türkiye'ye karşı Doğu Akdeniz'de bir meydan okuma. Fransa'yı anlamak görece kolay

Uluslararası deniz hukukunu kendimize göre yorumlamaktan yani sadece Türklere özgü yorumlamaktan vazgeçmemiz gerekiyor.

ancak Almanya ve İtalya'nın bile zaman zaman Türkiye'ye örtülü ya da açık mesajlar vermesi hayra alamet değil. Yalnızlık iyi bir şey değil, askerî güce yaslanmak da iyi bir şey değil. Vardığımız noktada dilimizi yumuşatmamız çok önemli. Bir de uluslararası deniz hukukunu kendimize göre yorumlamaktan yani sadece Türklere özgü yorumlamaktan vazgeçmemiz gerekiyor. Aksi takdirde genç kuşaklar bugünleri bile arayacağımız karmaşıklıkta sorunlarla boğuşur halde bulabilir kendilerini.

Murat Yetkin: Serhat Bey en heyecanlı yerde, Karadeniz'e çıkışta bıraktınız. Karade-

niz'de önemli şeyler oluyor. Rusya'nın Ukrayna'yı işgal etmeye başlaması ile yeniden bir dünya savaşı lafları dolaşmaya başladı. Şimdi Oğuz Demiralp'ten Karadeniz'deki duruma ilişkin görüşlerini alalım.

Oğuz Demiralp: Serhat Hocam az önce yalnız bir Türkiye'den bahsetti. İsterseniz şu an için dünyanın en yalnız ülkesi olan Rusya'ya doğru gidelim. Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri, 2-3 hafta önce bir toplantı yaptı. Burada yaptığı konuşmada, "Dünya yanıyor." dedi. Hakikaten dünya yanıyor. Bu yangının da en önemli kesimi galiba şu anda Ukrayna'da.

Ukrayna konusuna ilk önce uluslararası hukuk açısından bakmak lazım. Bu benim açımdan özellikle en önemli konu çünkü insanlık tarihine bakarsanız devletler arasındaki ilişkiler, son dönemler hariç, bütün dönemlerde kuvvet ilişkileri şeklinde gelişmiştir. Özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra bir uluslararası hukuk gelişti. Uluslararası hukuk, kağıt üzerinde çok yetkin durumda, hemen her soruya cevap var. Fakat devletler bunları uygulamakta güçlük çekiyor. Rusya'nın son yaptıkları, uluslararası hukuktaki gelişmeyi ve devlet ilişkilerinin uluslararası hukuka dayanması eğilimini ortadan kaldırma tehlikesini taşıyor. Bu durumu, hukuki açıdan küresel düzeyde büyük bir tehlike olarak görüyorum. Rusya'nın Ukrayna'ya yaptığı hareket -kendisi özel askerî hareket diyor ama- uluslararası hukuka göre bir saldırıdır, tecavüzdür, agresyondur. Bunun da herhangi bir mazere-

ti yoktur. Ayrıca uluslararası hukukun bu en üst düzeydeki ihlalinin yanı sıra Rusya orada açıkça savaş suçları işliyor. Cenevre konvansiyonları dediğimiz şeyler savaş hukukunu oluşturur. Bu savaş suçlarının aşağı yukarı hepsinin Rusya tarafından işlendiğini görüyoruz. İnsan hakları ihlalleri her gün oluyor. Aynı zamanda Ukrayna'ya yönelik bazı ihlal iddiaları da var. Bu konuda Amnesty International'ın bir raporu çıktı. Onu da dikkate almak lazım. Bir şiddet sarmalı çözüldüğünde her iki taraf da ihlallere başlıyor. Burada önemli olan, şiddet sarmalını kimin başlattığı.

Son olarak Rusya bu savaşı yeni bir aşamaya taşıdı. Uzaktan füzelerle sivil halkı ve hedefleri vurmaya başladı. Bu korkunç bir şey. Şehirler Savaşı sırasında Tahran'da görev yaptım. Geceleri, "Acaba Irak uçakları gelecek mi, gelirse nereleri bombalayacak?" diye endişelenir; ertesi sabah da üstümüze bomba düşmedi diye sevinirdik. Bütün bir Ukrayna halkını böyle bir psikolojiye sokmak bir işkenceden farksız. Rusya'nın yaptığının kabul edilebilir yönü yok. Umarım Türkiye'de artık Putin'i sevenlerin ve destekleyenlerin sayısı iyice düşmüştür. Tabii Ruslara sorarsanız onlar da bütün bu yaptıklarına bir gerekçe arıyorlar ama o gerekçelerin hiçbiri mantıklı değil. İlk önce, "NATO genişledi. Biz de tedbir alıyoruz." dediler. NATO'nun genişlemesini şu anda Rusya kendisi tahrik etti ama önceki genişlemesine bakarsak Rusya'nın 14 tane komşusu vardı ve bunların sadece üç tanesi NATO üyesiydi. Onlar da Baltık üyeleri ve

biraz Polonya. Yani NATO ülkeleriyle ciddi bir sınırdaşlığı yok. Ama denizden en önemli NATO ülkesi olan Amerika ile komşu. Rusya'ya gerçekten bir tehdit geliyorsa Amerika'dan gelmesi lazım. Bir de bizimle komşu. İnsanların haritaya bakmadıklarını düşünerek böyle saçma sapan gerekçeler ortaya atıyorlar.

Avrupa güvenliği açısından en önemli soru şudur:
"Avrupa'nın güvenliğini Rusya'ya karşı mı sağlayacaksınız, Rusya ile birlikte mi sağlayacaksınız?"
Önemli olan, Avrupa'nın güvenliğini Rusya ile birlikte sağlayabilmektir.

Benim de bir NATO tecrübem var, aramızda NATO'yu daha iyi bilen arkadaşlarımız da var. Şunu söyleyebilirim ki NATO Napolyon değildir. Yani Doğu Avrupa ülkelerinin NATO'ya katılmaları aynı zamanda bir kimlik arayışıdır. Avrupa Konseyi'ne, Avrupa Birliği'ne üye olduktan sonra NATO'ya üye olmayı istemeleri kadar doğal bir süreç yoktur. Bu bir kimlik arayışı ve Batı dünyasında kendisine yer bulma arayışıdır. Bunun dışında NATO'nun tehdit olarak görülmesi konusunda Rusya'nın kendi kabahati de var. Bu da bizim kamuoyunda pek tartışılmıyor.

Avrupa güvenliği açısından en önemli soru şudur: "Avrupa'nın güvenliğini Rusya'ya karşı mı sağlayacaksınız, Rusya ile birlikte

mi sağlayacaksınız?” Önemli olan, Avrupa’nın güvenliğini Rusya ile birlikte sağlayabilmektir. Maalesef bu yapılamadı ama denendi. 1975’te Helsinki’de AGİT’in kurulmasıyla başlayan bir deneme dönemi var. Bu deneme dönemi bana göre Rusya’nın Avrupa Konvansiyonel Kuvvetler Antlaşması’ndan çekilmesiyle sona erdi. Rusya’nın neden çekildiğini açıklamak biraz zor. Bunun sonucunda Rusya istediklerinin tersini elde etti. Rusya Batı’yı ve NATO’yu yeniden icat etti.

Bugün Batı kendi içinde daha bir dayanışma hâlinde. NATO da öyle. İsveç ve Finlandiya ile birlikte genişleyecek. Bizim İsveç ve Finlandiya’yı durdurmaya çalışmamızın bana göre bir mantığı yok. Açıkçası bunu boş bir kabadayılık gösterisi olarak görüyorum. Bu tutumumuz, Batı’daki imajımızı daha da sorunlu hâle getiriyor.

Rusya istediği desteği bulamadı. Çin de Rusya’yı desteklemiyor. Lenin’in bir sözü vardır: “Kapitalizmin son aşaması emperyalizmdir.” Aslında kapitalizmin son aşaması küreselleşme oldu. Küreselleşmenin bugün en büyük taraftarı olan Çin, Rusya’nın dünya ekonomik düzenini bozmasından çok rahatsız oluyor. Çünkü Çin, bugünkü kapitalist düzenden en çok yararlanan ülke. Rusya’nın kendi düzenini bozmasını istemiyor. Keza Orta Asya ülkeleri de Rusya’ya herhangi bir şekilde destek vermiyorlar.

Murat Yetkin: Sizi desteklemek için bir şey söyleyeyim. Çin, Amerika’yla ticaretinde

yüzde yetmiş civarında fazla veriyor. Çin de bu ticaret fazlasıyla Amerikan hazine bonoları almış. Dolayısıyla birbirlerine zarar verecek durumda değiller. Bu konuya daha sonra geleceğiz. Şimdi sözü Nur Batur’a devretmek istiyorum. Orta Doğu konusunda konuşacak. “Orta Doğu’nun Şahları Vezirleri Piyonları” adlı yeni bir kitabı da çıktı.

Nur Batur: Yüzyıllardır dünya düzenleri milyonlarca insanın öldüğü savaşlardan sonra kuruldu.

Son yüzyıl içinde dünyayı değiştiren ilk büyük savaş yaşandı. 28 Temmuz 1914’de başlayıp 11 Kasım 1918’de biten Birinci Dünya Savaşı’ndan sonra, Avrupa, Asya ve Afrika’da sınırları değişti. Yeni haritalar çizildi. Gelmiş geçmiş en büyük İmparatorluklarından biri olan Osmanlı İmparatorluğu 624 yıl sonra parçalandı. Ortadoğu’da yeni devletler kuruldu. Avusturya Macaristan İmparatorluğu da yıkıldı. Avrupa’da da yeni devletler kuruldu. Savaş devam ederken, 1917’de yaşanan Bolşevik ihtilaliyle, Rusya İmparatorluğu yıkıldı. Çarlık rejimi yerine dünyanın ilk Sosyalist yönetimi olan Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) dünya gücü olarak sahneye çıktı. Alman sömürgeleri ve Ortadoğu, İngiltere Fransa ve SSCB’nin kontrolüne geçti. Yeni bir dünya savaşını önlemek için ilk kez Milletler Cemiyeti kuruldu.

Birinci Dünya Savaşının ardında parçalanan Osmanlı İmparatorluğu’nun geride kalan son toprağı olan Anadolu’da yaşanan Türk Kur-

tuluş savaşı, emperyalizme karşı bir meydan okumaydı. Kurtuluş savaşı Asya ve Kuzey Afrika'da da ezilen halklar için umut yarattı. Atatürk devrimleriyle kurulan Laik Türkiye Cumhuriyeti ise dünyada model oldu.

İkinci dünya savaşından sonra kurulan düzenin temellerini ABD, İngiltere ve Sovyetler Birliği attı.

Birinci Dünya Savaşı'ndan 21 yıl sonra patlayan İkinci Dünya Savaşı'nda da yaklaşık 50 milyon insan öldü. Dünya düzeni yeniden kuruldu. Polonya'dan Norveç'e Fransa'dan Yunanistan'a kadar neredeyse tüm Avrupa'yı işgal eden Adolf Hitler Almanya'sı geride yanmış ve yıkılmış bir kıta bırakarak tarihe gömüldü. Hitler'in toplama kamplarında soykırıma uğrayan 5 milyon Yahudi, dünyadaki ve Ortadoğu'daki yeni düzene damga vurmaya başladı. Yüzyıllarca Osmanlı yönetiminde kalan Filistin'de, 1948'de kurulan "İsrail Devleti" Ortadoğu'da çizilmeye başlayan ilk haritaydı aslında.

İkinci dünya savaşından sonra kurulan düzenin temellerini ABD, İngiltere ve Sovyetler Birliği attı. "Üç Büyükler" denilen, ABD Başkanı Franklin Roosevelt, İngiltere Başbakanı Winston Churchill ve Sovyet Komünist Partisi Genel Sekreteri Joseph Stalin, önce savaş sırasında (4-11 Şubat 1945) Yalta'da buluşup dünyanın yeni düzenini tartışmaya başlamışlardı bile. Almanya ve Japonya'nın

teslim olmasının ardından da, 17 Temmuz 1945'de Berlin'in 26 kilometre güneybatısında bulunan Potsdam kasabasında yeniden buluştular. Ve yeni dünya düzenine noktayı koydular. Bu kez masada, İngiltere Başkanı Winston Churchill ve Sovyetler Birliği Komünist Partisi Genel Sekreteri Josef Stalin'in yanında Roosevelt'in yerine ABD Başkanı Henry Truman vardı. Pazarlığın sürdüğü sırada Churchill'in Başbakanlığı kaybedip yerine İşçi Partisi lideri de olan yeni Başbakan Clement Attlee'nin masaya oturması İngiliz demokrasisinin gücünü gösteriyordu..

Ben yeni düzen pazarlığının yapıldığı Potsdam'daki Cecilienhof Sarayı'na yıllar sonra gittim. Üç liderin 15 gün boyunca pazarlık yaptıkları küçük salona girince, zaman tüneline de girmiş gibi oldum. Truman, Churchill ve Stalin, pazarlıkların tıkandığı anlarda, sarayı çevreleyen geniş arazide uzun yürüyüşlere çıkıyorlardı. 15 günün sonunda Almanya ikiye bölündü. Nazi Almanyası'nın işgal ettiği topraklar geri alındı. Avusturya, Almanya'dan ayrıldı.

YENİ DÜZENİN BARIŞ, İSTİKRAR VE KALKINMA PROJESİ

Yeni dünya ve Avrupa düzeninin temel kurum ve kuruluşları oluşturuldu. İlki, Avrupa'nın iki büyük gücü Almanya ve Fransa'nın bir daha savaşmasını önleyecek yeni modeldi. 9. Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'in deyişiyle, Avrupa Birliği'nin temellerini oluş-

turan Demir Çelik Birliği, tarihin en önemli “Barış İstikrar ve Kakınma” projesiydi. Projeyle, Fransa ve Almanya başta olmak üzere, savaşılan ölkeler arasında ortak ekonomik ve mali çıkarları oluşturulup güçlendirilmeye başlandı. Birinci Dünya savaşından sonra kurulup başarısız olan Milletler Cemiyeti’nin yerine Birleşmiş Milletler kuruldu. Demokrasi, hukuk devleti ve insan haklarına dayanan modeli güçlendirmek için de Avrupa Konseyi, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi gibi örgütler kuruldu. Böylece Avrupa’da faşizme karşı bir sistem kuruldu. Yeni bir savaşınn önlenmesi hedeflendi. Almanya da, ABD’nin liderliğinde demokratikleşme sürecine girdi. Ancak savaşınn galipleri olan Sovyetler Birliği’yle ABD arasında patlak veren ideolojik kavgayla dünya kısa sürede ikiye bölüdü. Bir

yanda, ABD’nin liderliğinde “Demokratik Batı” kampı, diğeryanda Sovyetler Birliği’nin liderliğindeki “Sosyalist” Doğu Kampı kuruldu. 1961’de Almanya’yı bölen Berlin duvarını inşa edilmesiyle de dünya, Soğuk Savaş dönemine girdi ve iki süper güç arasında dehşet dengesi kuruldu.

**Eğer Kennedy düğmeye
bassaydı Küba yok olacaktı.
Kruşçev de aynı anda
düğmeye basmış olsaydı ilk
vurulacak ölkö Türkiye’ydi.**

16 Ekim 1962’de başlayan Küba füze krizi ise Soğuk Savaşın doruk noktasıydı. 13 gün boyunca, ABD Başkanı John Kennedy ile Sov-

yetler Birliği lideri Nikita Kruşçev her an nükleer füzeleri karşılıklı ateşlemeye hazırды. Eğer Kennedy düğmeye bassaydı Küba yok olacaktı. Kruşçev de aynı anda düğmeye basmış olsaydı ilk vurulacak ülke Türkiye'ydi. Ne yazık ki; Türk halkının bundan haberi bile yoktu. Krizde dünya bir felaketin eşiğinden döndü.

ABD ve Sovyetler Birliği arasındaki pazarlıkta, Türkiye'deki Jupiter füzelerinin masada olduğunu yıllar sonra, Amerikan Beyaz Saray ve Dışişleri Bakanlığı arasındaki gizli yazışmalar açıklanınca öğrendik.

1980'lerin sonunda açıklanan binlerce sayfalık belgeleri araştırıp Küba krizinin perde arkasını okuduğum zaman dehşete düştüm. Milliyet gazetesinde günlerce yayınlanan yazı dizileri hazırladım. Eğer Kennedy ya da Kruşçev yeni bir savaşı göze almış olsaydı, nükleer savaşta dünya felakete sürüklenirdi. Belki de yok olurdu.

BERLİN DUVARINA VURULAN İLK ÇEKİÇLE BAŞLAYAN YENİ DÖNEM

Doğu-Batı arasındaki dehşet dengesi, 9 Kasım 1989'da Berlin duvarına vurulan ilk çekiç darbesiyle yıkılmaya başladı. Soğuk savaşta, ABD ve Batı, zafer kazandı. Böylece dünya düzeni de yeniden kurulmaya başlandı. Büyük siyasi değişimi ilk tetikleyen Sovyetler Birliği'nin parçalanması oldu. Sovyetler Birliği'nin parçalanmasıyla da ABD dünyadaki tek süper güç olarak kaldı. Parçalanmış Sovyet topraklarında yeni devletler bağımsızlıklarını

ilan ettiler. Ardından Sovyetlerin kontrolü altındaki Doğu Avrupa ülkeleri zincirlerini kırdılar. Sovyetlerin liderliğinde askeri paktı olan Varşova paktı da çöktü. Kısa sürede, Avrupa Birliği Urallardan Atlantik'e kadar genişledi. Böylece İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraki "Büyük Avrupa" hayali gerçekleşti.

ORTADOĞU'DA CETVELLE ÇİZİLEN HARİTA

Asya ve Avrupa'daki büyük değişimin Ortadoğu'ya yansıması 20 yıl sürdü. Orta Doğu'nun ilk haritasını Fransa ve İngiltere gizli pazarlıklarla çizmişlerdi. 1916'da Fransız diplomat François Georges Picot ve İngiliz Subay Sir Mark Skyes gizlice buluşup cetvelle çizdikleri haritaya ve anlaşmaya göre, Rusya, Trabzon, Van, Bitlis ve Erzurum illerini, Fransa; Lübnan ve Suriye'nin kıyı şehirlerini, Adana, Kilikya, Antep, Urfa, Mardin ve Diyarbakır'ı alacaktı. Suriye'de Fransa'ya bağlı

Orta Doğu'nun ilk haritasını Fransa ve İngiltere gizli pazarlıklarla çizmişlerdi.

bir manda rejimi kurulacaktı. Irak ve çevresinde İngiltere'ye bağlı devlet kurulacaktı. İngiltere; Güney Mezopotamya, Basra, Bağdat ve Hayfa şehirlerini alacak, İskenderun serbest liman şehri olacaktı. Filistin kutsal olması sebebiyle uluslararası yönetilecekti.

Ortadoğu'daki ikinci değişimin başlangıcı 1948'de İsrail Devletinin Filistin topraklarında kurulmasıdır.

Ortadoğu'nun ilk haritası çiziliyordu. Böylece Suudi Arabistan, Körfez ülkeleri, Ürdün, Suriye, Irak'ta devletler ülkeler ortaya çıktı. Gazi Mustafa Kemal ve arkadaşlarının başlattığı Kurtuluş Savaşıyla, gizli anlaşmanın uygulanamadığı tek bölge Anadolu oldu.

Ortadoğu'daki ikinci değişimin başlangıcı 1948'de İsrail Devletinin Filistin topraklarında kurulmasıdır. Filistin topraklarının Araplarla Yahudiler arasında paylaşılması için BM'de alınan kararın ardından 14 Mayıs 1948'de İsrail Devleti'nin kurulması uzlaşmayla gerçekleşti. Nitekim, ABD Başkanı Harry S. Truman ve Sovyet lider Joseph Stalin, İsrail'i derhal tanıdılar. Türkiye Cumhuriyeti de ilk tanıyan devletler arasındaydı.

Türkiye'nin İsrail'i tanımasında temel faktör, Yahudilere hem Osmanlı'nın hem de Cumhuriyetin soykırımı uğradıkları zaman kapılarını açması oldu. Osmanlı topraklarına 1492'de ilk sığınanlar, İspanya'dan kaçan Yahudilerdi. 1453'de Fatih Sultan Mehmet İstanbul'u fethettiği zaman da zaten Haliç'in iki yakasında Yahudiler yaşıyordu. Sultan Mehmet, Yahudilere güven duyduğundan, şehirdeki Yahudi nüfusunu artırmak için Anadolu'daki Yahudi cemaatlerine mektup gönderip onları da İstanbul'a davet etti. Ayrıca, Fatih, İs-

tanbul kuşatması sırasında bir fermanla, Yahudiler işbirliğinde bulunursa din ve vicdan özgürlüğü tanıyacağını, eski sinagogların onarılacağını, yeni ibadethanelerin kurulması yasak olduğu için evlerin ibadethaneye çevrilmesine izin vereceğini bildirdi. Osmanlılar, Yahudileri, Hristiyanlara nazaran kendilerine daha yakın görmekteydi; bunun sebebi hem iki din arasındaki benzerlik hem de Hristiyan Avrupa'nın Osmanlılara karşı verdiği mücadeleydi. II. Mehmed bir süre sonra Yahudileri "bir takım vergilerden de muaf tuttu. Böylece Türkiye onlar için de vatan oldu.

20. yüzyılın başında, Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Yahudilerin sayısı 200.000'e ulaştı. Cumhuriyet'e geçiş döneminde doğan sancılı aşamalarda Türk Yahudileri ulusculuk anlayışının yanında yer aldılar. Atatürk'e bağlı oldular. Hatta bir Türk Yahudisi olan ünlü yazar ve siyasetçi Avram Galanti, "Mustafa Kemal geçmiş ve şimdiki zamanın en büyük adamıdır." diye yazdı. Türk Yahudileri 1922-1923'teki savaşlarda hep Türk davasına sadık kaldılar. Yahudi aydınlardan Davit Fresko da Yahudilerin daha da iyi bir vatandaş olmaya çağırdığı yazısında şöyle diyordu, "Yahudiler dört yüzyıldır Türkiye'de yaşıyorlar. Bu uzun yıllar içinde din özgürlüğü, adalet ve hoşgörü buldular. Bütün arzumuz kutsal ve sevgili vatanımızın her alanda ilerlemesini görmektir. Vatanımıza içtenlikle bağlıyız. Hiçbir art düşüncemiz yoktur. Bunu dinimiz emreder. (Yahudiliğin temel ilkelerinden: Yaşadığım ülkenin yasaları yasalarımıdır.) Biz yeni açılan

bu dönemdeki gelişmelerle ilgilenmeliyiz ki görevlerimizi yerine getirelim. Çünkü biz bu vatanın çocuklarıyız.”

Cumhuriyetin kurulmasıyla da Yahudilerle devlet arasındaki sevgi ve sadakat hiç sarsılmadı. Aksine, 1933’de Nazi Almanyasında Yahudi bilim insanları işlerinden kovulmaya başlayınca daha da güçlendi. Aralarında Albert Einstein’ın lider olduğu işsiz bilim insanları, İsviçre’de bir birlik oluşturdular. Birliğin sözcüsü, Profesör Schwartz, Türk Millî Eğitim Bakanıyla görüştü ve 34 Yahudi bilim insanı, başta İstanbul Üniversitesi olmak üzere, birkaç Türk üniversitesinde işe başladı. Böylece Yahudiler Üniversitelerin kuruluşunda ve sanat dünyasında rol oynadılar. Alman Yahudisi bilim adamlarına ve sanatçılara da Türkiye’nin kapılarını açan bizzat Mustafa Kemal Atatürk’dür. Alman Yahudileri Türkiye Cumhuriyeti’nin hem üniversitelerinde hocalık yaptılar hem de sanat ve müzik dünyasının geliştirilmesinde de önemli rol oynadılar.

1936’da Cumhurbaşkanlığı Senfoni Orkestrasının şefi olan Ernest Pretarius da Almanya’dan kaçan ünlü bir şefi. Pretarius, 10 yıl CSO’nun şefi oldu. Türkiye’yi o kadar çok sevdi ki, Ernest Pretarius ve eşi Ankara’da hayata veda ettiler. Mezarları Ankara Cebeci mezarlığındadır.

Yahudilerin Türk toplumunun önemli bir parçası olması nedeniyle de Türkiye 1948’de İsrail Devletin tanıyan ilk ülkelerden biri oldu. Türkiye, 1979’dan Filistin Kurtuluş Örgü-

tünü resmen tanısa da AKP dönemine kadar İsrail’e karşı politika izlemedi. Birçok krizde de İsrail’le FKÖ arasında arabuculuk yaptı.

Yahudilerin Türk toplumunun önemli bir parçası olması nedeniyle de Türkiye 1948’de İsrail Devletini tanıyan ilk ülkelerden biri oldu.

ORTADOĞU'DAKİ KANLI SATRANCIN TANIĞIYIM

Ortadoğu’da ikinci kez haritanın çizilmesi İsrail’in kurulmasıyla başlanmış olsa da, 1900’lerin başında olduğu gibi kolay olmadı. Arap ülkeleri İsrail’in varlığını tanımadılar ve savaşmak kararı aldılar. Yaşanan üç büyük savaşta Araplar yenildi. Ama yine de yeni düzen kurulamadı.

Ben 74 yıldır oynanan kanlı satrancın son 40 yılının tanığıyım. Osmanlı İmparatorluğu 500 yıl tüm Ortadoğu’yu yönetti. İmparatorluğun parçalanması sırasındaki İngiltere ve Fransa büyük oyuncuydu. 1990’dan itibaren Orta Doğu’da en büyük aktör ABD’dir. Benim Ortadoğu maceram, 13 Temmuz 1979’da “Filistinli Kartallar” adlı bir örgüt gerillalarının, Mısır Büyükelçiliğini basıp 20 kişiyi rehlin almasıyla başladı. Gerillalar, Camp David Barış anlaşmasını imzalayarak İsrail’i tanıyan Mısır Devlet Başkanı Enver Sedat’a karşı çıkıyorlardı.

Baskın günlerce sürdü. Ben de Türk dış politikasında tarihi, bir yol kavşağı olan olayı Büyükelçiliğin karşısındaki kaldırımında izledim. Uzun pazarlıklar sonunda gerillalar 20 rehineyi serbest bıraktılar. Başbakan Bülent Ecevit de rehinelerin bırakılmasında arabuluculuk rolü oynayan Filistin Kurtuluş Örgütü'nün Türkiye'de temsilcilik açmasını kabul etti. Üç ayın ardından 5 Ekim 1979'da dünyada fırtınalar estiren Filistin Kurtuluş Örgütü'nün lideri Yaser Arafat Ankara'ya gelip Temsilciliğin açılışını yaptı. Arafat, göndere Filistin bayrağını çektikten sonra düzenlediği basın toplantısında Ecevit'le görüşme anını, "Çok iyi tanıdığım ve yıllarca görmediğim eski bir dostla karşılaşmış gibiyim." diye anlattı. Sonra "Türk ulusu Filistin ve Kudüs'ü işgalden kurtarmak için tarihi, manevi, dini sorumluluklar taşıyor" dedi.

**İmparatorluğun
parçalanması sırasında
İngiltere ve Fransa büyük
oyuncuydu. 1990'dan
itibaren Orta Doğu'da en
büyük aktör ABD'dir.**

Ardından ben ayağa kalkıp dünyada tartışılan soruyu sordum, "İsrail'le bir gün komşu olmayı düşünür müsünüz?" Arafat bir anda çılgın gibi bağırmaya başladı. Sanki bir tiyatrodaydım. Sahnede bağırان da başrol oyuncusuydu. Şaşırmıştım. Bağırıyordu,

"Bir Amerikalı gazeteci sorsa anlarım ama

bir Türk gazeteci bunu nasıl sorar?" O sırada, tanımak bir yana, Arafat İsrail'i yok edeceğini açıklıyordu. Ve ABD'nin arabuluculuğuyla Camp David Barış anlaşmasını imzalayıp İsrail'i tanıyan Mısır Devlet başkanı Enver Sedat'a şiddetle karşı çıkıyordu

Bense Arafat'a "İsrail'le komşu olmayı düşünür müsünüz?" diye soruyordum.

Tabii salonda buz gibi bir hava esti. Arafat başlangıçta tepki gösterip birkaç dakika bağırıp çağırdıktan sonra bir şey olmamış gibi gülümseyip, Türk halkına teşekkür ederek ayağa kalktı. Tam kapıya yürüyordu ki elçilik baskınında arabuluculuk yapmak için geldiği zaman tanıştığım Abu Firas, Arafat'ın kulağına birşeyler fısıldadı. Bunun üzerine Arafat, bana doğru yürüdü ve yanıma gelip koluma girdi, "Beni çok kızdırdın." diye kahkahayı patlattı. Birkaç dakika önce bağırان sanki o değildi. Kol kola kapıya doğru yürürken, "Seni Beyrut'a bekliyorum." dedi. Kulaklarıma inanamadım. Filistin davasının efsane lideri olan Arafat, Beyrut'taki karargahında görüşmeye davet ediyordu beni. Ne büyük heyecandı!

Arafat'la Beyrut'ta görüşemedim ama böylece, Arafat'ın peşinde koştuğum 33 yıl da başlamış oldu. Beyrut'tan, Tunus'a, Batı Şeria'ya, Gazze'ye ve hatta Arafat'ın ölümünden sonra karısı Suha Arafat'la görüşmeye gittiğim Malta'ya kadar uzanan maceralı yolculuklarım! İç savaşın ortasında Beyrut'a gittiğim günden sonra Orta Doğu'ya açıldım.

Hem İzak Rabin, Şimon Peres, Ezer Weizman dâhil, bütün İsrail Cumhurbaşkanlarıyla ve siyasetçileriyle hem de Ortadoğu'nun son 40 yılına damga vuran tüm Arap liderleriyle görüştim. Üç din için de kutsal olan Kudüs'e dört defa gittim. Orta Doğu sorununun kalbinin ve hatta dünyanın kalbinin Kudüs'te attığını gördüm.

Üç din için de kutsal olan Kudüs'e dört defa gittim. Orta Doğu sorununun kalbinin ve hatta dünyanın kalbinin Kudüs'te attığını gördüm.

Ortadoğu'daki ve Arap dünyasındaki üçüncü büyük değişim Irak'ın Kuveyt'i işgaliyle başladı. 1. Körfez Savaşına günler kala SHP lideri Erdal İnönü'yle birlikte küçük bir uçakla Bağdat'a uçtum. İnönü'nün Saddam'la görüşmesinin ardından, Güneri Cıvaoğlu ve Hasan Cemal'le birlikte Saddam Hüseyin'le görüştük. Savaş öncesinde Saddam'la görüşen son gazeteciler olduk. Saddam, ABD'ye ve İsrail'e meydan okuyan bir Arap milliyetçisiydi. Aslında Saddam, petrol zengini Kuveyt'i işgal ederek dünyaya meydan okudu. BM Güvenlik Konseyinde alınan siyasi ve ekonomik ambargo kararı ise Saddam Hüseyin için sonun başlangıcı oldu. Irak ordusunun Kuveyt'ten çıkartılması için askeri müdahaleye yeşil ışık yakan karara sadece ABD değil Sovyetler Birliğinin de onay verdiğini unutmayalım. Gerçi o sırada ABD'nin Bü-

yük Ortadoğu Projesini uygulamaya başladığı daha sonra su yüzüne çıktı ancak projeye zemin hazırlayan da Saddam Hüseyin oldu. Eğer Saddam Kuveyt'i işgal etmeseydi, ya da askeri müdahale olmadan geri çekilseydi belki de tarih farklı yazılırdı ancak savaşa beş kala Bağdat'ta görüştüğümüz zaman Saddam Hüseyin öylesine kibirliydi ki!

O gün, ABD'yle kanlı bir satranç oynamaya başladığını gördüm.

Irak ordusu kısa sürede Kuveyt'ten atıldıktan sonra, ülke öylesine ağır siyasi ve ekonomik ambargo altında kaldı ki 4 yıl boyunca adeta nefes boruları kesildi. Bağdat'a ikinci kez gidişim ambargo altında oldu. Amman'dan 1000 kilometrelik çöl yolunu aşarak gittiğim zaman Saddam Hüseyin dünyaya meydan okumaya devam ediyordu. Ağır faturayı ödeyen ise Irak halkıydı.

İkinci gidişimde ise Saddam'ın sağ kolu olan Tarık Aziz'le görüştim. O sırada Kanal D'de Eksen adlı bir haber programı hazırlayıp sunuyordum. Aziz, ABD'yle uzlaşmaya çalışıyordu ancak iş işten çoktan geçmişti. Bu arada, Irak'ın kuzeyinde filli (de Facto) Kürt Özerk bölgesi kurulmuştu. İncirlik'te konuşlanan Amerikan İngiliz ve Fransız savaş uçakları, 36. paralelin kuzeyinde, Irak savaş uçaklarının uçuşlarına izin vermeyerek fiilen sınırı çiziliyorlardı. ABD'nin 2003'de Irak'ı işgalinden sonra ne Saddam Hüseyin kaldı ne de Tarık Aziz. Irak'ta 1 milyon insan öldü. Ülke kan gölüne döndü..

BÜYÜK KÜRDİSTAN HAYALI

2009'da da Irak'a iki kez gittim. İlkinde ABD'nin kontrolünde hazırlanan yeni Irak Anayasası'yla Celal Talabani, ilk Kürt Cumhurbaşkanı olmuştu. 10 Mart 2009'da Talabani'yle Süleymaniye'de uzun bir söyleşi yaptım. Talabani, iki saat boyunca, tarihe ışık tutan gizli pazarlıkların ve askeri operasyonların perde arkasını anlattı. Celal Talabani, Kürtlerin Irak'ın içinde kalmasının çıkarlarına olduğunu söylüyordu. "Zaten kendi kendimizi yönetiyoruz. Irak Cumhurbaşkanı, Genelkurmay Başkanı, Başbakan, kabine de birçok bakanımız var. Bu yüzyıl halkların birleştiği bir yüzyıl. Kürdistan'ın ayrılığı başarısız olur." diyordu. Ancak o günlerde de bağımsızlık hayalleri kuranlar o kadar çoktu ki. Hatta Irak, İran, Suriye ve Türkiye'deki Kürtlerin birleşerek bölgede Büyük Kürdistan kurmayı hayal edenler vardı.

Celal Talabani'ye bunu sorunca, "Büyük Kürdistan şiirlerdeki bir rüyadır." diye güldü.

Şunları söyledi, "Büyük Kürdistan mı? Türkiye'yi İran'ı, Irak'ı mı böleceksiniz? Nasıl? Bunu düşünmek bile imkansız. Kürtler Osmanlı döneminde bölünmüş. Bazıları Türkiye'de, bazıları İran'da kalmış, 1. Dünya savaşından sonra bu gerçeğe dönüşmüş. Gerçeği kabul etmemiz lazım. Bütün herşeyi değiştirmeye kalkamayız. İkinci Dünya savaşı yaşandı ancak Ortadoğu değişmedi. Birleşik Kürdistan için şiirlerimiz olduğunu inkar etmiyorum. Ama hayal etmeye devam edemeyiz."

Yine de "Zamanı geldiğinde Kürtler bağımsızlık ilan etmezler mi?" diye ısrar ettim.

Talabani de ısrarlıydı. "Kürtler farz edelim bağımsızlık ilan ettiler. Ne olacak? Türkiye, İran, Irak, Suriye Kürtlere savaş açmasalar da sınırları kapatacaklar. Kürtler nasıl yaşayacak? Nasıl ithalat ve ihracaat yapacaklar? Türk kardeşlerime söylüyorum. Kürdistan'ın bağımsızlık ilan etmesinden korkmayın." Yani Talabani, Kürt coğrafyası, Akdeniz'e ulaşmadan bağımsızlık ilan edilemeyeceğine işaret ediyordu.

Talabani, Kürt coğrafyası, Akdeniz'e ulaşmadan bağımsızlık ilan edilemeyeceğine işaret ediyordu.

27 Temmuz 2009'da Erbil'de Kürk Özerk Yönetimi Başkanı Mesut Barzani'yle de uzun bir söyleşi yaptım. Barzani "Bağımsızlık hakkımız" diyordu. Nitekim, 2017'de Mesut Barzani, bağımsızlık için referandum da yaptı. Referandumda, Kürtlerin çoğunluğu bağımsızlığa "evet" dese de, ABD ve Rusya da dahil, bağımsızlık kararını kabul eden tek bir devlet olmadı.

SURİYE KANLI SATRANÇ TAHTASI

11 yıldır süren savaşta Suriye, ABD ve Rusya'nın kanlı satranç tahtasına dönüştü.

Sovyetler Birliği'nin parçalanması sırasında Arap dünyasındaki etkisini kaybeden Rusya, Beşar Esat'a askeri destek vererek hem savaşın seyrini değiştirdi hem de Beşar Esat'ın devrilmesini önleyip, Suriye'de kalıcı deniz ve hava üsleri olarak Akdeniz'e indi.

ABD de, Şeriatçı İŞİD örgütüyle mücadele etmek için, PKK'nın uzantısı olan YPG'ye askeri destek verip Suriye'ye girdi. Böylece Suriye'deki petrol yataklarının olduğu bölgeyi kontrolü altına aldı. Daha da önemlisi Irak'tan sonra Suriye'de de Türkiye sınırı boyunca fiilen Kürt Özerk yönetimi kurdu. ABD'nin desteklediği Suriye Kürt Özerk yönetimi, Batı'ya doğru genişlerken, Türk Silahlı Kuvvetleri Suriye topraklarına giriverdi.

O günlerde Celal Talabani'yle 2009'da yaptığım uzun söyleşiyi hatırladım. Talabani "Kürt coğrafyası Akdeniz'e ulaşmadan bağımsızlık sadece hayal olur." diyordu. TSK, ABD'nin desteğiyle kurulan fiili Kürt özerk bölgesinin Akdeniz'e uzanmasının yolunu kesiyordu. Böylece Türkiye, Irak ve Suriye'deki Kürt Özerk yönetimlerinin birleşerek Akdeniz'e ulaşmasını önlemiş oldu.

Türkiye, Irak ve Suriye'deki Kürt Özerk yönetimlerinin birleşerek Akdeniz'e ulaşmasını önlemiş oldu.

11 yılın sonunda Suriye haritası adeta yeniden çizildi. Suriye fiilen üçe bölündü. Esat,

Rusya'nın desteğiyle, kaybettiği toprakların yaklaşık yüzde 60'ını geri aldı. Yaklaşık yüzde 25'lik bölge de ABD'nin kontrolünde kaldı. Ve Fırat'ın doğusunda, petrol rezervlerinin de olduğu bölgede, defacto (fiili) Kürt Özerk yönetimi kuruldu. 1990'dan sonra ABD'nin desteğiyle, zaten Kuzey Irak'ta Kürt Özerk yönetimi kurulmuştu.

Bu arada, ABD, Irak'tan sonra Suriye'de de kurduğu askeri üslerle Ortadoğu'yu kontrol altına aldı. Ayrıca ihtiyacı olan petrol rezervlerini de güvence altına almış oldu.

Türk ordusu ise Suriye'ye girerek, 30 km derinliğinde güvenlik bölgesi kurup kendi sınırını çizdi.

ORTADOĞUNUN ŞAHLARI, VEZİRLERİ, PİYONLARI

1990'dan sonra Arap milliyetçisi olan liderlerin hepsi tek tek sahneden silindi. İsrail'e karşı savaşan Mısır'ın ve Arap dünyasının efsanevi lideri Cemal Nasır zaten çoktan tarihe gömülmüştü. Nasır'ın yerini alan Enver Sedat, savaşlar yüzünden giderek siyasi ve ekonomik krize sürüklenen Mısır'ı yeniden ayağa kaldırmak için ABD'nin arabuluculuğunda İsrail'le Camp David Barış anlaşması imzalarsa da şeriatçı militanlar tarafından öldürüldü.

Nasır'dan sonra Arap milliyetçilik bayrağını alıp neredeyse 40 yıl boyunca İsrail'e savaş açan Irak lideri Saddam Hüseyin, Suriye lideri Hafız Esat ve Muammer Kaddafi de başanlı olamadılar.

Hayatını Filistin davasına adayan Yaser Arafat, Oslo Barış anlaşmasını kabul ederek son kumarını oynasa da Filistin Devletini görmeden hayata veda etti. Arafat'ın ölümünden sonra da Filistinliler bir kez daha parçalanıp güçlerini kaybettiler.

Büyük Ortadoğu projesinde ABD, Al Kaide, El Nusra ve İŞİD gibi radikal şeriatçı örgütlere karşı "İlmli Siyasi İslam" modelini destekledi.

Son yıllarda da neredeyse bütün Arap dünyası İsrail'i tanımak zorunda kaldı. Böylece 2. Dünya Savaşında Nazi Almanyası'nda 5 milyon Yahudinin soykırımı uğramasının faturasını Araplar ödemiş oldular.

Aslında, son 80 yıldır, Ortadoğu'da kendilerini şah ve vezir sananlar ne yazık ki piyon oldular.

1990'lardan itibaren ABD'nin Orta Doğu'da, Büyük Ortadoğu projesini uygulandığı da çoktan sır olmaktan çıktı. 2002'de milletvekili bile değilken, ABD Başkanı Bush tarafından Beyaz Saray'da ağırlanan Recep Tayyip Erdoğan da, BOP'un eş başkanı olduğunu açıkladı.

Büyük Ortadoğu projesinde ABD, Al Kaide, El Nusra ve İŞİD gibi radikal şeriatçı örgütlere karşı "İlmli Siyasi İslam" modelini destekledi.

Aslında modelin 1990'ların başında uygulandığı ilk ülke Cezayir'di. Cezayir Müslüman Kardeşlerin ilk arenasıydı. Ben de askeri darbe öncesinde Cezayir'deydim.

Siyasi İslamcı FIS partisi seçimlerden zaferle çıkmak üzereydi ki ordu darbe yapınca Ceza-yir iç savaşa sürüklendi. Böylece ilk deneme başarısız oldu.

2000’li yılları başında ABD, 40 yıldır işbirli-ği yaptığı Arap diktatörlerin sona yaklaştı-ğını görüyordu. Bu nedenle giderek güçlenen Müslüman Kardeşlere başlangıçta adeta yeşil ışık yaktı. Türkiye’deki Siyasi İslamcıların parlayan yıldızı Tayyip Erdoğan da Müslü-man Kardeşlerle çok yakındı. Modelin ikin-ci uygulandığı ülke Türkiye oldu. Erdoğan, meydan okuyor gibi görünse de, Orta Do-ğu’da her zaman ABD’yle uyumlu politikalar izledi. Model uzun süre başarıyla uygulandı. Ancak herşey Mısır’da Müslüman Kardeşle-rin darbeyle devrilmesiyle model altüst oldu. Ardından, Müslüman Kardeşler, Tunus, Mısır ve birçok Arap ülkesinde 5-6 yıl içinde başarı-sız oldu. Böylece Erdoğan’ın İslam dünyasına lider olma politikası ve hayali de iflas etti. Bu arada, AKP’yle Cumhuriyetin temel dış poli-tika çizgisinden uzaklaşıldığı için, Türkiye gi-derek daha fazla Ortadoğu batağına saplandı.

TARİHİ YOL KAVŞAĞINDAKİ TÜR-KİYE

Türkiye Cumhuriyeti 2. yüzyıla girerken ta-rihi bir yol kavşağına geldi. İkinci yüzyılda Türkiye’nin önünde üç önemli soru var. Ön-celikle 20 yıldır iktidarda olan AKP ve Siyasi İslam dönemi kapanacak mı? Laik Türkiye Cumhuriyeti demokratikleşerek yoluna de-

vam edecek mi?

İkinci soru bölgedeki harita değişmeye de-
vam mı edecek? Yeni haritada Türkiye’nin
toprak bütünlüğü korunabilecek mi?

İkinci yüzyılda Türkiye’nin önünde üç önemli soru var.

Üçüncü soru ise 100 yıl önce, “Yeni Avrupa devleti” idealleriyle kurulan, 2. Dünya Sava-şından sonra, siyasi, ekonomik ve askeri ola-rak Batı ittifakında yer alan Türkiye ne yapa-cak? Batı ittifakından kopup Rusya ve Çin’le mi yakınlaşacak?

1960’da Kıbrıs’da Rumlar Türk köylerine sal-dırırken, “Sakın Amerikan silahlarını kullan-mayın.” diye ABD Başkanı Johnson’un Baş-bakan İsmet İnönü’ye verdiği ultimatomdan bu yana hem askerleri ve sivil kadroların hem de kamuoyunun ABD’ye güveni giderek azaldı

AB’nin yanlış politikaları ve Türkiye’nin de-mokrazi ve hukuk devletinden uzaklaşması nedeniyle de Avrupa Birliğiyle bütünleşme hedefi hayal oldu. Halbuki, 1999’da Avrupa Birliği üyeliğini Türk halkının yüzde 76’ı destekliyordu. Türkiye’nin 1952’den beri üyesi olduğu NATO’daki üyeliği de sarsıl-maya başladı. Türkiye’nin NATO’dan çık-ması ve çıkarılması tartışmaları şiddetlendi. Türkiye’nin NATO’dan atılması gerektiğini savunan ABD Temsilciler Meclisi üyeleri ve senatörler iyice seslerini yükselttiler.

Bakalım fiilen üçe bölünen Suriye’de, Irak’ta-

ki gibi yeni Anayasa yapılırken, her halukarda toprak bütünlüğü korunsun bile PKK'nın da içinde olduğu Kürt özerk yönetimi meşrulaştırılacak mı? 1948 ve 1990'da yeniden çizilmeye başlanan Ortadoğu haritası nasıl şekillenecek? Türkiye oynanan kanlı satrançta ne ölçüde etkili olacak ?

Öyle anlaşıyor ki, Ukrayna savaşı sona ermeden Suriye'de uzlaşma olmayacak. Öyle ya da böyle, sonuçta savaşın galipleri, Ortadoğu'nun kaderini çizecekler. Ve yeni düzeni kuracaklar. Kısacası, ikinci yüzyılda Türkiye Cumhuriyetinin geleceği yeniden çizilecek

Öyle anlaşıyor ki, Ukrayna savaşı sona ermeden Suriye'de uzlaşma olmayacak.

Murat Yetkin: Nur Batur'un anlattıklarından yola çıkarsak yakın zamana kadar dünya haritasını Moskova-Kahire ekseninde böldüğümüzde bir tarafta petrol ve doğal gaz üretiminin yüzde yetmişi, diğer tarafta da tüketiminin yüzde yetmişi vardı. Şimdi bu denge bozuldu. Amerika Birleşik Devletleri'nin Orta Doğu petrolüne bağımlılığı ortadan kalktı. Fatih Ceylan, NATO'da Türkiye'yi temsil etti, küresel güvenlik sorunlarını en yetkin açıklayacak isimlerden. Sözü kendisine bırakıyorum.

Fatih Ceylan: Benden önce yapılan sunumlarda tümevarımsal bir metot izlendiği söylenebilir. Bu bağlamda, Doğu Akdeniz, Kıbrıs, Ege, ondan sonra Karadeniz, Rusya, Ukrayna

ve Orta Doğu konularında görüşler ortaya kondu. Bunlardan yola çıkarak küresel bir bakış açısını sizlerin dikkatine sunmak istiyorum. İster istemez küresel güçlerin stratejilerini inceleyip bunların kıyaslanması gerektiğini düşünüyorum. Bu konuda sürekli çağrıda bulunuyorum. Strateji metinleri zaman zaman uzun oluyor. Dolayısıyla ilgi duyan çevrelerin sayısı da kısıtlı kalıyor. Çok kısa özetlemek gerekirse Soğuk Savaş'ın bitiminden bu yana-bunu belki iki dönem hâlinde incelemekte fayda var- 1990-2000, hatta 11 Eylül saldırılarından ötürü 2001 de diyebiliriz. Bu dönemden sonra ortaya çıkan tabloyu ve bunun hem dünyadaki hem de bölgemize yansımaları ele alınmalı.

Soğuk Savaş bittiğinde aslında herkes bir anlamda şaşırды ancak aynı zamanda da sevindi. Çünkü Batı'ya yönelik o büyük tehdit, sahneden kayboldu. Sovyetler Birliği dağıldı. Varşova Paktı lağvedildi. Dolayısıyla bu Batı dünyası açısından da ciddi bir sınamaydı. Ama benim gözlemlerime göre 1990-2001 arasında, Batı dünyası iş birliğine dönük projeleri hayata geçirmekle başarılı bir performans sergiledi. Bu öncelikle Batı'nın, sonra Rusya'nın benimsediği bir yol oldu. İş birliğine dönük güvenlik anlayışının kök saldı ve ilişkilerin bu esasa göre geliştiği bir dönemden geçtik. Bunun en tipik yansımaları, bugünün de konularından biri olan Rusya-Batı ilişkileri bağlamında baktığımızda, NATO ile Rusya arasında 1997 yılında imzalanan NATO Rusya Kurucu Senedi'dir. Ne ilginçtir ki, değerli büyüğüm ve meslektaşım Sayın Demiralp de

bahsetti, Rusya 1975 Helsinki Nihai Sene- di'nden o döneme kadar olan bütün uluslara- rası hukukun temel ilkeleri ve içtihadında yer alan esasları kabul ettiğini ortaya koydu. Daha sonraki davranış kalıbı ise başka bir yere ev- rildi. Batı ile Doğu arasında iş birlikleri gelişti ve bölgesel krizler hariç, nispeten sakin bir dönem geçti. Kuveyt'in işgali ertesinde baş- layan Birinci Körfez Savaşı, ardından Bosna Hersek krizi, daha sonra 1990 Kosova operas- yonu oldu. Ancak, o dönemde geniş çaplı bir küresel krizden söz etmek mümkün değildi. Krizler lokalize edilebildi. Bunun da başlıca nedeni iş birliğine dayalı güvenlik anlayışının ön plana geçmiş olmasıydı.

2001'den sonra stratejiler değişmeye başladı. Terörle küresel düzeyde savaş kavramı ortaya çıktı. ABD'de Neoconlar iş başına geldi ve küresel ilişkilerde kırılmalar başladı. Sonraki dönemi, 2008 Rusya-Gürcistan Savaşı, 2014 Rusya'nın Kırım'ı işgal ve ilhakı, sonunda 2022 Şubat ve bunun stratejilere yansımaları şeklinde tanımlamak mümkün.

2014'ten sonra açıklanan stratejilere baktığı- mızda Türkiye'de göze çarpan eksikliklerin başında, Batı ülkelerince geliştirilen strateji- lerin ön plana çıkarılmasının geldiğini görü- yoruz. Kimse oturup doğru dürüst 2014'ten sonra Rusya'nın askeri stratejisi, güvenlik stratejisi ne yönde gelişti, Çin bu alanda han- gi adımları attı gibi konuları etraflıca ele al- mıyor, bunlar hakkında analizleri pek sık yaz- mıyor veya çok sınırlı sayıda yayın yapıyor.

Bu rehber belgenin yeni ABD stratejisine yataklık yaptığını görüyoruz. Çin artık ana rakip olarak kabul ediliyor. Rusya ise frenlenmesi gereken bir aktör olarak değerlendiriliyor.

2014'ten sonra ABD, Rusya ve en son 2019'da Çin, geliştirdikleri stratejilerle dünya çapında gelişen rekabetin zeminini ortaya koydular. Üç gün önce (Ekim 2022) ABD'nin ulusal güvenlik stratejisi açıklandı. 2021 Mart'ında buna esas oluşturacak bir rehber belge yayın- lanmıştı. Bu rehber belgenin yeni ABD stra- tejisine yataklık yaptığını görüyoruz. Çin ar- tık ana rakip olarak kabul ediliyor. Rusya ise frenlenmesi gereken bir aktör olarak değeri- leniriliyor. Ardından Hint- Pasifik bölgesindeki durum değerlendirildikten sonra stratejinin takip eden bölümlerinde Orta Doğu geliyor. ABD'nin Orta Doğu ile ilişkisini eski kalıplar- dan okumak, bu yeni ulusal güvenlik strateji- sine göre mümkün değil. Bunun kıyaslamalı olarak incelenmesi lazım. Rusya'nın durumu- na baktığımızda ise, giderek artan bir Batı kar- şıtlığı; Batı değerlerine, uluslararası kurallara dayalı küresel düzene meydan okuma görüyo- ruz. 2021'den önceki Rus stratejilerinde çok kutuplu dünya düzeninden bahsediliyor. En son yayınladıklarında ise "poli-centric", yani çok merkezli bir dünya düzeninden söz ede- rek tek kutupluluğa karşı tavrını ortaya koyu-

yor. Çin biraz daha farklı. Zaten Çin ve Rusya arasındaki farka da işaret edildi. 2019'daki son stratejisinde ABD'yi düşman olarak nitelendirmiyor; ancak küresel çapta bir stratejik çekişme olduğu olgusunu teslim ediyor. Bir taraftan önümüzde her üç ana aktör açısından ciddi sınamalar var. Ukrayna Savaşı bunları ziyadesiyle açığa çıkardı. Diğer taraftan da, özellikle küresel sorunlar açısından iklim krizi, pandemi veya iş birliği gerektiren diğer alanlar gibi küresel çapta birtakım işbirliği fırsatları mevcut. Bu fırsatlar ve sınamalar dengesi ne yöne evrilecek, nasıl bir küresel mimari içinde belirlenecek, bunun yakından izlenmesi lazım.

Murat Yetkin: Bugünlerde hem Ege hem Doğu Akdeniz'e ilişkin kimi zaman işgal gibi komplo teorisine varan şeyler dile getiriliyor. Serhat Bey siz konuyu nasıl değerlendirirsiniz?

Savaşlar bugünün dünyasında size istediğiniz siyasi sonuçları getirmiyor.

Serhat Güvenç: İşgale gelmeden önce Sayın Nur Batur'un bıraktığı yerden bir şey söylemek isterim. İki gün önce İsrail ve Lübnan, deniz egemenlik alanlarını kesinleştirdiler. Lübnan uzunca süredir Türkiye'nin de telkinleriyle böyle bir şeye yanaşmıyordu ama Amerika'nın himayesinde böyle bir anlaşma imzalandı. Dolayısıyla Amerika, bölgesel düzenin

deniz ayağını da şekillendirerek kurgulanacak yeni dünya düzenindeki güvenlik mimarisini destekleyecek bir şekil almasına çalışıyor.

Amerika Türkiye'yi işgal eder mi? Etmez. 2012 yılında Andrew Basevich isimli önemli bir Amerikalı askerî tarihçi, artık savaşlar işe yaramıyor diye bir makale yazdı.³ Pasifist bir anlayışa sahip olmayan, tipik askerî bir tarihçi. Son işe yarar savaşın İkinci Dünya Savaşı olduğunu belirterek sonrasındaki savaşların siyasi hedefler elde etmede işe yaramadığını görüşünü savunuyor. Ben Rusya'nın Ukrayna işgali öncesi, "Savaşın işe yaramadığını öğrenme sırası Rusya'da mı?" diye bir yazı kaleme almıştım.⁴ Savaşlar bugünün dünyasında size istediğiniz siyasi sonuçları getirmiyor. Üstelik Afganistan'dan apar topar, bozgun hâlinde çekilmiş bir Amerika'nın Türkiye'yi işgal edecek ne mecali var ne de öyle bir kuvveti ve teçhizatı var. Çünkü stoklarının büyük bir bölümünü Ukrayna'ya gönderiyor. Ama Türkiye'nin Amerikan işgaline uğraması fikri Türkiye'de oldum bittim çok popülerdir. Ben de bu konudaki iki kitabı yeniden okumaya karar verdim: "Metal Fırtına" ve Mine Kırıkkanat'ın "Bir Gün Bir Gece" adlı kitabı. Bu ruh hâlini anlamak gerekiyor. Elinizdeki bütün somut işaretler aksini gösterdiği hâlde böyle güçlü bir inanç var. Bunun da ciddiye alınması zorunlu.⁵

3 Andrew S. Basevich "The Revisionist Imperative: Rethinking Twentieth Century Wars" Journal of Military History 76, (Nisan 2012): 333-342.

4 Serhat Güvenç, "Savaşın İşe Yaramadığını Öğrenme Sırası Rusya da mı? www.medyascope.tv (13 Şubat 2022).

5 Bkz. Serhat Güvenç, "Türkiye İşgal Edilir mi?" www.medyascope.tv (29 Ocak 2023).

Amerika bir başka şey daha yaptı. Kıbrıs Rum Kesimi'ne uygulanan silah ambargosunu kaldırdı. Tabii bunda Türk-Amerikan ilişkilerinin son dönemde yaşadığı krizlerin etkisi var. Amerika bunun işaretlerini çok uzun süredir veriyordu ama ben Rum Kesimi'nin Amerika'nın taleplerine bu kadar kolay boyun eğmesini beklemiyordum. Ama artık Rus kara parasının Kıbrıs bankacılık sisteminde dolaşmayacağını taahhüt ettiler. Daha da önemlisi, bırakın Rus savaş gemilerini, sivil gemilerinin bile liman yapmasına izin vermeyecekler. Yılda bir kez Rum tarafının taahhütlerine uyup uymadığı gözden geçirilecek ama bu önemli bir gelişme. Yani artık sadece Fransa ve başından beri adada var olan İngiltere'nin değil, Amerika Birleşik Devletleri'nin Güney Kıbrıs Rum yönetimi ile daha yüksek profilli askerî iş birliği yaptığını göreceğiz. Bu da tabii Türkiye'yi daha sertleşmeye yöneltiyor. Adadaki askerî varlığını artıracak, belki bir deniz üssü kuracak. Orada halen bir İHA üssü faaliyet geçti. Şu anda sadece Türk yapımı silahlar konuşlandırılabilir. Öte yandan Metin Feyzioğlu'nun KKTC'ye büyükelçi atanması doğrusu beni düşündürüyor. Dolayısıyla Türkiye'nin gerçekten sert bir politikaya yönelebileceğini, hatta belki de bütün kararların, KKTC'ye rağmen Ankara tarafından verileceği bir evreye gireceğimizi düşünüyorum.

Özellikle Yunanistan konusunda yapılan açıklamalardan Ankara'dan bakışla neyin asıl sorun olarak görüldüğünü anlamakta güçlük çekiyorum, bunu itiraf edeyim. Ama galiba

2019'da Türkiye'yi telaşlandıran gelişme, Yunanistan'ın kara sularını önce İyon Denizi'nde 12 mile çıkarma olasılığıydı. Bunu hayata geçirdiler. Ama Girit'i bundan muaf tutmuşlardı. Günümüzde 12 mil uygulamasını Girit'in batısına ve güneyine de yayacakları iddiaları dolaşıyor. Bu durum aslında Türkiye'yi tedirgin ediyor. Libya'daki Ulusal Muhtabakat Hükümeti ile imzalanan mutabakat muhtırası da bu tür bir ihtimale ön alıcı bir karşı tedbir olarak düşünüldü ama caydırıcı olduğu ya da işe yaradığı söylenemez. Üstelik Yunanistan ve Mısır Münhasır Ekonomik Bölge (MEB) Anlaşması da birkaç ay sonra imzalandı. Karasuları meselesine geri dönecek olurssak, Türkiye'nin en büyük kaygısı Yunanistan'ın Ege'de karasularını 12 mile çıkarma olasılığı.

Metin Feyzioğlu'nun KKTC'ye büyükelçi atanması doğrusu beni düşündürüyor.

Bir başka kaygı verici mesele de henüz resmî bir politika olmasa da ortalıkta bahsi geçen AB'nin "Sevilla Haritası". Bunun resmî bir belge olmadığını AB yetkilileri defaatle teyit ettiler ama bu da Amerikan işgali kadar yer etmiş bir korku. Meis Adası'na istinaden Türkiye'nin Akdeniz'deki deniz egemenlik alanlarını çok kısıtlayacak şekilde bir Yunan münhasır ekonomik bölge (MEB) iddiası içeriyor bu harita. Bu da Türkiye'nin sert tepkisine neden oluyor. Türkiye'nin uluslararası

deniz hukuku çerçevesinde, Ege'nin istisnai koşullarına istinaden oluşturulan adaların deniz yetki alanlarına ilişkin tezi, artık genel bir yaklaşıma dönüşmüş gibi durmaktadır. Yani Türkiye, adaların kendi münhasır ekonomik bölgeleri olamayacağını savunmaktadır. Artık Ege'den sonra Akdeniz'de de örneğin Girit ve Rodos gibi adaların MEB hakkı olmadığını savunmak genel eğilimlerden ciddi bir sapmaya karşılık gelmektedir.

Türkiye, adaların kendi münhasır ekonomik bölgeleri olamayacağını savunmaktadır.

Yunanlılar şu anda bir Türk araştırma gemisinin Girit'in güneyinde araştırma yapıp yapmayacağını tedirginlikle bekliyorlar. Abdülhamit isimli 4. araştırma gemisi, anladığım kadarıyla hâlâ Antalya Körfezi'nde geziyor. Dolayısıyla Türkiye tarafından gerginliği artıracak bir hamle söz konusu değil. Ama bu arada Türkiye mukayeseli coğrafi üstünlüğünü Yunanistan'a kaptırdı. Bu da bizi Dedeagaç'a getiriyor. Yani aslında Yunanistan'ın Dedeagaç'tan yapacağı işler için NATO'nun planlarında öngörülen yer Türk Trakya'sı, özellikle de Çorlu'ydu. Biz bunu NATO'nun Balkanlardaki krizi ve çatışmalara müdahalelerinde görmüştük. Kosova hava harekatı sırasında İtalya'daki üsler yetmeyince, Balıkesir, Bandırma ve Çorlu hava üslerinin NA-

TO'ya tahsis edilmesine karar verilmişti. Ancak Amerika Birleşik Devletleri artık bu tür konularda Türkiye'nin bir daha kapısını çalmak istemiyor. Dolayısıyla Yunanistan, "uslu çocuğu" oynuyor.

Dedeagaç iyi bir kavşak noktası, hem havaalanı hem demiryolu geçidi hem de limanı var. Amerika Birleşik Devletleri burayı kullanarak Romanya ve Bulgaristan'a, oradan da Ukrayna'ya da büyük miktarda silah ve malzeme sevk ediyor. Şu an için bunun Türkiye'ye yönelik bir boyutu olduğunu düşünmüyorum. Ama bu bir potansiyeldir, biz realistler her zaman potansiyele de bakarız sadece niyetlere değil. Dolayısıyla o potansiyel orada oldukça Türk-Yunan ilişkilerinde Türkiye'nin krizleri tırmandırarak siyasi hedef elde etme imkânı da azalıyor. Çünkü Amerika Birleşik Devletleri askeri olarak tam burnumuzun dibinde bir yerde büyük bir askeri yığınak yapıyor.

Amerika Birleşik Devletleri askeri olarak tam burnumuzun dibinde bir yerde büyük bir askeri yığınak yapıyor.

Murat Yetkin: Her panelde, her oturumda bir kötü adam olur. O kötü adam, herkesin sözünü kesen adamdır. Bugün de bu iş bana düştü. Oğuz Bey, Serhat Bey Trakya'nın Doğu Akdeniz ve Ege dengeleri açısından öneminden söz etti. İki gün önce de Vladimir Putin, "Biz

Türkiye’yi gaz üssü yapacağız.” dedi. Cumhurbaşkanı da “Trakya burada rol oynayacak.” dedi. Burada akla Çorlu geliyor. Karadeniz ve Ege geçişi planları üzerinden konuya bakabilir miyiz?

Oğuz Demiralp: Bu ifadeler şu an Türkiye’de tartışılıyor. Putin’in o açıklamayı yaparken ben de televizyonda tesadüfen dinledim. Putin sözüne, “Avrupalılar isterse, bizden gaz almak isteyen olursa...” diye başladı. “Bizden gaz almak isteyen olursa, Avrupalılar isterse orada bir ikmal merkezi kurabiliriz.” dedi. Dolayısıyla Putin aslında bizden daha pazarlamacı bir şekilde düşünüyor. Önce müşteri var mı diye bakıyor. Bizim de müşteri var mı diye bakmamız lazım. Bir de siyasi koşullar bu iş için uygun değil. Müşteri bence gittikçe azalacak çünkü Avrupa artık ders aldı. Rus gazına, enerjisine bağımlılığını hızla azaltmaya çalışıyor. Hele bu kış atlatılabilirse ondan sonra iyice azaltmış olacak. Norveç büyük bir tedarikçi oldu, Amerika da öyle. Cezayir’e ve başka yerlere gidiyorlar.

Sırf orada ikmal merkezi kullanmakla birdenbire Türkiye çok önemli bir hâle gelmez.

Dolayısıyla gerçekten müşteri var mı, Uzak Doğu’daki müşteriler Trakya’dan alır mı, bunların hepsinin iyi bir analizini yapmak gerekiyor. Sırf orada ikmal merkezi kullanmakla birdenbire Türkiye çok önemli bir hâle gel-

mez. Bu konuyu çok iyi çalışılması gereken bir dosya olarak görüyorum. Böyle haberler çıkınca okurlardan hemen tweet cevaplar gelir. Bu haberden sonra bir tweet gördüm: “Adam yavaş yavaş yerleşiyor.” Yani Putin Türkiye’ye yerleşiyor demek istiyor.

Murat Yetkin: Müsaadenizle destekleyici bir şey söylemek isterim. Rusya, biz gazı Avrupa’ya Türkiye üzerinden satmak istiyoruz, açıklamasını yapınca Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı Fatih Dönmez, bize böyle bir şeyi daha söylemediler, demişti.

Oğuz Demiralp: Rusya’ya bağımlı olmak, uzun vadede Türkiye için ne kadar iyidir bilmiyorum. Madem Karadeniz’den bahsettik, Karadeniz kıyısındaki nükleer enerji santrallerinden de bahsedelim. Ben dünya görüşü olarak nükleer enerji santrallerine karşıyım. Rusya’nın yapmasına iyice karşıyım. Rusya’nın bu konudaki sicili temiz değil. 1950’lerde yaşanan ve kamuoyuna on yıllarca sonra bildirilen çok sayıda kaza var. Hâlâ tehdit içeren Çernobil, Ermenistan’daki santral var. Rusya’ya bağımlılığı uzun vade açısından da doğru görmüyorum. Bu ikmal işinin de iyi çalışılması gerektiğini düşünüyorum. Şu anda olumlu duygular içinde değilim ama tabii analiz sonuçları ne verir, onu bilemiyorum.

Madem konuya buradan girdik, Türkiye’nin genel olarak Rusya’yla Ukrayna arasında dengeli bir siyaset yürütmesi doğrudur. Türkiye’nin de Karadeniz’deki bir güç olarak bunu yapması, mümkün olduğu kadar olayla-

rı yatıştırmaya çalışması, elinden geldiği kadar arabuluculuk faaliyetlerinde bulunulması doğrudur. Bu bakımdan hükümetin son 10 yıl içinde biraz doğru yaptığı bir politika varsa o da budur. Fakat dikkat edilmesi gereken iki husus var. Birincisi yaptırımlar konusu. Yaptırımların aşılmasına izin verdiğimiz havasını yaratmamak gerekiyor. İkincisi de ne olursa olsun Batı algılamasında -ben elimden geldiğince Fransız, Alman, İngiliz basınını yakından izliyorum.- biz hâlâ Putin yanlısı gibi görünüyoruz. Buna çok dikkat etmek lazım. Dolayısıyla daha incelikli bir politika götürmeye çalışmak gerekir.

***Türkiye'nin genel olarak
Rusya'yla Ukrayna
arasında dengeli bir siyaset
yürütmesi doğrudur.***

Bu savaşın bize açıkçası faydaları da oluyor. Türkiye'deki ihracat patlaması 1980 yıllarında İran-İrak savaşı sayesinde olmuştu. Özal'ın politikaları da etkiliydi. O savaş olmasaydı o kadar da büyük bir ihracat patlaması olmayabilirdi. Şu anda da savaştan ekonomik bakımdan yararlandığımız kesin. Türkiye'ye gelen Ruslar, Ukraynalılar ve çoğu Suriyeli, cepleri dolu geliyor. Başka bir deyişle Türkiye'ye ekonomik katkıları da olabiliyor. Ama ne olursa olsun bu faydalar geçicidir. Uzun vadede bu savaşın bir an önce bitmesi, Türkiye'nin lehinedir. Barışçı atılımların özellikle Birleşmiş Milletler ve AGİT'le birlikte götürülmesinde yarar görüyorum. Ama bunu

hakikaten yapıyor muyuz, bundan emin değilim. Tabii Rusya'nın Ukrayna'yı işgal etmesi ve bugünkü durum, Karadeniz'de var olan iyi kötü bir stratejik dengeyi de bozmuş durumda. Kurulduğundan beri, NATO'yu Karadeniz'e fazla sokmadık. Belli bir Rus-Türk dengesi olmasına dikkat ettik. Ama bu yeni dönemde Ukrayna ile stratejik ilişki kurduk. Karadeniz Ekonomik İş Birliği Örgütü'nü meydana getirdik. Dolayısıyla Karadeniz'de belli bir stratejik dengenin olmasını Türkiye hep istedi. Ruslar da bundan memnundu. Montrö Antlaşması'nın büyüklükleri nedeniyle Amerikan gemilerinin geçmesine izin vermemesi de burada bir rol oynadı. Şu an haritaya bakarsanız Ruslar Azov'u bir iç deniz hâline getirmiş durumda. Öte yandan Baltıklarda NATO'nun gücü artıyor. Rusya'nın deniz gücü bakımından Karadeniz'in önemi artabilir. Denge şu anda aleyhimize bozulmuş durumda. Rusya'nın Karadeniz'e bu kadar egemen olması da Türkiye'nin lehine bir durum yaratmıyor. Fakat Batı, Kırım Savaşı'nda olduğu gibi Türkiye'ye bu konuda biraz yakınlık gösteriyor. Türkiye'yi yanında tutmaya çalışıyor. Sayın Fatih Ceylan'ın sözünü ettiği son belgede de Amerika'nın politikası olarak "Türkiye'nin Batı ile olan ilişkilerini güçlendirmeye çalışacağız." deniyor. Ama Batı ile ilişkilerin güçlendirmeye çalışıldığı sırada sansür yasasını çıkartırsanız işinizi zora sokarsınız. Bu durum, Türkiye'nin Batı'daki imajını menfi anlamda etkilemiştir. Batı'da olmak sadece NATO'ya askerî anlamda üye olmak değildir. Değerler bazında da Batılı olmaya çalışmak gerekiyor.

Murat Yetkin: Fatih Bey, bundan sonrasına nasıl bakabiliriz? Dünya ve Türkiye nereye gidiyor?

Fatih Ceylan: Ben de söylenenler çerçevesinde bazı gözlemlerimi paylaşmak istiyorum. Konuştuğumuz konular, özellikle 2014 yılını baz aldığımızda küresel çapta başlayan ve giderek derinleşen stratejik rekabetin bölgemize olan yansımaları. Bir de bunların Türkiye tarafından nasıl okunduğu; ya da doğru yönde okunup okunmadığı. Serhat Bey de bahsetti; Türkiye’de Batı karşıtı bir hâlet-i ruhiyenin pompalanmakta olduğu bir vakıa. Papaza kızıp oruç bozmak gibi bir olayla karşı karşıyayız. Amerika sütten çıkmış ak kaşık değil elbette; ancak aynı şey Rusya için de geçerli. Buradan Dedeağaç konusuna gelecek olursak Türkiye’de konuşulanlar şu şekilde: Dedeağaç’a bir yığınak yapıldı. Geçen sene Avrupa Savunucusu Tatbikatı yapıldı, bu sene de Mayıs ayında yapıldı. Ancak kimse bunu ele almadı.

üçüncü haftasının sonuna kadar yapılan Defender Europe 2022 (DE 2022) tatbikatının katılımcılarını, bu tatbikatın tasarımı kimse konuşmadı. DE 2022 bu sene Baltıklar ve Kuzey’e dönük olarak yapıldı. Ulusal perspektiften ve çıkarlar temelinden baktığımızda Dedeağaç’taki yığınaklanma NATO amaçları için de yapılıyor. Sadece Dedeağaç’a mı yığınaklama yapılıyor? Ya Bulgaristan’a, Romanya’ya, Polonya’ya ve Baltıklara yapılanlar? Bir kuşağa yığınaklanma yapılıyor. Ancak, Türkiye’nin Batı ile olan ilişkilerinde başta S-400 konusu olmak üzere problemler ortaya çıktı. Bunun biraz da bilinçli meydana getirildiğini düşünüyorum. Neymiş; mevcut iktidar Batıyı bu şekilde dengeleyecekmiş. Rus veya Çin kartını kullanacak. Gayri safi millî hasılasının üçte ikisini borçların oluşturduğu bir ülkenin, stratejik otonomisinin sınırlarını iyi belirlemesi ve bunu uzun vadeli kendi ulusal çıkarlar ve güç bileşenleri optiğinden yapması gerekir.

Gayri safi millî hasılasının üçte ikisini borçların oluşturduğu bir ülkenin, stratejik otonomisinin sınırlarını iyi belirlemesi ve bunu uzun vadeli kendi ulusal çıkarlar ve güç bileşenleri optiğinden yapması gerekir.

Türkiye, Avrupa Savunucusu 2022 tatbikatına katılmadı. Yunanistan ise katıldı. Mayıs ayında İsveç ve Finlandiya’nın NATO üyelik başvurusuna kilitlendik; tüm gündemimiz bu oldu. Mayıs başından neredeyse mayısın

Kuzeyde Baltıklardan başlayıp Karadeniz’e kadar inen bu büyük kuşakta, sadece NATO çerçevesinde ve sadece ABD’nin değil, diğer NATO üyesi müttefiklerin yaptığı yığınaklanmalar da var. Dedeağaç onlardan bir tanesi. Bunlar konuşuluyor. Peki Kırım’da 2014’ten

bu yana Rusya'nın yaptığı yığınaklanmalar neden konuşulmuyor? Bu durum bizi hiç mi etkilemiyor? Bazı programlarda kimilerinin “Efendim, oradan bize tehdit gelmez.” gibi açıklamaları oluyor. Tehdit gelmez olur mu? Ulusal gözle baktığımızda Türkiye'nin toprakların tümünü kapsayan kapasite ve yetenekleri Rusya oraya yerleştirdi. Devlet hayatında hiçbir başka devlet için “Böyle bir niyeti yok.” diyemezsiniz. Yetenekleri saptarsınız, niyetleri konjonktüre göre okursunuz; ancak devletin olağan işleyişinde buna karşı da tedbirinizi almak zorundasınız. Bunlar pek konuşulmuyor.

Yakın coğrafyamızdaki meseleleri, geçmişte çok somut tezahürleri ile ortaya çıktığı şekliyle ümmi ve mezhebi bir bakış açısından mı ele alacağız, yoksa ulusal çıkarlar temelinde mi değerlendireceğiz, buna bakmak gerekir. İzlenen hatalı politikalar ve yapılan yanlış tercihler nedeniyle yalnız kaldıktan sonra optiği tekrar ulusal çıkarlara döndürüyormuş gibi yapıp sonra tekrar Şangay İş Birliği Örgütü vs. gibi yerlere göz kırparak acaba nereye gidilebilir?

Batı'ya baktığımızda Batı'nın iki yüzü olduğu kuşkusuz. Bir yüzü yayılmacı, sömür-

İzlenen hatalı politikalar ve yapılan yanlış tercihler nedeniyle yalnız kaldıktan sonra optiği tekrar ulusal çıkarlara döndürüyormuş gibi yapıp sonra tekrar Şangay İş Birliği Örgütü vs. gibi yerlere göz kırparak acaba nereye gidilebilir?

Türkiye'deki mevcut ortam beni tetikledi ve NATO ile ilgili bir kitap yazdım. Rusya'nın askerî stratejilerine, güvenlik stratejilerine baktım. Orada kullanılan argümanlar bugün Türkiye'de çok revaçta. Neden? Bunu da araştırmamız lazım. Neden olduğunu aşağı yukarı tahmin edebiliriz. Ben meseleyi dış politika açısından inceliyorum, biliyorsunuz.

Bu süreçte ne yapabiliriz? Bu sınamalar bizim önümüzde duracak. Maalesef küresel çapta meydana gelen bu gelişmelerin hangi optikten okunduğu da ayrı bir tartışma konusu. Bence bunu analiz etmemizde fayda var.

geci bir yüz, bundan yana bir tartışma yok. Ama bir yüzü daha var: Değerler yüzü. Çoğulcu demokrasiyi, bireysel özgürlükleri, hukuk devletini dünyaya Pekin mi hediye etti? Bunlar Jakarta'dan mı çıktı? Nereden çıktı bunlar? Türkiye bu değerlerin savunulduğu kurumlara başkaları ittirdi diye mi yoksa kendine belirlemiş olduğu yol çerçevesinde mi girdi? Bu konuda büyük önderimiz Mustafa Kemal Atatürk'ün çok net bir mirası var. Bu miras bence sağdan da soldan da zayıflatıldı. Bilimi, aklı esas alın diyor. Herhangi bir dogmatizm yok. Bizi Doğu medeniyetlerine bağlayan prangaları koparıp çağdaş, Batılı

bir toplum olacağız diyor. Fakat bugün öyle tartışılmıyor. Elbette bağımsızlıkçıydı, emperyalizmin her türlüüne karşıydı. Sadece ABD değil, Rusya, Çin ya da başka herhangi emperyalist emellere de karşıydı.

Kürt meselesine gelince şuna bakmak lazım. Gene düğme yanlış iliklendi. Nerede iliklendi? Kobani’de. Girin dediler, aslında girmeye bile gerek yoktu, obüslerle de müdahale edilebilirdi. Girmedik, girilmedi. Sonra ne oldu? Türkiye’nin yurt dışında egemenliği bulunan tek toprak parçası Süleyman Şah Türbesi’nden çekildik. Ondan sonra Fırat’ın doğusunu konuşmaya başladık. Fırat’ın doğusu bunlar. Kobani, Münbiç, Süleyman Şah türbesinin olduğu yerler de öyle. Şimdi bu hataların sonuçlarıyla uğraşıyoruz. Başka bir şey daha var. Fırat’ın batısı çok mu esenlikli bir yer hâline geldi? Ukrayna’daki savaş dolayısıyla orada neler olup bittiğini iyi izlemek lazım. Orada

da Rusya’nın gadrine uğradık ve uğrayabiliriz. Evet bir olası koridoru Türkiye yüksek bir bedel ödeyerek önledi. Ama öngörüsüzlükten dolayı yüksek bedel ödedi. Dolayısıyla bunları da bir tarafa not etmek ve gelecek yüzyılda bu tür hatalı tercihlerde bulunmamaya özen göstermekte yarar görüyorum.

Suriye'nin doğusunda da batısında da bugün sıkışmış vaziyetteyiz.

Suriye’nin doğusunda da batısında da bugün sıkışmış vaziyetteyiz. Ama yapılmış olan siyasi tercihlerin ve tasarrufların bunda oynadığı belirleyici rolü de her zaman hatırdan tutup, bir daha aynı hatalara ve tuzaklara düşmemek için her türlü çabayı göstermekte sonsuz fayda görenlerdenim.

II. OTURUM

DIŞ İLİŞKİLER VE POLİTİKA

Oturum Başkanı: Gazeteci ve İstanbul milletvekili Utku Çakırözer

Konuşmacılar: *Gazeteci Barçın Yinanç, Profesör Doktor Ahmet Kasım Han, Profesör Doktor Mitat Çelikkpala, Emekli Büyükelçi Yalım Eralp.*

Utku Çakırözer: Hepiniz hoş geldiniz. Kendi adıma ve panelin katılımcıları adına böylesine zamanlı bir tercih yaptığı için Ülke Politikaları Vakfı'na ve onun kıymetli yöneticilerine teşekkür ediyorum. Buraya Bakırköy Kapalı Kadın Cezaevinden geliyorum, bu nedenle biraz geciktim. Oradaki Gezi Direnişi tutuklularının her biri, hukuksuz bir şekilde yatmaktalar. Bugün galiba 160. gün. Mücella Hanım'ın, Mine Hanım'ın ve Çiğdem Hanım'ın sizlere dayanışma ve selamlarını getirdim. Her biri birbirinden değerli panelistlerle bir aradayız. Onlarla birlikte olmak benim için bir onur. Açılış için belki tartışmaya da

yön verir düşüncesiyle notlar almıştım. Bu doğrultuda konuşmama başlamak istiyorum.

**Türkiye son 20 yıldır
dış politikada büyük
savrulmalar yaşamakta,
sürekli zikzaklar çizmekte.**

Türkiye son 20 yıldır dış politikada büyük savrulmalar yaşamakta, sürekli zikzaklar çizmekte. Bu durum, ülkemizin saygınlığını ve güvenilirliğini sarstığı gibi güvenliğini de tehdit etmekte. Kuruluşundan bu yana kendi

gücü ile uyumlu beklentiler içinde, içeride ve dışarıda barış atmosferini destekleyen, uluslararası kuruluşlarda bu yönde etkin olmaya gayret eden, çıkarlarını kollamaya azami gayret gösteren ve çağdaş dünyanın parçası olarak dış politikasını oluşturan Türkiye; ne yazık ki son dönemde bu prensiplerinden hızla uzaklaşarak kısa vadeli kişisel hesaplara alet edilen ümmetçi, ideolojik, maceraperest, gerçeklerden kopuk bir dış politika anlayışına yönelmiştir. Bu anlayışın iki önemli karakteristiği vardır. Birincisi, iç politika amacıyla kullanılan bir dış politika anlayışını içermesi, ikincisi ise güne göre değişen, İngilizce tabirle “transactional” yani “alver”e dayalı bir anlayış olması ve stratejik yönelimlerden, sağlıklı, uzun erimli ilişkilerden uzak bir dış politika anlayışı olmasıdır. Kuşkusuz bu durumun, ülkemizin uzunca bir süredir içinde bulunduğu siyasi ortamdan ve esas olarak 2018 yılından bu yana geçerli olan cumhurbaşkanlığı sisteminden ya da diğer ifade ile tek adam rejiminden kaynaklandığı aşîkârdır. Dış ilişkilerde ve güvenlik politikalarında, bu tek adamın koltuğunu koruma, varlığını devam ettirme endişesi, gündeme damgasını vurmaktadır.

AKP iktidarı, ilk yıllarında bir aldatmaca olarak sürdürdüğü Avrupa Birliği ile bütünleşme hedefini bir kenara itmiştir. Dış politikada giderek “Yeni Osmanlıcılık” olarak adlandırılan ütöpik, tarihî ve güncel gerçeklerden kopuk; Türkiye’nin gücü, imkân ve kabiliyetlerinin bilincinde olmaktan uzak bir anlayışa yönel-

diğini de uzunca bir süredir izlemekteyiz. İlk akla gelen Avrupa Birliği, Amerika Birleşik Devletleri, Rusya, Suriye, Libya, Yunanistan, İran, Irak, Suudi Arabistan, Katar, İsrail ve Birleşik Arap Emirlikleri gibi ülkelerle son dönemde yaşanan 180 derecelik politika değişiklikleri, söylem ve eylem farklılıkları, hepimizin gözleri önünde gerçekleşmiştir. Gerçekleşmeye devam etmektedir. Dolayısıyla hepimizin farkında olduğu bu gidişata ayrıntılı olarak değinmek belki de zaman kaybı olacaktır. Ama bu dış politika değişikliklerinin bir özelliğini vurgulamak isterim: Ulusal çıkarımızı korumaktan uzak değişikliklerdir. Aynı şekilde yine muhataplarına güven telkin etmeyen normalleşme ya da dönüşleridir. Mevcut hükümet ve başındaki Cumhurbaşkanını, büyük ölçüde dışarıda şekillenen uluslararası siyasi oluşumları kendi deneyimsiz ve ideolojik öncelikli kadrolarıyla Yeni Osmanlıcılık anlayışına adapte ettiklerini ve bu yönde politika geliştirdiklerini düşünürken esasen büyük güçlerin piyonu hâline dönüştüklerini kavrayamamaktadırlar. Son dönemde, bu eksen kayması tartışmalarını alevlendiren Türkiye-Rusya ilişkilerine ve Şangay İş Birliği Örgütü yönelimine bakarken bu durumu sadece Erdoğan’ın kötüleşen Avrupa Birliği ve Amerika Birleşik Devletleri ilişkilerine bir alternatif arayışı ya da Rusya’nın ekonomideki çöküşe geçici can verecek finans kaynağı olarak gördüğü düşüncesiyle açıklamak ve sınırlandırmak doğru değildir. Bu iktidar, zihinsel olarak da bu yönelime meyillidir ancak neye meylettiğinin bilincinde olup olmadığı

ayrı bir tartışma konusudur. Bunun da ötesinde meylettiği yapının Türkiye’yi nasıl konumlandıracağını ve hangi kategoride değerlendirdiğinin bilincinde olmaktan da çok uzaktır. Hükümetin yöneldiği bu plansız, hesapsız, zamansız ve denize düşenin yılana sarılması misali tutumla ne pazarlık edebilecek ne de etkili olabilecek bir akli olmadığı gibi gücü, imkânı ve kabiliyeti yoktur. Dolayısıyla AKP ve Cumhurbaşkanı Erdoğan, Türkiye’yi Rusya’ya yanaştırırken bunun iki eşit ve egemen devlet arasında gerçekleşen bir gelişme olmadığını, tam tersine kısa vadeli bazı sözde kazanımlarla ülkemizi birçok açıdan Rusya’ya bağımlı hâle getirdiklerini görmemekte ya da görseler de umursamamaktadırlar. Tartışılan ikinci Rus yapımı nükleer santral ve Türkiye’nin Rus gazı hattı yapılması önerisi gerçekleştiği takdirde, enerjide ve bununla bağlantılı hemen her konuda Rusya’ya tam bağımlı bir Türkiye’ye hazır olmak gerekecektir. Bu itibarla Türkiye-Rusya ilişkilerini, çokça dile getirilen AB ve NATO ile ilişkilerde yaşanan hayal kırıklıklarının bir sonucu olarak değerlendirmek, çok eksik kalmaktadır.

Batı ile ilişkilerimizdeki krizin temelinde, esasen Atatürk’ün çok net ifade ettiği çağdaş uygarlık mertebesine bir türlü erişememizin yattığı bir gerçektir.

Osmanlı’nın en fazla toprak kaybetmesine ve iktidarından kısa süre sonra yıkılmasına neden olan politikası ile anılan II. Abdülhamit’i ilah olarak gören mevcut iktidar, sözde çok başarılı denge politikasına benzer bir dış siyaseti izledikleri yanılgısıyla Türkiye’yi tıpkı o dönemde olduğu gibi uçurumun kenarına sürüklemektedir.

Dikkatinizi çekmek istediğim bir başka önemli konu ise Avrupa Birliği ve NATO ya da topyekün Batı ile ilişkilerimizdeki erozyonu değerlendirirken karşı tarafın eksik, yanlış ya da bilinçli olumsuz yaklaşımı kadar hatta ondan daha çok Türkiye’nin de son 20 yılda yaptığı ya da yapmadığı işlerden kaynaklandığını da görmemiz gerekmektedir. Batı ile ilişkilerimizdeki krizin temelinde, esasen Atatürk’ün çok net ifade ettiği çağdaş uygarlık mertebesine bir türlü erişememizin yattığı bir gerçektir. Daha önce askerî darbelerle bölünen demokrasi maceramız, her şeye rağmen olumlu yönde ilerler ve bu nedenle de kısmen ya da bazen zoraki olarak Batı tarafından desteklenirken son 20 yılda Türkiye’de yaşanan gelişmeler, ülkemizin bu hedeften tümüyle vazgeçtiği algısını giderek daha güçlenen bir şekilde yerleştirilmiştir. Daha bu hafta Türkiye Büyük Millet Meclisinden geçen sansür yasası ortadayken hangi Avrupa Birliği’nden, hangi çağdaş değerlerden, hangi demokrasiden, hangi insan haklarından bahsetmek mümkündür? Bunun yanı sıra, AHİM kararlarının uygulanmaması, İstanbul Sözleşmesi’nden çıkılması da yine aynı şekilde dünyadaki

Türkiye algısını pekiştiren unsurlardır. Türkiye, demokratik dünyadan koptuğu algısını değiştirmeden dış politikada başarılı olamayacağı gibi, güvenlik politikalarını da sağlam tutmak kolay olmayacaktır. Kendi iktidarı tarafından çağdaş, demokratik, insan haklarına saygılı bir parlamenter sistemden “Tek Adam Despotizmi”ne yuvarlanan bir Türkiye karşısında, tüm haksız taleplerine rağmen Batı’nın, kendisiyle aynı çağdaş değerli paylaştığına inandığı Yunanistan’ın yanında yer almasına çok şaşırmamalıdır.

rak geçen Afganlar; kısa, orta ve uzun vadede Türkiye’nin güvenlik politikalarını tehdit edecek en önemli sıkıntılardır. Elbette bunların en tepesine ekonomideki çöküşü koymak gerekecektir. Halkını doyuramaz hâle gelen Türkiye’nin son derece acımasız bir uluslararası düzende nasıl bir güvenlik politikası oluşturması beklenebilir, sorusunu hepimizin sorması gerekir. Seçimlerden sonra yaşanacak iktidar değişikliği ile birlikte ülkemizin; tutarlı, gerçekçi, çatışma ve gerginliği değil iş birliği ve ortak güvenliği önceleyen, halkının

Seçimlerden sonra yaşanacak iktidar değişikliği ile birlikte ülkemizin; tutarlı, gerçekçi, çatışma ve gerginliği değil iş birliği ve ortak güvenliği önceleyen, halkının çıkarlarını ön planda tutan bir yapıya kavuşturulması, hem temennimiz hem de öncelikli hedefimizdir.

Ege’deki güç dengesinin değişiminde önemli bir unsur da Türkiye’nin dış politikasında işaret ettiğim yalnızlığını Yunanistan’ın çok iyi okuması ve bunu hem Avrupa Birliği’nde hem de Amerika Birleşik Devletleri ile ilişkilerinde fırsata çevirmesinden geçmektedir. Güvenlik konusunda Körfez ülkeleri ile yaşanan inanılmaz zıtlıklarla dolu ilişkiler ve bunun sonucunda stratejik iletişim, üretim, askerî tesisler ve diğer benzer varlıkların satışı ile ortaya çıkan dezavantajlar; yanlış Suriye politikasının sonucu ülkemize doluşan milyonlarca sığınmacı Suriyeli; Amerika Birleşik Devletleri’ne yaranmak maksadı ile sınır kapılarımızdan ellerini kollarını sallaya-

çıkarlarını ön planda tutan bir yapıya kavuşturulması, hem temennimiz hem de öncelikli hedefimizdir. Bu itibarla Cumhuriyet Halk Partisi’ne ya da Millet İttifakı’na; Amerikancı, Rus karşıtı, Batıcı vesaire gibi yaftalar yapıştırılması, gerçeklikten uzaktır.

Bugün öyle bir iktidar vardır ki Amerika’yla sorunlu bir ilişki içinde Rusya’ya meyleden AKP ve lideri; yarın ABD yönetiminden gelecek, önümüzdeki seçimlerde kendisine yarar sağlayacak bir söylemin duyumu için bile Rusya’yla tüm ipleri rahatça koparabilecek bir özellik sergilemektedir. Bunun tam tersini yapmakta da hiçbir beis görmeyecektir. Geç-

tiğimiz günlerde F-16 konusunda ABD'den gelen, "ümit kırıntısı" olarak bile nitelendirilmeyecek karar sonrası Saray'da estirilen zafer nidaları, bu anlayışın son göstergelerinden biri olmuştur. Yeni dönemde, dünyadaki değişimin farkında olan, liyakatli, eğitilmiş, ehil kadrolarla; Türkiye'nin dış ilişkileri ve güvenlik politikaları, gerçekçi bir zemin üzerine oturtulacaktır. Burada Avrasyacı, NATOcu, Doğucu gibi yaklaşımlar değil, bağımsız bir Türkiye'nin kendi gücü, etkinliği ve en önemlisi halkımızın çıkarları doğrultusunda uluslararası siyaset, dış politika ve diplomasi izlenecektir. Dış ilişkilerimizin ve güvenlik politikalarımızın başarısı, Atatürk'ün yüz sene önce çizdiği yolun takibinden geçmektedir.

Şimdi sözü değerli panelistlerimize bırakıyorum. Sevgili dostum Barçın Yinanç ile başlamak istiyorum.

Barçın Yinanç: Ben uluslararası ilişkiler okudum. Ayrıca bir akademisyen kızıyım. O nedenle çok değerli akademisyenler ve Dışişleri'nin efsanevi isimlerinden Büyükelçi Yalım Eralp'le aynı panelde olmak benim için gurur verici. Ülke Politikaları Vakfına, özellikle bir kadın konuşmacıyı davet ettikleri için de çok teşekkür etmek istiyorum. Dış politika ve güvenlik, genelde erkek egemen bir alan olarak bilinir ama son otuz yılda bu anlamda çok büyük ilerlemeler kaydedildi. Dışişleri Bakanlığında çok sayıda kadın büyükelçimiz var. Keza çok sayıda kadın gazeteci de bu alanda çalışıyor. Sabah dinlediği-

niz Nur Batur, bu noktada öncü bir isimdir. Benden sonra konuşacak olan Zeynep Güranlı'yı çok dikkatle takip etmenizi öneririm. Gerçekten bana göre son dönemde yaşanan gelişmelere dair çok sağlam analizleri var. Her zaman aynı fikirde olmasam da en büyük rakiplerimden biridir.

1991'de ODTÜ Uluslararası İlişkiler Bölümünden mezun oldum. Üniversiteyi Soğuk Savaş dönemlerinde okudum. Mezun olduktan sonra Berlin Duvarı yıkıldı, Demir Perde indi. Üniversitede Soğuk Savaş'la ilgili öğrendiğimiz kavramlar artık işe yaramayacak mı diye düşünüyordum. Sabahleyin Serhat Hoca ile aynı noktada olduğumuzu görmek, bana bir teselli oldu. Çünkü 1991'de Milliyet gazetesinde tam zamanlı olarak çalışmaya başladığımda dünyada çok büyük bir iyimserlik vardı. Soğuk Savaş bitmişti; kapitalizm, komünizmi yenmişti. Demokrasiler otoriter yönetimleri alt etmişti, Türkiye de dünya da daha iyi bir yere gidecekti. Ben de bir gazeteci olarak bu gidişata katkıda bulunacaktım. Bilgisayar ekranımda yine Soğuk Savaş terimleri, nükleer savaş ifadelerini, küresel güç rekabeti gibi terimleri görünce hakikaten yaşadığım hayal kırıklığını Serhat Hoca'nın da paylaştığını anlıyorum. Türkiye'nin içinde bulunduğu hâle bakınca bu hayal kırıklığı daha da artıyor. Zaman zaman nerede hata yaptık diye soruyorum. Belki Türk basını ve uluslararası basın olarak bizim de öz eleştiri vermemiz gerekiyor.

Şimdi yeni bir döneme doğru yelken açıyoruz

diyeceğim, “yelken açmak” pozitif bir anlam ifade ediyor ama sakın sulara değil de fırtınalara doğru yelken açıyor olmamız çok muhtemel. Çünkü önümüzde bir belirsizlik var. Yeni bir dönemin başladığını özellikle Rusya’nın Ukrayna’ya saldırmasıyla daha belirgin şekilde idrak eder olduk. Geçenlerde bir toplantıda bir Alman gazeteci, “Kariyerimdeki en önemli iki tarih, Berlin Duvarı’nın yıkılması ve Ukrayna’nın Rusya saldırması oldu.” dedi. Yanımda bir Amerikalı gazeteci vardı. Bir an birbirimize baktık. Hadi Amerika’yı bir tarafa bırakalım ama bizim için savaşlar devam etti. Irak Savaşı, Afganistan Savaşı, 2008 Gürcistan Savaşı... Bizim için Avrupa’dan çok daha önce Rusya’nın düzeni şikâyetine ve bunu değiştirmeye dönük ileride yapacaklarına dair bir alarm zili çaldı.

***Yeni bir dönemin
başladığını özellikle
Rusya’nın Ukrayna’ya
saldırmasıyla daha belirgin
şekilde idrak eder olduk***

Şimdilerde herkesin konuştuğu şey şu: Avrupa, İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra güvenliğini Amerika’ya verdi. Rusya’dan doğal gazı aldı. Tedarik zincirinde de sırtını Çin’e dayadı. Hatta son dönemde de göçmen meselesini de Türkiye’nin üzerine yıkınca kendi açısından muazzam bir rahatlama dönemine girdi. Tartışmalarımızı devam ettirebilmek için “Bu dünya düzeni nereye doğru gidiyor?” konusunu netleştirmeye çalışıyorum. Aslında bu konuları izleyenler olarak bizler, yeni bir yere

doğru gittiğimizin ipuçlarını, Obama ve hatta Trump döneminden beri almaya başlamıştık. Avrupa böylesine bir rahatlık içindeyken Çin, Oğuz Demiralp'in de söylediği gibi, küreselleşmeden inanılmaz yararlandı. Amerika da kendisini şöyle bir ortamda buldu: "Ben Avrupa'ya destek oluyorum. Orta Doğu'da savaşlarla uğraşırken Çin ekonomik ve siyasi olarak beni neredeyse geçiyor." Dolayısıyla Amerika, hasım olarak Çin'i netleştirdi. Hatta deniyor ki Rusya-Ukrayna Savaşı, aslında Çin'le olacak rekabetin bir ön provasısı. Amerika, Rusya'ya yaptırım uyguluyor; ileride yine bir yaptırımsal durum olursa Çinliler nereden delebilir diye test ediyor.

Soğuk Savaş Dönemi'nde dünyayı iki kutba ayırmak kolaydı çünkü ideolojiler çok netti. Bir tarafta komünizm bir tarafta kapitalizm vardı. Şimdiyse Amerika dünyayı, bir tarafta demokrasiler diğer tarafta otokrasilerin olduğu bir düzene doğru itmeye çalışıyor. Son dönemlerde Amerika'nın Çin'de Uygur Türklerine dönük uygulamaları bu kadar gündeme getirmesinin arkasında insan hakları savunuculuğundan ziyade bu jeostratejik mesele var. Rusya-Ukrayna Savaşı'nda ise Birleşmiş Milletler Genel Kurulunda ilk aşamada pek çok ülke Rusya'yı kınayan karara imza attı ama zaman içinde yavaş yavaş kırılmalar başladı. Amerika eskisi kadar diğer ülkeleri arkasında sürükleyemeyebiliyor. Batı'nın dışında geri kalanlarda bir sıkıntı var. Örneğin Hindistan gibi Amerika ile iyi ilişkiler içinde olan bir ülke bile Rusya'ya karşı Amerika'dan farklı

bir pozisyon alabiliyor. Ama Çin bile Rusya'ya tam anlamıyla destek vermiş değil. Amerika ve Batı, böyle bir ikileme doğru dünyayı kurgulamaya çalışacaklar. Bir yanda demokratlar bir yanda otoriter ve demokratik olmayan rejimler, diktatörlükler vesaire.

Amerika ve Batı, böyle bir ikileme doğru dünyayı kurgulamaya çalışacaklar. Bir yanda demokratlar bir yanda otoriter ve demokratik olmayan rejimler, diktatörlükler

Türkiye'nin durumuna gelirsek ben Türkiye Cumhuriyeti'nin tercihini çoktan yaptığını düşünüyorum. Bizim yerimiz demokratik ülkeler topluluğudur. Biz bu tercihi 1923'te yaptık. Bizim pusulamız, evrensel demokratik ilkeler. Batılı değerler de demiyorum, evrensel değerler diyorum çünkü bu değerler tamamıyla Batılılara ait değil. Biz bu hedefi, bu hedefin önemini idrak ettik. Ancak demokratik olursak güçlü olabileceğimizi, dış politikamızın da güçlü olacağını kavradık. Şu anda mevcut hükümetin dış politikası ikircikli bir görünüm sergiliyor. Ben burada "Swing States" metaforunu kullanıyorum. Amerika'da bazı eyaletler vardır. Onlara "Swing States" derler. Yani seçimlerde her an cumhuriyetçi de olabilir demokratlara da geçebilirler. Türkiye de böyle ikircikli bir pozisyon sergiliyor. Hangi taraftan ne alırsa o kampa

kayabilecek bir görüntü veriyor Bu da Türkiye'nin güvenilirliğini çok yıpratıyor. Mesela hükümet, çok yönlü bir diplomasi izlediğini söylüyor. Halbuki Türkiye her zaman çok yönlü diplomasi izlemeye çalıştı. Soğuk Savaş'ta, kampların bu kadar ikiye ayrıldığı bir ortamda bile Türkiye, demir çelik endüstrisini Ruslara kurdurdu. Ama hiçbir zaman o dönem Batılı müttefikleri çıkıp da "Acaba Türkiye kamp mı değiştiriyor?" gibi bir soru sormadı. Çünkü biz o dönem derdimizi muhataplarımızı iyi anlatabilmişiz. "Merak etmeyin, ben nerede durduğumu biliyorum ama eğer Batı, demir çelik endüstrisi kurma yardımcı olmayacaksa ben de bunu gider başka bir yerden alırım. Bunu yapmam, benim temelde nerede durduğumun tartışılmasına yol açmaz." Demek ki biz o dönem bu mesajı verebilmişiz.

Uluslararası ilişkiler okuduğumu söylemiştim. Reelpolitik kampa daha yakındır. Elbette ki her ülkenin temel olarak dış politikasını ulusal çıkarları belirler. Ulusal çıkarlar farklılık gösterebilir ama nihayetinde ulusal çıkarlarımızı göz önünde bulundurarak müttefiklerimizle yapacağınız görüşmeler ve pazarlıklar farklıdır, hasım olarak gördüğümüz ya da aynı değerleri paylaşmadığımız ülkelerle yapacağınız görüşme ve pazarlıklar farklıdır. Birinde güven ilişkisi vardır. En azından karşılıklı olarak verilen sözlerden şüphe duymazsınız. Bence Türkiye, dış politikasının en temel ve en güçlü niteliklerinden birini yani güveni kaybetti. Burada iki anekdot anlatmak

istiyorum. Wikileaks Türkiye bilgileri basına sızdığında, üst düzey bir Dışişleri Bakanlığı yetkilisi, yardımcısı ile arabadaymış. Aman, hemen Bakanlığa dönelim. Ne çıktığına bakalım." deyince yardımcısı da "Bizim o kadar tedirgin olmamızı gerektiren bir durum yok. Biz her zaman temel ilkelerimiz doğrultusunda şeffaf olmaya çalıştık." Mesela Amerika'yla İran arasında Türkiye, İran'ın hiçbir zaman nükleer güç olmasını istememiştir ama Amerika'nın izlediği politikanın da çok yararlı olmayacağını düşünmüştür. İran'a ne diyorsak Amerika'ya da onu söylüyoruz. Son dönemlerdeki Türk dış politikası ise birini ötekine vurmak, ötekini berikine vurmak şeklinde geliyor. Bu belki sokaktaki insana doğru bir tavırmış gibi gözükebilir ama güven ilişkisi ortadan kalkmış olur. Bu da sonrasında aleyhinize gelişecek durumlara fırsat hazırlar.

Son dönemlerdeki Türk dış politikası ise birini ötekine vurmak, ötekini berikine vurmak şeklinde geliyor.

Sabahki panelistlerden Büyükelçi Sayın Fatih Ceylan'la geçen gün konuşuyorduk, şimdi "orta koridor" denen bir kavram çok öne çıkacak. Bu orta koridor, Türkiye üzerinden geçiyor ve Rusya tarafı kapandığı için orta koridor daha önemli olacak. Normalde bu, Rusya'nın aleyhine olan bir projedir. Fatih Bey, "Ben bu projenin Rusya tarafından olumsuz algılanmaması için iki kere Mosko-

va'ya gittim.” dedi. Yani temelinde Rusya'ya karşı bir proje bile olsa Türk diplomasisi Ruslara bunu anlatma yoluna gidiyor. O nedenle bence önümüzdeki dönemde Türk diplomasisinde en önemli unsur, o güvenin tesis edilmesi olacak. Türkiye elbette ki farklı siyaset izleyebilecek, elbette ki çizgisi Amerika'dan farklı olabilecek, elbette ki bazı konularda konumu gereği farklı yollara gidecek ama önemli olan nerede durduğunu net olarak söylemesi ve bunu telkin etmesi.

Şeffaflık eksikliği büyük bir sıkıntı yaratıyor.

Rusya-Ukrayna Savaşı'nda, “Bakın ben yaptırımlara katılamam çünkü sadece Rusya değil her tarafa yaptırım uyguluyorsunuz. Yaptırıma katılmayacağım, Rusya'yla ticaretimi ikili bazda artıracam ama Rusya'nın benim üzerimden yaptırımları delmesine izin veremeyeceğim.” dediğimizde karşı tarafın bunu güvenerek kabul ediyor olması lazım. Şu anda bu güvensizlik var, bu da çok doğal çünkü ben bile bir Türk vatandaşı olarak Türkiye'nin liderleri gidip Moskova'da kapalı kapılar ardında konuştuğunda ne konuştuğunu bilmiyorum. Bu şeffaflık eksikliği büyük bir sıkıntı yaratıyor. O güveni telkin edebilirsek zaman zaman daha bağımsız bir politika izleme imkânımız olur. Şunun da altını çizmek isterim. Ben sadece Türkiye adına değil hiçbir ülke adına tam bağımsız bir politika izlenemeyeceğini düşünüyorum. Bugün ekonomik ve

siyasi anlamda büyük bir aktör olan Çin bile bütün gücüyle Rusya'yı desteklemiyor çünkü biliyor ki Çin'in içindeki bu kadar çok büyük nüfusu beslemesi için Rusya dışında geri kalan ülkelerle, Avrupa'yla, Amerika'yla ticari ilişkilerini iyi tutması gerekiyor. Bundan ötürü tam anlamıyla bağımsız bir dış politika hiçbir zaman çok mümkün değil. Ama eğer zaman zaman biz müttefiklerimizden daha farklı bir yola gideceksek ki konumumuz gereği gidebiliriz, bunun gerekçelerini doğru anlatabilmeliyiz. Bunu yapabilirsek Türkiye'nin önünde çok daha önemli fırsat kapıları açılacaktır.

Son olarak birinci panelde Nur Hanım'ın bahsettiği Batı'dan kopuş meselesinin çok kaygı verici olduğunu düşünüyorum. Çünkü biz kalkıp da “Bizi almazsanız biz de Asya'ya gideriz.” dediğimizde maalesef Avrupa'daki birtakım şuursuz ve vizyonsuz insanlar. “Zaten biz sizin Avrupa'da olduğunuzu düşünmüyoruz. Siz Müslümansınız, demokrasi sizi neyinize? Sizin yeriniz orası.” diyecektir. Şimdi bize zaman zaman kapıyı kapıyorlar, bizi hayal kırıklığına uğratanıyorlar, bu doğru. Ama bizim yapmamız gereken küsüp başka alanlara savrulmak olmamalı.

Birazdan Balkanları konuşacağız. Şu anda Avrupa Birliği'nde sürekli olarak Rusya Çin ve Türkiye'yi Balkanlara bırakamayız, deniyor. Halbuki bizim Avrupa'ya şunu dememiz gerekiyor: Çin çok büyük küresel bir ülke, Rusya'nın durumu ortada. Avrupa, Çin gibi bir küresel güce kendi başına kafa tutamaz.

Halbuki Türkiye gibi bir ülkeyle iş birliği yapması, iki taraf için kazan-kazan olur. Balkanlarda da Avrupa Türkiye'yle iş birliği yapabilir, Afrika'da da yapabilir. Ama eğer biz bu savrulmayı kendi elimizle pekiştirirsek ve sürekli "Beni istemiyorsan ben de başka yere giderim." dersek işte o zaman o kanaat yerleşmeye başlıyor. Türkiye, Rusya ve Çin'le aynı üçgende telakki ediliyor. Ben bunun Türkiye'nin ulusal çıkarları açısından çok mantıklı olmadığını düşünüyorum. Dedğim gibi, biz 1923'te temel tercihimizi yaptık. Bu temel tercih, demokratik ülkeler topluluğuyla aynı yerde olmaktır.

bakış açısıyla, yukarıda sorduğum sorular çerçevesinde okumaya çalışacağım.

Türkiye'nin içinde bulunduğu, zaman zaman merkezinde yer aldığı Avrupa Atlantik Güvenlik Yapılanması özellikle Rusya'nın Ukrayna'yı işgaliyle birlikte köklü bir dönüşüm geçiriyor. Bu muhtemelen Avrasya'yı da içine alarak, tamamen yeni, Soğuk Savaş sonrası dönemin söylem ve eylemlerinden farklı bir küresel güvenlik mimarisini karşımıza çıkartacak. Bu küresel mimari ülkelelerin dış ilişkilerini de temelden etkileyecektir. Bu çerçevede akla gelen temel sorulardan ilki yeni birtakım adımlar atılırken Türkiye

Türkiye'nin içinde bulunduğu, zaman zaman merkezinde yer aldığı Avrupa Atlantik Güvenlik Yapılanması özellikle Rusya'nın Ukrayna'yı işgaliyle birlikte köklü bir dönüşüm geçiriyor.

Utku Çakırözer: Sayın Mitat Çelikpala'dan komşularımız ve bölgeye dair görüşlerini almak istiyorum.

Mitat Çelikpala: Türkiye'yi yakın çevresinde, komşuları ve bölgesi içerisinde nasıl bir aktör olarak görüyoruz? Bu çerçevede bölgesel bir güç olarak Türkiye yakın çevresinde oynadığı rol ve yarattığı algılarıyla yapıcı, yönlendirici, şekillendirici bir unsur olarak varlığını sürdürüyor mu? Yakın gelecekte Ankara nasıl bir aktör olarak görülecek? Değerlendirmemde Türkiye'nin konumunu ve durumunu, yakın çevresini kapsayacak adeta 360 derecelik bir

eskinin mirasını nasıl koruyacak ve bunu nasıl şekillendirecek sorusudur. Bununla bağlantılı öncelikli bir konu, Türkiye'nin yakın çevresiyle, komşularıyla ilişkilerini dikkate alırken Ankara'nın büyük güçlerle ilişkilerinden ve küresel sistemin genel etkilerinden bağımsız bir biçimde hareket edip edemeyeceğidir. Benim değerlendirmem bunun mümkün olmadığı yönünde. Ankara'nın ne Batılı kimliğiyle ne de Avrasyalı kimliğiyle küresel gelişmelerden bağımsız bir biçimde ve kendi başına özerk davranma kapasitesi ve kabiliyeti yoktur. Türkiye bu kimliklerinin tamamını kullanarak ve gelişmeleri dikkate

olarak politikalar geliştirebilir ve etkili bir aktör olarak harekete geçebilir. Bu durum, Türkiye'nin yakın çevresini ve bu çevrede yaşanan gelişmeleri, komşuları arasında büyük aktörlerin ya da küresel güçlerin de bulunduğu gerçeğiyle bir arada okumasını gerektirmektedir. Açık bir biçimde söylemek gerekirse, Türkiye, Kafkasya'daki ülkelerle görüşürken; Irak'la, Suriye'yle, İran'la müzakere ederken Türk-Yunan ilişkilerini değerlendirirken ya da Karadeniz'de ve Akdeniz'de politikalar şekillendirirken küresel aktörlerden yani Amerika'dan, Çin'den, Avrupa Birliği'nden ya da Rusya'dan tamamen bağımsız bir politika şekillendirme imkânı olduğundan bahsetmek olası değildir. Bu aktörlerin varlığından doğan karmaşık denklemin yarattığı gerçekler ve parametreler dikkate alınmalıdır. Bu denklemin yarattığı en doğrudan ve ilk sonuç Ankara'nın artan güvenlik ihtiyacıdır. Nitekim son dönemde Türk dış politikasının da artan biçimde tehdit ve güvenlik odaklı bir yaklaşımla şekillendiği görülmekte. Dış politika ya da bölgesel ilişkileri konuşurken on yıl önceki dönemden farklı olarak iş birliğini önceliklendiren bir söylem kullanamıyoruz. İş birliği üzerinden geleceğe bakmayı gündeme getirmiyoruz. Konuşulanlar ve belirleyiciler algıladığımız tehdit ve güvenlik sorunlarımız. Bu yaklaşımla yapılan dış politikanın da sadece güvenliği öne alan ve temel birtakım sınırlılıkları olan bir yaklaşım olduğu/olacağı aşikâr.

Sovyetler Birliği'nin çöküşünden 2008'deki Rusya-Gürcistan Savaşı'na kadar olan döneme bakıldığında Türkiye'yi genelde yapıcı bir aktör, bir rol model ve bu çerçevede komşularıyla ilişkilerde dikkate alınması gereken yapıcı, barış ve iş birliği getirici bir aktör olarak okuyorduk. Kısacası önceki 20 yılda Türkiye'nin bölgesinde ve buna bağlı olarak küresel düzeyde bugünün tersine bir algısı ve oynadığı rolü vardı ve bu rol üzerinden de yakın çevresinde etkili olmaya çalışıyordu. Son yirmi yılda bu algının değiştiği, Ankara'ya yönelik olarak yakın çevremizde ortaya çıkan güven kaybıyla, Türkiye'nin rol model olmaktan çıkarak tehdit algılayan; güvenlik politikalarını da bu çerçeveden şekillendiren ve güvenlik tehdidi olarak görülen bir aktöre dönüşmeye başladığı görülüyor. Sadece büyük güçler değil, Amerika'nın, Çin'in ya da Rusya'nın Türkiye okumalarının ötesinde, Türkiye'nin yakın çevresindeki komşularının da Türkiye'yi -nasıl Türkiye onları bir tehdit olarak görüyorsa- tehdit olarak görmeye başladıkları bir ortamla karşı karşıyayız. Bu şartlar altında dış politika, diplomasi, insani meseleler, yumuşak güvenliğe ilişkin konular, iş birliğini artırmak, Avrupa Birliği süreçleri, değerler üzerinden politika yapmak gibi konu başlıkları hızlı biçimde gündemimizden çıkmaya başladı. Bu durum Ankara'yı, ikili ilişkiler üzerinden yürütülen, bölgesel seviyeye çıkan, oradan da küresel aşamaya geçecek daha derli toplu ve bütüncül bir dış politika yapım sürecinin dışına attı. Dış po-

litika yapım süreci; merkezi bir halde, g n cel rutinlerin dahi devletin en üst seviyesinde yürütüldüğü bir hal aldı. Konjonktürel geliş melerle sürüklenen, etki-tepki üzerinden ş killendirilen, planlı ve istikrarlı bir çizgiye sahip olmayan dış politika yapımının söz konusu olduğu, bölgesel politika gerçeklerinden uzakta bir zemine doğru çekildik. Bu durum bizi, “komşularla sıfır sorun” politikasından “değerli yalnızlığa” ve “Bir gece ansızın geliriz.” edebiyatına doğru taşımış vaziyette. Bu şartlar altında yapıcı ve işbirliği temelli dış politika yapımından çıkararak başka bir sahaya geçiyorsunuz. O sahanın da Türkiye’nin yakın geleceğine ya da bugününe fayda sağladığını söylemek mümkün değil.

Ortaya çıkan güven kaybıyla, Türkiye’nin rol model olmaktan çıkararak tehdit algılayan; güvenlik politikalarını da bu çerçeveden şekillendiren ve güvenlik tehdidi olarak görülen bir aktöre dönüşmeye başladığı görülüyor.

Konuşmamın ikinci kısmında, bu genel çerçeveden hareketle nerede duruyoruz ve nereye doğru yürüyoruz sorularına Türkiye’nin komşu bölgelerinde esas aldığı yaklaşımları ele alarak ilerlemeye çalışacağım. Bu yaklaşım dış ve güvenlik konularını daha derli toplu anla-

mamızı ve üzerinde düşünmemizi sağlayabilir.

Kuzey’den, Karadeniz’den başlayalım. Türkiye Karadeniz’e yönelik olarak 30 yıl boyunca, başarı seviyesi ve etkinliği zaman zaman sorgulanmakla birlikte, ‘bölgesel sahiplik’ ilişkisi ya da söylemi çerçevesinde; ekonomik, siyasi, ticari ve az da olsa güvenlik boyutları olan bir dış ve güvenlik politika yaklaşımı geliştirmişti. Bu yaklaşım, zaman zaman küresel müttefiklerimiz ya da ortaklarımızla ilişkilerimizde anlaşmazlıklara da yol açtı. Ama ilişkiler bir şekilde y r t lebildi ve sağlıklı biçimde aşama aşama ilerletilebildi. Bu anlamda Türkiye; yakın çevresinde bir bölgesel perspektifle hareket edebildi ve Lozan-Montrö denklemini içerisinde Türk Boğazlarının kalıcı güvenliğini sağlayabildi. Ayrıca, NATO’nun yeni  yeleri de dahil olmak üzere tüm kıyıdaş ülkelerle dengeli bağlantılar kurabildi. Bu süreçlerde inişler  ıkışlar yok muydu? Elbette vardı, fakat temelde ilişkiler yürüdü ve hatta aynı zamanda küresel aktör konumundaki -ama bizim açımızdan bir bölgesel aktör olan- Rusya ile ilişkiler de dengelenebildi. Rusya ile benzer çıkarlara sahip olmadığımız, Rusya’nın ve bizim yakın çevrede  atıştığımız alanlarda farklı gelecek perspektiflerimizin olduğu gerçeğine rağmen Türk-Rus ilişkileri gelişti. Rusya, eski Sovyet coğrafyasında ya da Moskova’nın yakın çevresinde siyasal ekonomik güvenlik düzenini değişmemesi üzerine kurulu bir yaklaşım izlemekte. Oysa Türkiye, bu coğrafyayı dönüştürmeyi amaçlayan, Ankara’yı etkin kılmayı

hedefleyen politikalar izleyen bir aktör. Yine de bu ikisi arasında bir denge kurmak mümkün olabildi. Rusya ile ikili ilişki geliştirildi. Türkiye aynı zamanda NATO üyesi kimliği olan Batılı bir aktör olarak bu bölgede varlık göstermeyi başardı.

***Son gelişmelerden sonra
Türkiye'nin Karadeniz'de
bölgesel sahiplik söylemi
üzerinden şekillendirilecek
bir politikayı sürdürmesi
mümkün görülmüyor.***

Son gelişmelerden sonra Türkiye'nin Karadeniz'de bölgesel sahiplik söylemi üzerinden şekillendirilecek bir politikayı sürdürmesi mümkün görülmüyor. Rusya'nın dışında yeni bir denklem oluşacak. Bu, Türkiye'nin isteklerinden, beklentilerinden ve gelecek tahayyüllerinden bağımsız bir gelişme. Ankara, bu çerçevede, Karadeniz Bölgesi'nde güvenliği sağlayabilecek bir aktör olarak, Rusya'dan tehdit algılayan diğer Karadeniz Bölgesi ülke-

lere yeni bir vizyon verebilir mi? Ankara'nın yakın gelecekte hem dış hem de güvenlik politikaları bağlamında bunu etraflıca değerlendirmesi gerekiyor. Romanya, Bulgaristan, Gürcistan ve ne kadar küçüleceğini bilmediğiniz Ukrayna'nın güvenlik ihtiyaçlarına beklentilere bir bölgesel aktör ve bir ortak olarak cevap verebilir mi? Türk dış politikasının bunları somut olarak ele alması gerekiyor. Bu konular çekişme yaklaşımı içerisinde yürütülemez. Karadeniz şu anda dışarıya kapalı vaziyette, Montrö'yü çalıştırmış durumdayız. Karadeniz'de Rusya'nın askerî üstünlüğü kayboluyor ve genel resim Türkiye'nin lehine şekilde değişir vaziyette. Savaş biraz yatışırsa Rusya'nın nasıl bir askerî ve güvenlik politikası izleyeceğini görmek zorundayız. Diğer taraftan, Karadeniz'in doğu kıyılarında yani Kafkasya'daki dengeler de 1990'lardan ve 2000'lerden çok farklı bir noktaya gelmiş vaziyette. Türkiye Kafkasya'da bölgesel dengeleri belirleyecek, güvenliği ortaklaşa sağlayacak birçok öneri geliştirmiş bir ülke. Azerbaycan'ın toprak bütünlüğünü sağlamak yönünde açıkça destek

veriyor. Bu yakın gelecekte nasıl bir siyasal zemin yaratır? Bunu yürütebilir miyiz, devam ettirebilir miyiz? Azerbaycan'ın ihtiyaçlarına cevap verirken Ermenistan'la normalleşebilir miyiz? Bu, Azerbaycan'da ve Türkiye'deki kamuoyunun nasıl hazırlanması gerektiğine dair bir bakış açısı. Yani hızlı biçimde bölgedeki politikaların hamasetten çıkılarak gerçeklik üzerine kurulması gerekiyor. Doğrudan bağlantı orta koridor üzerinden mi olacak yoksa Nahçıvan koridoru üzerinden yeni iş birliği alanları mı açılacak? Yoksa her ikisi de eş zamanlı olarak mı yürütülecek? Ermenistan bu denklemde nasıl bir rol ve konuma sahip olacak? Bu sorular Ankara'nın dış ve güvenlik gündemini çok ciddi bir şekilde meşgul etmesi gereken konular.

Türk dünyasına yönelik birtakım hedefleriniz varsa Türk dünyasına açılan kapı olan Gürcistan'da ne olduğunu yakından takip etmek gerekir.

Diğer yandan, gündemden iyice düşen ve üzerine neredeyse hiç konuşulmayan Gürcistan Ankara için çok önemli bir paydaş. Türk dünyasına yönelik birtakım hedefleriniz varsa Türk dünyasına açılan kapı olan Gürcistan'da ne olduğunu yakından takip etmek gerekir. Oysa Türkiye'de şu anda kimse bunu konuşmuyor. Kamuoyunun konuşmaması normal karşılanabilir ama siyasa yapıcılar da konuş-

muyor. Gürcistan yoksa o coğrafya kapalı, bunların düşünülmesi gerekiyor.

Biraz daha aşağı inersek İran'ı bu denklemde nereye koyacağız? İran bizim için önemli bir sınır komşusu, öncelikli bir paydaş. Enerji güvenliği ve Türkiye'nin enerji merkezi olması gibi dış politikaya dokunan, zaman zaman dış politika ve güvenlik politikalarını belirleyen konularda bir bütüncülük yaratmak gerekiyor. İran'ı denkleme sokamıyoruz, İran'ın içindeki anlaşmazlıklar konusunda müdahil olamıyoruz. İran'la ilişkilerimiz hem Kafkasya'yla Azerbaycan Ermenistan ilişkilerini hem Rusya'yla bağlarımızı ilgilendiriyor. Ayrıca Orta Doğu'daki dengeleri de etkiliyor. Bu çerçevede aşağıya, güneye doğru baktığımızda Suriye ile dengeli ilişkilerimiz yok. Askerî operasyon devam ediyor, Askerî varlık kalıcı bir hal almış vaziyette. Askerî hareketlilik, güvenlik politikaları, terörle mücadele odaktaki konular. Bunları diplomasiyle ne kadar bağladığımız konusunda henüz çok net değiliz. Astana'dan Cenevre'ye nasıl geçileceği konusu, hep tartışılıyordu. Bu geçişte Ankara'nın rolü ve konumu ne olacak? Güvenlik üzerinden politika yaparken yeniden yapılanma ve devletlerin kurulması konusunda örneğin Türkiye gibi bölgesel bir aktörün rolü ne olacak? Bunu konuşmuyoruz. Bunu Kürt devleti üzerinden tartıştık ama Kürt devletinden daha önemli istikrarsız bir güney sınırıyla boğuşuyoruz. Çok uzun bir sınır hattına sahibiz ve bu hatta istikrar yok. Komşularla sıfır sorun denildiğinde iki tane

örnek vardı: Ermenistan-Türkiye ilişkileri ve Suriye-Türkiye ilişkileri. İkisinde de 8-10 aylık dönemlerde dibe vurdu. Bunların nasıl toparlanacağını düşünmek gerekiyor.

Türkiye'nin Akdeniz'deki konumu ve çıkarları ile Kıbrıs meselesi de diğer konu başlıkları gibi tamamen güvenlik odaklı biçimde ele alınır hâle gelmiş vaziyette. Örneğin münhasır ekonomik bölge anlaşmaları, deniz yetki alanlarının paylaşımı ve bölgesel iş birliği girişimlerinde ve mekanizmalarında Akdeniz'in en uzun kıyıdaş ülkesi olmasına rağmen Ankara'nın Doğu Akdeniz'deki tüm denklemlerin dışında kaldığı bir süreçle karşı karşıyayız. Bunu ister Amerikalıların ister Avrupa Birliği'nin yaptığını düşünün. "Peki Türkiye niye bu denklemde yok?" Sorusu hala cevapsız. Ankara bu coğrafyanın en büyük enerji ithalatçısı, bu bölgenin en büyük ekonomisi ve en büyük nüfusuna sahip ülke; buradaki denklemleri neden yönetemedi? Mısır'ı neden kaybettik? İsrail'le neden yürüyemiyoruz? Lübnan ve Filistin dahi neden öbür cephede yer aldılar? Bu bizi hızlı biçimde Doğu Akdeniz'den Ege'ye ve Libya'ya, Afrika'nın kuzeyine bağlamış vaziyette. Türkiye, Doğu Akdeniz'in batı sınırlarını çizmeye çalışan bir aktör olmaya çalışırken o sınırların dışında kalan bir aktöre dönüşmeye başladı. Yunanistan'la gerginliğimiz, içine büyük aktörleri çeken bir rahatsızlık alanı yaratmış durumda.

Sonuç olarak gittikçe askerleşen; enerji, göç, terör, iklim, AB'yle ilişkiler gibi konuları kenara iterek tehdit ve güvenlik odaklı bir dış

politikaya kaymış durumda Ankara. Bu dış politika anlayışı bizi, bölgesel ilişkilerden ve komşularımızdan koparıyor. Komşularımızın Ankara'dan algıladıkları tehdit karşısında farklı iş birliği kanallarına yönelmeleri ya da yeni ittifak arayışları da karşımıza büyük güçleri çıkarıyor. Dolayısıyla büyük güçler, bizim yakın komşularımız olarak gündelik siyasetimize de müdahil olmuş durumdadır. Bu durum ise Ankara'nın tehdit algısını artırarak dış ve güvenlik politikası şekillendirmede faydasız ve sonuçsuz bir kısır döngüye dayalı anlayışı üretiyor. Ankara'nın yakın gelecekte ve hızla bu algı dünyasından çıkarak yeniden yapıcı ve etkili bir rol ve konuma dönmesi gerekli.

Komşularımızın Ankara'dan algıladıkları tehdit karşısında farklı iş birliği kanallarına yönelmeleri ya da yeni ittifak arayışları da karşımıza büyük güçleri çıkarıyor.

Utku Çakırözer: Şimdi sözü Sayın Ahmet Kasım Han'a vermek istiyorum.

Ahmet Kasım Han: Ben genel tabloya biraz teorik biraz da pratik üzerinden beslenen bir bakışla girmek istiyorum. Soğuk Savaş'ın ardından her şey güllük gülistanlık olacak diye bir beklenti vardı. Yeni bir uluslararası düzen çıkacak, demokrasiler galebe çalacak, hepimiz sorunsuz bir dünyada yaşayacaktık.

Fakat bu yeni uluslararası düzen, doğmaya çalıştıysa da ölü doğdu. Yeni düzenin neye benzeyeceği meselesi önemliydi çünkü içinde faaliyet gösterecektik. Dolayısıyla yapısal kısıtlarınızı neler olduğunu, neleri yapıp neleri yapamayacağınıza dair kimi çok önemli girdileri, bu uluslararası sistemin hâli pür melâli sizi enforme ediyor. Bu uluslararası transformasyon süreci içinde, biri hukukla diğeri siyasetle ilgili olmak üzere iki büyük açık ortaya çıktı.

Bu uluslararası transformasyon süreci içinde, biri hukukla diğeri siyasetle ilgili olmak üzere iki büyük açık ortaya çıktı.

1989’da Soğuk Savaş bittiği zaman, uluslararası sistemde bir değişiklik beklemiyorduk. Kutuplar, stratejik dengeler Sovyetler Birliği’nin çöküşüyle beraber altüst olmuştu ama netice itibarıyla uluslararası sistemin özü, 1648’den beri “Devletler egemendir ve eşitler.” ilkesine dayalıydı. Dolayısıyla birbirlerinin iç işlerine müdahale etmezler ve en azından teorik olarak devletler hukukun karşısında eşit muamele görürlerdi. Elbette Andora’yla Birleşik Devletlerin nesnel güçlerinin arasında ciddi bir farklılık olduğunu herkes bilirdi ama bir masaya oturdukları zaman hukuk önünde bu iki devlet eşitti.

Bütün uluslararası sistemin başat aktörleri ya da ormandaki temel hayvan, devlettir.

Dolayısıyla bu sistemi besleyen bütün anlaşmalar, koşullar, hukuki altyapı da devletlerin muhatabı olduğu bir düzen düşünülerek oluşturulmuştur. Değişik zamanlarda, değişik unsurlara, değişik aktörlere daha pluralist bir perspektiften alanların açıldığı ufak tefek bir takım uygulamalar olmuştur ama uluslararası sistemin dengesini ilgilendiren, güvenliği ilgilendiren meselelere ilişkili olarak temel muhatap devlettir. Yani şirketlerin güvenlik elemanlarının birbirleriyle nasıl değiş tokuş edileceğine dair bir anlaşma yoktur ama savaşan tarafların askerlerine ilişkin Cenevre Protokolleri vardır ve bu onları ilgilendirir.

Soğuk Savaş’ın ardından bu diğer aktörler dediğim unsurların alanı açılmaya başlanınca sistemin çevresinde belli kurallar bunların varlığıyla uyumlaştırılmaya çalışıldı. Ancak netice itibarıyla temelde devletlere dayalı olan uluslararası külliyat, Batılıların sevdiği tabirle kural ve kaidelere dayalı “orderbase” dedikleri uluslararası sistem, devlet denilen sujenin temel aktör olması ve bütün sorunlarda nihai ara bulucunun o olduğu üzerinden biçimlendi. Bunu böyle bıraktık ve bıraktığımız yerde de unuttuk. Burada ironik bir durum var. Hem sistemin değişmesini beklemedik hem altyapıya dair kuralları yani yapıyı belirleyen unsurların tamamını olduğu haliyle bırakmanın yeterli olduğunu ve bunun çevresine alan açmanın bundan sonraki riskleri yönetmekte kifayet edeceğini düşünerek engin sulara açılmaya başladık. Böylelikle büyük bir aymazlığa düştük. Çünkü Avrupa, barış

temettüsü üzerinden kendini yepyeni bir asr-ı saadete atabileceğini düşündü. Barış temettüsü meselesi, Ukrayna Savaşı ile beraber bitmiştir. Avrupa bundan sonra ya jeopolitik bir kimlik kazanacaktır ya da bu güvenlik sorunları, Avrupa'yı gittikçe daha zaafli ikincil bir hâle getirecektir. Bu kadar zengin bir kıtanın uluslararası güvenlik ve düzeni ilgilendirdiği kadarıyla ikincileştirilmesiyse başlı başına bir sorundur. Kendilerinin sahneye çıkmayı reddetmesi ya da başkalarının onları kenara iteklemesiyle de olsa Avrupalıların bu jeopolitik yeni dünyada kendilerine bir rol bulamamaları, rol oynayacak altyapıyı oluşturamamaları, önemli bir sorundur. Dolayısıyla bu jeopolitik savaş çıkırtkanları, niye bizim silahlanmamızı istiyorlar, aslına bakarsanız biz Soğuk Savaş'ın sonrasında elde ettiğimiz barış temettüsü kârını; ordularımızı silahsızlandırarak, askerlerimizi azaltarak elde ettiğimiz bu yeni refahı kaybedemeyiz, kaybetmememiz için de Rusya kükrediği zaman “Kedidir o kedi.” diyebiliriz veya eski başbakanımız gidip Gazprom'un ilgili projesinde yönetim kurulu üyesi olur şeklinde bir yaklaşım artık mümkün değil. Yeni bir jeopolitikle Avrupa ya ortaya çıkacak ya onun ortaya çıkamamasının bedelini küresel sistem ödeyecek.

***Yeni bir jeopolitikle
Avrupa ya ortaya
çıkacak ya onun ortaya
çıkamamasının bedelini
küresel sistem ödeyecek.***

İkinci bir şey daha vardı. Eski usul laikler. Bu grubun önünün açılması ya da kaygılarını dile getirmeleri, Batı'da hiç hoş karşılanmıyordu. Kendinize gelin, ordunuzu ihmal etmeyin dediğinizde nasıl savaş çıkırtkanı oluyordunuz. Uluslararası toplantılara katıldığımızda o eski günlerle alakalı duydukları hicap o kadar net ki. Ama Avrupalıların “Tamam canım, öyle bir hata yaptık ama geçti. Şimdi Almanya'da 100 milyar euro ayırdık. Bu mevzu artık hallolur.” gibi bir yaklaşımları var. Hayır hallolmaz çünkü bu bir mantalite değişikliği getiriyor ve bunun yaratacağı bir toplumsal maliyet var. Avrupa uluslarının bu toplumsal maliyete hazır olmadıkları konusunda ciddi şüphelerim var. Buradan bir ufak dipnot olarak Ukrayna Savaşı'nın devam etmesi, bize ne söylüyor diye oturup bir düşünmek lazım. Avrupalıların tava gelmesine kadar devam etmesi gereken bir savaşla karşı karşıyayız. Bu bir komplo teorisi değil. Bir nokta gelmeli ki Avrupa kamuoyu kafayı değiştirip “Gerçekten o 100 milyar euro lazım. Biraz da üşüeyebiliriz.” desin. Eski usul laikler de böyleydi. Batı'da Türkiye'ye ilişkili yorumlar yaptığınız zaman “Arap dünyasında Arap milliyetçiliğinin yükselişiyle oluşmuş olan birkaç tanesi de kalmış olan birkaç adam var. Bunların yoğunlukla var oldukları yerlerden biri de Türkiye. İlmli İslam'la biz bu işleri çözebiliriz.” gibi bir yakaşım vardı. Arap Baharı'nın çökmesi ile birlikte bu argüman da çöktü. Şimdi nasıl jeopolitik düşünce öne çıkıyorsa bir taraftan da ister istemez bir kutuplaşma dünya-

sı ortaya çıkıyor: Demokratik olanlar ve olmayanlar, otokratlar ve diğerleri...

Peki Türkiye'ye ne oldu? 11 Eylül sonrasında Türkiye'nin ya da Türkiye'yi yönetenlerin ideolojik yelkenleri doldu. Eski laikler gözden düşünce ya da müesses karar alma nizamı bizim lehimize -Batı'dan bakarak söylüyorum- bizim lehimize karar vermiyorsa onları tasfiye etme yoluna gittiler. Yeni Orta Doğu düzeninde de ılımlı, Batı ile sorunları olmayan bir İslam'ın ön plana çıkarıldığı bir yeni döneme girelim, dediler. Arap Baharı ile birlikte bunların da işe yaramadığına hükmettiler. Böylelikle Batı'nın tarafından bakınca memlekette tasfiye edilecek adam kalmadı. Herkes bir kere tasfiye edilmiş vaziyette ve bu ilişkilerin ne Türkiye'yi yönetmekte olan zihniyet ne de muhalefet bakımından kolay kolay izalesi ve tekrar eski seviyesine çıkarılması mümkün değildir. Çünkü iki tane büyük tasfiyeyi yaptıktan sonra kendi kurumsal aklını da buna göre konumladıktan sonra Batı'nın çok kolaylıkla örneğin Türkiye'de iktidar değişikliği gibi bir durumda fikrini değiştireceğini düşünüyorsak doğrusu yanılıyoruz. Türkiye-Amerika ilişkilerinin bundan sonrası da sorunlu. İktidar değişti diye Türkiye'nin F-35 programına 6 ay içerisinde geri alınması diye bir şey söz konusu değil. İktidar değişikliğinin arkasından Türkiye'ye ekonomik açıdan başka kapıların açılacağı muhakkaktır ama dünya ekonomisinin bugünkü durumu nedeniyle Türkiye artık ne önceliktir ne de artık Türkiye'yi hızla olduğu yerden çıkartacak şe-

kilde bir hareket tarzını besleyecek olan fonlar o kadar kolay bulunabilir. Eğer bir iktidar değişikliği olacaksa o iktidarı ellerine alacak olanların bunları iyi değerlendirmesi gerekeceğini düşünüyorum.

**Batı'nın çok kolaylıkla
örneğin Türkiye'de iktidar
değişikliği gibi bir durumda
fikrini değiştireceğini
düşünüyorsak doğrusu
yanılıyoruz.**

Türkiye'nin bir de teslimat kapasitesi sıkıntısı var. Türkiye Amerika Birleşik Devletleri ile ilişkilerinde bu sıkıntı daha da belirgin. Çünkü iktidar, bugüne kadar verdiği sözleri yerine getirmemiş bir iktidar olarak algılanıyor. Bu durum, ABD'nin iç siyasetinin bir parçası hâline gelmiş durumda. Başka bir ülkenin iç siyasetine malzeme olmak, bir ülkenin dış siyasetinin başına gelebilecek en kötü şeylerden biridir. Bu hâl, belki bir iktidar değişikliğiyle daha hızlı izale edilebilir. Ama orada da nelerin yapılabilir, nelerin yapılamaz olduğuna dair yeni iktidarın kendine has bir yaklaşım geliştirmesi gereklidir.

**Maalesef Türkiye,
öngörülebilirlik sorununa
sahipliğin en kötü
örneklerinden bir tanesi.**

Rusya ile ilişkiler, bizim işlemsel ve işlevsel

dediğimiz ilişkilerdir. Onlar iyi yürüyor çünkü bu, hem Doğu’da hem Batı’da hâkim bir yaklaşım. İşlemsel ve işlevsel ilişkiler, sadece Rusya’yla ilişkilerimizi domine ediyor ama Batılılar da Türkiye’yle böyle ilişkiler kuruyor. Dolayısıyla bir sonraki iktidarın bu dinamiği nasıl çözeceğine dair de bir yaklaşım geliştirmesi lazım. Çünkü Türkiye’yi yönetenler, bunun böyle olmadığını iç tüketime sunuyor olabilirler ama dışarıdan bakıldığında Türkiye hâlâ bir tek devlettir. Yani dışarıdan bakan, “bunlar ve onlar” diye ayırırken özel konuşmalarda, kişisel ilişkilerde gösterdiği bir ayrım olabilir ama devletler birbiriyle muhatap olmaya başladıkları zaman işin oraya o kadar kolay gelmeyeceğini göreceğiz. Ama işlemsel ve işlevsel pragmatizm, daha devam edecek ve otoriter devletlerle bu ilişkiyi götürmek elbette daha kolay olacak. Bunlarla yaratılmış olan ilişkilerin de Batı’ya güven telkin edecek ve Türkiye’nin ait olduğu sisteme geri dönmesini sağlayacak şekilde ama bunlarla bölgesel planda sahip olmak zorunda olduğumuz ilişkileri bütünüyle berhava etmeden nasıl yönetilebileceği gene bir sorun olarak önümüzde duruyor.

Bugün Türkiye’nin bir başka sorunu, öngörülebilirlik sorununu. Öngörülebilirlik, bugün uluslararası ilişkilerde istisnai bir emtia. Maalesef Türkiye, öngörülebilirlik sorununa sahipliğin en kötü örneklerinden bir tanesi. Bunun da en önemli nedenlerinden biri, iç siyasete yedeklenmiş bir dış politika yürütülüyor olması. İç siyasetle dış siyaset arasındaki

çizgi, neredeyse kaybolmuş vaziyette. Bunun bir, iktidardaki koalisyonun kendi iç dinamikleriyle alakası var. Ama öte taraftan Batı’nın bir türlü Türkiye’nin kendine has güvenlik sorunlarına dair bir algı, anlayış, anlama isteği ya da kapasitesi geliştirememiş olmasından kaynaklanan reel bir tarafı da var. Dolayısıyla bu noktada Türkiye’nin Batılı muhataplarına gelecekteki olası bir iktidar değişikliğinde, bunun reel komponentlerinin neler olduğunu çok net biçimde anlatabilmesi gerekir. Bunun için de daha güvenilir, verdiği sözleri yerine getiren, hele ve hele keyfi olarak bu sözlerden dönmeyen bir ülke profili sunması lazımdır. Bir ülkenin cumhurbaşkanına, “Nato’ya üye olun. Sizi destekliyoruz.” dedikten 10 gün sonra fikrinizi değiştirirseniz bu zor. Umulur ki yeni bir iktidar söz konusu olursa ya da bu iktidar devam ederse bu unsur değişecektir.

Kurumlar çökünce liderler ön plana çıkıyor. Türkiye’de de kurumsal altyapı çöktüğü için ülkenin en iyi diplomatları, bu tür konferanslarda konuşmacı olmaya indirgendikleri için, artık Türkiye’de kurumsal bir dış ve güvenlik politikası altyapısından söz etme imkânı çok yok. Öyle olunca liderler ve onların yetkinlikleri, kapasiteleri, derinlikleri devreye giriyor. Önce kurumları ihdas etmek ama bütün bunları yaparken liderlik kalitesini de yukarıya çıkarmak bir başka önemli problem hâline gelecek diye düşünüyorum.

Utku Çakırözer: Çok teşekkürler. Gazetecilik dönemimde Sayın Yalım Eralp’ten her daim faydalandım. Burada onunla olmak hem

büyük bir mutluluk hem de onur. Sözü kendisine bırakıyorum.

Yalım Eralp: Sabahleyin ilk oturumun çoğunu izleyebildim. Herkes şikayetçi. Çeşitli uluslararası sorunlara değindiler. Ben dış politikadan ziyade neden bu durumda olduğumuza değinmek istiyorum. İmparatorluklar çökünce ana devletlere bir eziklik gelir. Rusya ve Türkiye’de bu oldu. Bu ezikliği gidermenin yolu da şatafatlı iddialarda bulunmaktır. Mesela biz 16 tane devlet kurduk diye iddia ediyoruz, doğrudur. Peki o devletler ne oldu diye birisi sorarsa bunun çok da iftihar edilecek bir şey olmadığı anlaşılır.

Türkiye önümüzdeki yüzyılda nerede olur? İki unsur var: Türkiye içindeki gelişmeler ve Türkiye dışındaki gelişmeler. Ne kadar birileri lider ülke olduğumuzu iddia etse de Türkiye dışında böyle bir düşünce yok. Biz Atatürk’ün çok önemli iki öğretisini slogan zannettik. “Yurtta sulh, cihanda sulh.” Çocuklarımıza ezberlettik ama manasını sorunca cevap veremiyorlar. Aslında bu bir slogan değil, politika. Siz içeride iç barışı sağlarsanız dışarıda daha kuvvetli olursunuz, komşularınıza yayarsınız. Bunu anlatamıyoruz. Diğeri, “Hayatta en hakiki mürşit ilimdir.” Bunun özeti, “Dogmalara inanma, dogmalarla hareket etme.”dir. Her ne kadar İslam dini, reform ve rönesanstan geçmediyse de bir sıkıntı yok. Sıkıntı, onun siyasete ve dış dünyaya algılanışı. Din insanın iç sorunudur. Hayatta en hakiki mürşit, dış sorunudur. Dış politika, büyük

ölçüde iç politikanın devamıdır. Demokratsanız dostlarınız demokratlar olur, otokratsanız otokratlar olur. İnsan hayatında da böyledir. Arkadaşlarınız kafa dengi olanlardır.

Türkiye’nin kurtuluşu, güvenli limanı, Avrupa Birliği’ydi. AB kendi üyelerini adam ediyor, üye olacakları da adam ediyor, bu arada kendisi de adam oluyor.

Huntington’ın yazdığı “Medeniyetler Çatışması”, çok önemli bir kitaptı. Orada Türkiye için “Doğu’ya mı yoksa Batı’ya mı ait olduğu konusunda karar veremiyor.” diyordu. Bugün de bu kararsızlık içindeyiz. Bu salondakiler nereye ait olduklarını çok iyi biliyorlar. Ama Türkiye bu salondan ibaret değil. Eski bir maliye bakanı, “Cumhurbaşkanı uzaya dört şeritli otoban yapacağım dese halkımız inanır.” derken aslında halka hakaret etmiş oluyor. Bir başkası çıkıp “Kafayla jeti düşürdü.” diyor. Bunun böyle olmadığını söyleyen biliyor da inananlar var. Türkiye aslında aklını kullanmıyor. Size çok çarpıcı bir örnek vereceğim. Konya ile Hollanda aşağı yukarı aynı büyüklükte. Konya’nın tarım ihracatı 3 milyar dolar, Hollanda’nınki 131 milyar dolar. Bu aklını kullananla kullanmayan arasındaki farktır. Gidip Venezuela’dan tarım yapacağım diye toprak kiralyorsunuz, muhalefet de gidip hakikaten yapılıyor mu diye araştırmıyor.

Bir devletin iki türlü hazinesi vardır. İlki toprağıdır.

Türkiye'nin kurtuluşu, güvenli limanı, Avrupa Birliği'ydi. AB kendi üyelerini adam ediyor, üye olacakları da adam ediyor, bu arada kendisi de adam oluyor. Ben azınlık kavramına yabancıyım, diyen Fransa; şimdi azınlık kavramını kullanıyor. Sabahleyin de Avrupa'nın bize ihanet ettiği düşüncesinden bahsedildi. İki tane büyük hata var. Bir tanesi 24 Nisan Referandumu, Rumların Avrupa Birliği üyeliği onaylandıktan sonra yapıldı. Rumlar hayır demekle hiçbir şey kaybetmeyeceklerdi. Tarih konusunda faka bastık. İkincisi, belki hepiniz itiraz edeceksiniz, televizyonda yorumculuk yaparken de söyledim, Birinci Annan Planı, Kıbrıs Türkleri lehine son Annan Planı kadar etkili değildi. Ama planın üç yerinde, "Türkiye Avrupa Birliği üyesi olunca" yazıyordu. Planın uygulaması, Türkiye'nin Avrupa Birliği üyeliği ile paralel gidiyordu. Biz bunu kaçırdık. Kıbrıs Türkleri lehine değil diye düşündük ama Türkiye'nin lehineydi. Türkiye Avrupa Birliği'ne girdikten sonra Kıbrıs'taki Türklerin durumu yüz misli kuvvetlenirdi.

Bir devletin iki türlü hazinesi vardır. İlki toprağıdır. Bizim de toprağıımız özellikle tarım bakımından hiç fena değildir. Gıda güvenliği stratejik bir meseledir. Japonya, pirinci stratejik madde addeder ve pazarlık etmez. İkincisi, insanıdır. Biz insana yatırım yapmadık. Ata-

türk Devri'nde yaptık, son zamanlarda yapmadık. Biz taşa yatırım yaptık. Türkiye'nin ilerlemesi için, uluslararası camiada saygın olabilmesi için halkının kalitesini yükseltmesi lazım. Bu işin olmazsa olmazı budur. Biz, olayları analiz etmesini bilmiyoruz. İlkokul 3. sınıfta Nazire Öğretmen'den öğrendiğim çok önemli bir şey vardır. Hayatım boyunca unutmadım. "Yalım, bir şey söylediğin zaman karşıdaki niçin diye sorarsa onu izah etmen lazım." Eğitim sistemimiz felaket durumda. Bilgi yüklüyoruz, sadece ezberletiyoruz.

İkincisi, insanıdır.

Atatürk konusunda çok hassasım. Amerikalı Psikoloj Sosyolog Arnold Ludwig, bir kitap yazdı. 2005'te "Dağların Kralı" adıyla Türkçeye de tercüme edildi, ne yazık ki sahaflarda da bulamadım. Ludwig 200 civarında lideri incelemiş ve belirli kriterler yönünden puanlamış. Birinci sırada 31 puanla Atatürk var. Yanına yaklaşılmıyor. Şimdi böyle bir dehadan uzaklaşıp dogmalara ve hurafelere öncelik verirseniz bu durumda olursunuz. Ukrayna halkının kalitesine bakınız. Devlet ismi vermeyeceğim, ailece toptan Türkiye'ye mülteci olarak gelenlerle Ukraynalıları karşılaştırın. Ukrayna'da erkekler kalmış, kadınları ve çocukları yollamıştır. Halkın kalitesini yükseltmezseniz bu sorunların içinden çıkamazsınız. Olayın temelden bu yatıyor, bunu anlatmaya çalışıyorum ama ne yazık ki başaramadığım ortada.

III. OTURUM

DIŞ POLİTİKA VE GÜVENLİKTE KURUMSAL YAPI VE KARAR ALMA

Oturum Başkanı: Gazeteci Zeynep Gürcanlı

Konuşmacılar: *Eski Başbakan Yardımcısı ve Dışişleri Bakanı Murat Karayalçın, Profesör Doktor Haldun Yalçinkaya, Emekli Büyükelçi Ünal Çeviköz, Profesör Doktor Mustafa Aydın*

Zeynep Gürcanlı: Bu panelde kurumsal yapıya, çok önemli bir konuya değineceğiz. Dış politika, kurumsal yapı dediğiniz zaman açığı hemen Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusuna dönmek gerekiyor. Madem ikinci yüzyılı konuşuyoruz, birinci yüzyıldan da kısacık bahsetmekte fayda var. Birinci yüzyılda, Birinci Dünya Savaşı'nın sonunda pek çok barış anlaşması imzalandı. Bunların içinde Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucu anlaşması da var. Diğer ülkelerle yapılan ve galiplerin dikte etti-

ği birtakım anlaşmalar da var. Mesela Nöyyi Anlaşması, Versay Anlaşması, Brest Litovsk Anlaşması... Bunların hepsi tarihe karıştı, bir tek tarihe karışmayan, hâlâ kaya gibi sağlam duran Lozan Anlaşması var. Bu, aslında Cumhuriyetin temellerinin ne kadar sağlam atıldığının en büyük kanıtı.

Türkiye Cumhuriyeti'nin dış politikası da Atatürk Dönemi'nde çok ciddi temeller üzerine oturtulmuştu ve bu Türkiye'yi AKP Döne-

mi'nin yarısına kadar da getirdi. Türkiye çok saygın bir ülkeydi. Yakın zamana kadar sözü dinlenen, dostluğuna güvenilen, düşmanlığından da korkulan bir ülkeydi. Ama yakın zamanda bütün dengeler değişti. Bana göre bunun en başta gelen nedeni; kurumsal yapının ve istişare kültürünün ortadan kaldırılması, kararların tek bir kişiye indirgenmesi oldu. Tek bir kişinin vizyonu çerçevesinde, o gün sağ tarafından mı sol tarafından mı kalktığı çerçevesinde ya da hangi siyasi, uluslararası lidere sempati duyduğu, hangisini sevmediği üzerinden bir dış politika belirlemesi içine girdik. Bir anlamda kaosa girdik. Şimdi birdenbire başımıza "enerji koridoru" diye bir şey çıkardılar. Bu durumun başımıza hakikaten ciddi dert açabileceğini söylemek mümkün.

Kurumsal yapıyı ikiye ayırabiliriz. Birincisi içerideki kurumsal yapı. Dışişleri Bakanlığı, Genelkurmay Başkanlığı, Savunma Bakanlığı ve diğer ilgili kuruluşların yapısı ki bir kişiye bağlı. İkincisi ise uluslararası anlamda Türkiye'nin imzaladığı anlaşmalar çerçevesinde girmiş olduğu o kurumsal yapı. Avrupa Birliği'ne aday ülke olmamız, Avrupa Konseyi'nin tam üyesi olmamız, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin egemenliğini kabul etmemiz ve 90. maddeyi anayasamıza koymamız gibi unsurlar... Ama geldiğimiz noktada içerde tek adamın kararları uyarınca izlenen bir dış politika dışarıda da yine bu tek adamın beklenti ve istekleri çerçevesinde uluslararası sistemi takmayan bir dış politika ya da kurumsal yapı var.

Hukuk devleti olmaktan giderek uzaklaşan ve çıkan bir Türkiye ile karşı karşıyayız. Bunları konuşarak çözüm yolları üzerinde duracağız. Asıl sorunun nereden kaynaklandığını, madem ikinci yüzyıldan bahsediyoruz ve madem bir umut var içimizde, bu ikinci yüz yıl için bunu nasıl çözeceğimizi konuşacağız. Konuşmacıların bu konulara odaklanacaklarını tahmin ediyorum. Müsaade ederseniz ilk sözü Sayın Murat Karayalçın'a veriyorum.

Hukuk devleti olmaktan giderek uzaklaşan ve çıkan bir Türkiye ile karşı karşıyayız.

Murat Karayalçın: Sizlere yaşadığım, gördüğüm ve gözlemleyebildiğim kadarıyla Türkiye Cumhuriyeti devletinin dış siyasette karar alma kurumlarını ve karar alma süreçlerini iki bölüme ayırarak aktarmaya çalışacağım. Önce 16 Nisan 2017 referandumuna kadar olan bölümü ele alarak, Cumhuriyetin kuruluşundan itibaren o tarihe kadar, Türkiye Cumhuriyeti devleti dış siyaset alanında nasıl karar alıyordu, hangi süreçleri işletiyordu, bu konulara değineceğim. İkinci bölümde ise aslında anlatacak çok bir şey yok. Çünkü kurumlardan hatta karar alma süreci diyebileceğimiz bir süreçten dahi söz etmek mümkün değil. Çünkü tek bir kişi karar alıyor.

Türkiye konumundaki bir ülkede, toplu olarak karar alınan bir dönemden, tek bir şahsın karar aldığı bir döneme geçildi. Temel iddiam da şu:

Türkiye’de ve bu bölgede var olan diğer devletlerde, bu devletlerin karşı karşıya oldukları yüksek duyarlılıklar nedeniyle, dış siyaset ve güvenlik alanında kararlar; kolektif bir süreç ve yapılaşmaya dayalı olarak alınmalıdır.

Kurumlardan hatta karar alma süreci diyebileceğimiz bir süreçten dahi söz etmek mümkün değil. Çünkü tek bir kişi karar alıyor.

Önce Dışişleri Bakanlığımızın kuruluşunu, ne iş yaptığını, neyle ilgilendiğini belirtmekte yarar var. Son yasa, 2010 tarihli ve 6004 sayılı yasa. Bu yasa, Dışişleri Bakanlığımızın görev alanını; barış, adalet ve kalkınma olarak tanımlıyor. Temel ilkeler, barışın, adaletin ve kalkınmanın sağlanması. Kuşkusuz hak ve özgürlüklerimizin korunması ya da uluslararası hukuka saygı gösterilmesi gibi başka görevler de var. Ayrıca Yasada çevre duyarlılığına ve doğanın korunmasına ilişkin atıflar var. Ama asıl görevin barış, güvenlik, adalet ve kalkınma olduğunu söyleyebiliriz. Bu kavramlar aslında çok geniş bir alanı kapsamakta. Bu tanım, Türkiye Cumhuriyeti devletinin görevlerinin ne olduğunu tanımlayan Anayasanın 5. maddesi ile de bir örtüşme hâlinde. Anayasanın 5. maddesi çok karışık bir maddedir. Ana hatlarıyla Anayasanın 5. maddesinin Türkiye Cumhuriyeti devletine verdiği görevler de bunlardır. Yusuf Has Hacıb’in 1070’te Buğra Han’a önerdiği devlet yapılan-

ması da aşağı yukarı buna dayanmaktadır.

Dışişleri Bakanlığı, devletin temel görevleriyle bağlantısı olan bir bakanlıktır. Dış siyasetin buna dayandırılması gerekiyor. Neredeyse doğrudan ya da dolaylı olarak tüm devlet hizmetlerini kapsıyor. Parlamente sisteminin yapısı gereği olarak da kolektif bir siyasetin tanımlanması, şekillendirilmesi, izlenmesi söz konusu. Bu yasanın Dışişleri Bakanlığına verdiği görev, 2017 yılına kadar Türkiye Cumhuriyeti devletinin dış siyasetinin nasıl yürütüldüğünü de ortaya koyuyor. Yasaya göre Bakanlık gerekli teknik çalışmaları yaparak önerilerini hazırlıyor. Bakanlar Kuruluna sunuyor, sonra Bakanlar Kurulunun belirlemiş olduğu dış siyaset çizgisini Bakanlık, ilgili kamu kurum ve kuruluşlarıyla bağlantılı bir biçimde izliyor.

Bir hükümet kurulduğunda başlangıç noktası, kurulan hükümetin Türkiye Büyük Millet Meclisine, güvenoyu almak için, sunmuş olduğu hükümet programıdır. Ülkenin dış siyaseti hükümet programında tanımlanmaktadır. Bu bana göre birinci temel kurumdur. Türkiye Büyük Millet Meclisinin hükümet programını onaylaması, Türkiye’nin dış siyasetine ilişkin birinci kurumsal yapıyı ortaya koymaktadır. İkinci olarak da Bakanlar Kurulu, güvenoyu aldığı o programı uygulamaktadır.

Türkiye Büyük Millet Meclisinde, üç yıla yakın bir süre Dışişleri Komisyonu başkanlığı yaptım. O nedenle devletimizin yasama organının, dış siyaset alanındaki rolünü ve ye-

rini, biraz daha yakından gözleme olanağını buldum. Yasama organının dış siyasette karar alma sürecinde yeri ve rolü, sanılandan çok daha ileri düzeydedir. Bir onay olarak, iki denetim olarak, üç katkı olarak Türkiye Büyük Millet Meclisi, devletin dış siyaseti üzerinde etkili olabilmektedir. Bir tanesi, az önce belirttiğim gibi, içinde dış siyasetin de bulunduğu hükümet programının müzakere edilerek onaylanmasıdır. Dışışleri Komisyonunun da tahmin edilenden daha farklı bir rolü olduğuna değinerek buna bir örnek vermek istiyorum. Genellikle Başbakanlık aracılığıyla Bakanlıktan onaylanması istenen uluslararası anlaşmaların yasalaşması için üç maddeli bir kanun tasarısı gelir. Tasarıda 1. maddede ekli sözleşme vardır, ikinci maddede “Bunu Bakanlar Kurulu yürütür.” denmektedir, 3. maddede ise “Yürürlük tarihi Resmî Gazetede yayınlandığı zaman başlar.” denmektedir. Bu biraz, “al ya da bırak.” anlamındadır. Yani ya kabul edeceksiniz ya reddedeceksiniz. Reddedilme hiç söz konusu olmamıştır. Benim görev yaptığım dönemde, Macaristan, Polonya ve galiba Çek Cumhuriyeti’nin NATO’ya girmesi söz konusuydu. Bu anlaşmayı Türkiye’nin onaylaması bekleniyordu. Biz de Dışışleri Komisyonunda, hükümetten bağımsız olarak Bulgaristan’ın NATO’ya girmesini istiyorduk. Anlaşmayı Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kuruluna sunarken geleneği değiştirdik, anlaşmaya bir madde daha ekledik. “NATO’nun genişlemesine ilişkin bir sonraki anlaşmanın Bulgaristan’ı da kapsamı koşuluyla” gibi bir ifade ekleyiverdik.

Bu, parlamento çalışmalarında ilk kez görülen bir şeydi ama çok çarpıcı bir örnek verilmiştir.

Denetimde gensoru ve soru vardır. Bunların Türkiye Büyük Millet Meclisinde tartışılmasında bakan da olur ve çok önemli bir denetim aracıdır. Bir de o dönemde büyükelçilerimizin göreve başlamadan önce Plan Bütçe Komisyonunu ziyaret etmeleri ve gidecekleri yerde ne yapacaklarını anlatmalarını istiyorduk. O da ilginç bir uygulamaydı. Türkiye Büyük Millet Meclisinin yürütmenin dış siyasetine çok ciddi katkıları olmaktadır. Bu katkılardan bir tanesi de kararlardır. Aslında Türkiye Büyük Millet Meclisi karar aldığı anda yasa çıkarır. Meclis kararı budur, bir ‘kalkınma planı’ karardır. Bir de Ege’deki sorunlarımızla ilgili 1995’te çıkarttığımız ünlü bir kararımız vardır. Bu karar yürütme organının, bütün hükümetlerin çok işine yaramıştır. Hükümetler bu karara atıfta bulunmuşlardır. Türkiye Büyük Millet Meclisi o tarihî kararında, Ege’de Yunanistan’ın kara sularının 12 mile çıkarılmasını kabul etmeyeceğini ilan etmiştir. Sayın Ünal Çeviköz’ün sekreteryasını başarıyla sürdürdüğü Cumhuriyet Halk Partisi Dış Siyaset Danışma Kurulunun son toplantısında tartışmıştık. Bunun bir “casus belli” yani savaş ilanı olmadığını söyleyebilirim. Türkiye Büyük Millet Meclisi, bunu kabul etmeyeceğini söylüyor. Öte yandan karma parlamento kurulları, dostluk grupları var. Mesela Libya’da dostluk grupları ve karma parlamento gruplarının Libya’nın ikili

yapısında çok işe yaramakta olduğuna ilişkin gazete haberlerini okuyorum.

Son olarak cumhurbaşkanının dış temaslarının çok önemli olduğunu ifade etmek istiyorum. Cumhurbaşkanı hem devletin başı, dolaısıyla bütün devlet erklerinin başındaki kişi, hem de yürütmenin başı olarak dış temaslarda bulunur. Cumhurbaşkanımız Rahmetli Süleyman Demirel’le görüşmüştük. Cumhurbaşkanımızın yurt içindeki ve yurt dışındaki temalarında, Dışişleri Komisyonu üyelerinin de devreye girmesi konusunda talebimiz olmuştu. “Parlamentar Diplomasi” diye bir kavram oluşmuştu ve gittikçe de yaygınlaşıyordu. Cumhurbaşkanı Demirel’in uygun görmesiyle Türkiye Büyük Millet Meclisinin Dışişleri Komisyonu olarak Sayın Cumhurbaşkanı ile bu temaslarda sürekli birlikte olmuştuk.

***Libya’da dostluk grupları
ve karma parlamento
gruplarının Libya’nın ikili
yapısında çok işe yaramakta
olduğuna ilişkin gazete
haberlerini okuyorum.***

Zeynep Gürcanlı: Dış politika deyince işin bir de güvenlik boyutu var. Güvenlik diyince de aklımıza ordu geliyor. Bir anlamda onun içinden gelen ama sonra Akademiye dönen ve bu konular üzerinde kafa yoran Profesör Sayın Haldun Yalçınkaya’ya dönmek istiyorum.

Haldun Yalçınkaya: Bu panelde bizden dış

politika ve güvenlik alanındaki kurumsal yapıları ele almamız istendi. Ben de konuşmamda güvenlik boyutunu analiz edeceğim. 2014 yılında Kırım’ın işgali ile birlikte, İkinci Dünya Savaşı’ndan beri devletler arasında büyük bir savaş yaşanmasını engelleyen bir prensip değişiyor: Toprak kazanımının olmaması. Sırasıyla önce Rusya Federasyonu tarafından toprak kazanımının olmaması prensibini bozan Kırım’ın işgali, daha sonra Kırım’ın Azak Denizi’nin etrafında bulunan yerlerinin işgali, ve nihayetinde Ukrayna’nın işgali uluslararası sistemde bir değişim getiriyor. Bu değişim krizler de getirebilir fırsatlar da getirebilir. Bu dönüşümün bir göstergesi, sözgelimi, Finlandiya ve İsveç’in NATO’ya girmek istemesidir. Yüzyıllardır tarafsızlık içerisinde bulunan İsveç’in böyle bir politika uygulaması, Almanya için bakıldığında Baltık Denizi’nin NATO’laşması ya da kendi ittifakı içine girmesi diye algılanıyor. Biz nasıl Karadeniz’i Soğuk Savaş bittikten sonra NATO’ya yaklaştırdıysak burada da Baltık Denizi bölgesini NATO’ya yaklaştırmaya gibi bir durum söz konusudur. Almanya’da bu biçimde bakıyor ve aslında bu, büyük bir paradigma değişiminin de işareti. Biz bunu sadece İsveç ve Finlandiya’nın NATO’ya girişini onaylayacak mıyız üzerinden tartışıyoruz; halbuki o bölgedeki Rusya kaynaklı tehdit algılaması, dış politika davranışlarında değişikliğe gidilecek olması ve tarafsızlıktan bir ittifak ilişkisine girecek olan özellikle İsveç’in silahlanmaya daha çok para harcaması demektir ki bunun bir yansımasını Almanya’da da gördük. İkinci Dünya

Savaşı sonrasında bütün Avrupa sistemi Almanya'yı dizginlemek üzerine kurulurken, Ukrayna Savaşı ile birlikte Almanya 100 milyar dolarlık bir askerî harcama niyeti açıkladı. Bunu da aslında en yapmaması gereken bir zamanda, oldukça liberal ortaklara sahip olan bir koalisyon hükümetinin lideri iktidara geldikten üç gün sonra yapmak durumunda kaldı. Dolayısıyla uluslararası sistemde inanılmaz bir değişim oluyor. Şüphesiz bu durumun Türkiye açısından etkileri olacaktır ve bunları tartışmalıyız.

Uluslararası sistemde inanılmaz bir değişim oluyor. Şüphesiz bu durumun Türkiye açısından etkileri olacaktır

Etrafımızda yer alan Irak, Suriye, Ukrayna, hatta geçtiğimiz yıllarda ilan edilen Münhasır

Ekonomik Bölge ile sınırlarımıza dahil edilen Libya'da çatışmalar devam ediyor. İran gibi dünyanın en büyük potansiyel çatışma alanlarından olan İran ile sınırimız bulunuyor. Şu anda istikrarı tartışmalı olan Balkanlar, acaba 'Avrupa'nın yeni cephesi mi olur?' mu deniyor. Görece siyaseten sorun içinde olan Ermenistan ve Rusya ile sorunları buzdolabına konulan Gürcistan'ın etrafımızda bulunduğunu düşünecek olursak Türkiye'nin güvenlikle ilgili siyasetlerini coğrafya temelli yapması, çok da şaşırtıcı değil.

Yeni bir dünya kuruluyor. Bir bilgi devrimi yaşanıyor. Dijital ve teknolojik platformlar da coğrafya gibi yeni bir etkinliğinin yüksek olduğu bir zemin olmaya aday. Ama biz Türkiye'de o kadar çok gündelik konuları tartışıyoruz ki bunları tartışmaya zamanınız yok. Özellikle de akademisyenler Amerika Birleşik Devletleri'nde kurulan Dijital Komutanlığı ya da Uzak Komutanlığını tartışırken, biz

Türkiye içinde bununla ilgili bilgilere erişemiyoruz. Sayın Karayalçın'ın söylediği, "Güvenlik kolektif yapılaşmaya dayanmaktadır."

Kuramsal çerçevede değerlendirme yaptığımızda üç boyutlu bir çerçeve çizmek mümkündür: 'hükümet,' 'halk' ve 'ordu.'

diye ifade ettiği hususu akademik anlamda analiz ederken böyle bir güvenliğe ihtiyacı olan bir bölgede kuramsal çerçeveyi üç boyutlu bir çerçevede ele alırız. Hemen belirtmeliyim ki güvenliği, polis ya da emniyet unsurlarında dışında tutarak "Dış Güvenlik" olarak tanımlıyor ve dolayısıyla Silahlı Kuvvetler merkezli olarak baktığımızı belirtmeliyim. Kuramsal çerçevede değerlendirme yaptığımızda üç boyutlu bir çerçeve çizmek mümkündür: 'hükümet,' 'halk' ve 'ordu'. Hükümet açısından baktığımızda ki Nisan 2017'den sonra gelen sistem açısından değerlendiriyorum, karşımıza önce Cumhurbaşkanlığı çıkıyor, ikincisi Cumhurbaşkanlığı Kabinesi ve Millî Savunma Bakanı çıkıyor. Üçüncüsü Güvenlik ve Dış Politika Kurulu çıkıyor. Ardından yine devletle bağlantılı olacak şekilde Savunma Sanayi Başkanlığının çıktığını görmekteyiz. Açıkçası Güvenlik ve Dış Politika Kurulunun etkinliği anayasa yazım sürecinde teorik çerçevede tasarlandığı gibi uygulamaya etkinliği olan bir kurum şeklinde yansımadı. Kuramsal çerçevede ele aldığım 'ordu' başlığında ya-

pısal anlamda günümüzde geline durumda Millî Savunma Bakanlığının Genelkurmay üzerinde bir etkisi olduğunu görmekteyiz.

Kuramsal çerçevemizin 'halk' tarafına bakacak olursak, Türkiye Büyük Millet Meclisi karşımıza çıkıyor. Türkiye Büyük Millet Meclisinde de Millî Savunma Komisyonu geliyor ki Meclis'te bu sac ayağının önemli bir kısmını oluşturuyor. Bizde oldum olası halk boyutu ihmal edilir. Güvenlik ile ilgili konuların Türkiye Büyük Millet Meclisinde nasıl ele alındığına dair önemli bir örnek vermek isterim. 2014 yılında üzerinde çalıştığım bir araştırma için tutanaklarını incelemek için Millî Savunma Komisyonuna başvurdum. Çünkü Meclisimizin çalışma prensipleri çerçevesinde Genel Kurula bir husus iletilmeden önce komisyonlarda teknik detayları ile tartışılır. Dolayısıyla araştırma yapan birisi için komisyonlar devletin bürokrasisi veya milletin araştırmalarının detaylı bir şekilde paylaşıldığı önemli bir bilgi kaynağıdır. Dolayısıyla bilgiye erişmek için büyük bir beklentiyle Milli Savunma Komisyonuna başvurduğumda, bana Komisyon tutanaklarının son iki yıldır tutulmaya başlandığını söylediler. Öncesinde tutanak tutulmadan görüşmeler yapılması, beni dehşete düşürmüştü. Kuramsal analizimizde üçlememizdeki 'halk' içinde değerlendirilecek bir başka husus, sivil toplum olabilir. Güvenlikle ilgili politikalarda Türkiye'de sivil toplum genel anlamda zayıftır; çünkü özellikle Avrupa Birliği'ne üyelik adaylık sürecinden öncesinde, ceza kanunumuzda 'askerlikten soğutmak'

diye bir suç tanımlanmıştı ve güvenlikle ilgili sarf edilebilecek her husus bu kapsamda değerlendirilebilirdi. Kabul edilecektir ki araştırmacılar ya da halk, yani sivil toplum aktivistleri, için ‘güvenlik’ alanı bu nedenle bir anlamda mayınlı bir bölgeydi. Ama bu kanun kaldırıldıktan sonra dahi sivil toplum bu konuda etkili olmadı. Bunun bir istisnası son yıllarda yaşandı!

Güvenlik anlamında kurumsal yapıda etkin olan ve inanılmaz mücadeleciler olan tek bir sivil toplum hareketi var: Bedelli Askerlik savunucuları.

Türkiye’de çok enteresan bir sivil toplum hareketi var. Güvenlik anlamında kurumsal yapıda etkin olan ve inanılmaz mücadeleciler olan tek bir sivil toplum hareketi var: Bedelli Askerlik savunucuları. Bedelli askerlik konusundaki sivil toplum hareketi, bence çok önemli bir sorunu işaret ediyordu ve kendi taleplerinin bir şekilde karşılandığı bir çözüme ulaştılar. Yani siyasi bir baskı oluşturup güvenlik konularında suç işlemekten taleplerini iletme ve bununla ilgili düzenleme yapmayla ilgili önemli bir kazanım elde edebildiler. Bir diğer husus ise Akademi. Akademi’de bizim bilgiye erişimimiz kısıtlı. Erişemiyoruz ya da bulaşmak istemiyoruz. Size çok enteresan bir noktayı açıklamak isterim. 2000’li yıllarda sivil-asker ilişkileri çalışmak bizim ala-

nımızda çalışan akademisyenler arasında çok modaydı. Benim meslektaşlarım, harp okullarındaki eğitim ve müfredatla ilgili uluslararası yayın yapıyorlardı. Ama ilginçtir onlardan hiç kimse bana ‘Harp Okullarında ne anlatıyorsunuz?’ veya ‘Ders programlarınızda neler var?’ diye hiç bir zaman sormadılar. Halbuki Harp okullarında biz öğretim elemanları demokratikleşmeyle, anayasal süreçler ve orduların demokratik kontrolü ile oldukça detaylı konuları öğretiyorduk. Ama o yıllarda harp okullarının müfredatlarında bu başlığın yer alamadığına dair sadece akademik çalışmalar yapılmıyor, hatta bu akademik yayınları esas alarak siyaset yapılıyordu. Şüphesiz eksik araştırma ile yapılan yayınlar yanlış politikalar oluşmasına neden oluyordu. Maalesef hala eleştirirken ilgili yerlere sormadan ve araştırmadan bunu yapıyoruz. Belki şimdiki durum ya da reform hareketleri vs. ile ilgili eleştiri veya övgüde bulunurken de aynı eksikliklerin devam ettiğini vurgulamak isterim.

Kuramsal analizimde üçüncü boyut ise “ordu”. Ordu ile ilgili hususta Genelkurmay Başkanlığı, Genelkurmay Başkanlığı deyince de ordunun demokratik kontrolü ve bunun faaliyetlerini nasıl yaptığı, siyasette nasıl etkin olduğu vs. Bunların üçü de birbiriyle bağlantılı. Örnek vermek gerekirse kurumsal yapı açısından, “Anadolu Uçak Gemisi” gibi milyar dolarlık yatırımlar yapıyoruz. 2010 yılında İngiltere’ye akademik araştırma için gittiğimde, iki ay sonra Avam Kamarasında Milli

Savunma Komisyonunda inşası devam eden bir İngiliz uçak gemisi ile ilgili toplantıya akademisyen olarak çağırılmıştım. Bizse bunu hiç yapamıyoruz. S-400 ile ilgili dünyanın tartıştığı konuyu tartışıyoruz: ‘S-400, NATO sistemine entegre olacak mı?’ Fakat rakam kesin olmamakla birlikte bu alıma harcanan 2 milyar dolar niye harcandı veya niye kullanmıyoruz? Zamanında biz niye taarruz helikopterlerini, predatörleri (Amerikan İnsansız Hava Aracı) niye alamıyorduk diye biz akademisyen olarak yazamadığımız için aslında siyasetçilere ve diplomatlara argümanlarında kullanabileceği cephane veremiyorduk. Siyasetçi de mazeretini dış politikaya uygularken ya da karar alırken ihtiyacı olan dayanakları aslında bizlerin yaptığı çalışmalardan alabilirdi fakat bu da olmuyordu. Bu önceden de yoktu, şimdi de yok, gelecekte olacağıyla ilgili bir umut olmadığımı söyleyeyim. Maalesef şöyle bir durum var. Biz olduğumuz yeri değiştirmiyoruz ama güvenlikçi politikalar ve uluslararası güvenlik ortamında meydana gelen değişimler, İsveç’i ve Almanya’yı bize yaklaştırdı.

***Biz olduğumuz yeri
değiştirmiyoruz ama
güvenlikçi politikalar
ve uluslararası güvenlik
ortamında meydana gelen
değişmeler, İsveç’i ve
Almanya’yı bize yaklaştırdı.***

Zeynep Gürcanlı: Söylediklerinize bir küçük katkı olacak. Güvenlik politikaları

oluşturulurken pek çok bileşeni saydınız. Ben de hemen Bayraktar’ı ekleyeyim. Çünkü artık güvenlik politikaları oluşturulurken, görebildiğim kadarıyla Sayın Cumhurbaşkanı’nın damadının sahibi olduğu şirket, oldukça etkin olmaya başladı. Türkiye bir adada yaşamıyor, anlaşmalarla bağlı olduğu uluslararası bir toplumda yaşıyor. Ama orada da birtakım değişimler oluyor. Türkiye bunun neresinde, bunu da Sayın Emekli Büyükelçi CHP İstanbul Milletvekili Ünal Çeviköz’den rica edeceğim.

Ünal Çeviköz: Bugün sabahtan beri dile getirilen birçok konu, bu son panele bir şekilde dönüp bağlanıyor. Benden uluslararası örgütler, dış politika ve güvenlik konusunda bir konuşma yapmam istendi. Dikkat ederseniz “6’lı masa” ya da “millet masası” dediğimiz ve 2 Ekim’de 2. tur görüşmelerinin ilkini yapan 6 muhalefet partisi, önümüzdeki dönemde birçok konuda çalışma grupları oluşturulması kararı aldı. Bu çalışma gruplarından bir tanesi de “Dış Politika, Güvenlik ve Savunma”. Bunların hepsi birbiriyle çok yakından ilgili ve bağlantılı konular. Onun için bunu konuşurken bugünkü panellerde dile getirilen bütün görüşlerin fevkalade önemli olduğunu düşünüyorum. Bize düşen kısmıysa uluslararası örgütlerle ilgili bölüm.

Uluslararası örgütler dış politika ve güvenlik dendiği zaman, akla NATO geliyor. Ben sürekli olarak NATO’yu dile getirdiğimde NATOculukla suçlanıyorum ama NATOculuk diye bir şey yoktur. Türkiye zaten NATO

üyeleri olduğuna göre Türkiye'nin 85 milyon insanı NATOcudur. NATO aslında bir savunma örgütüdür. Biz burada her ne kadar dış politika ve güvenlik diyorsak savunmayı da o yüzden zaten millet masasının üçlü yapısının içinde dile getirdim. NATO bir savunma örgütüdür ve şimdi birazdan tarihi silsilesini verdiğim zaman da göreceğiniz gibi, sabahtan beri konuştuğumuz değişikliklere, çalkantılara, yeni uluslararası sistemin oluşması sırasında yaşanan birtakım gelişmelere kendini en çabuk, en hızlı ve en iyi şekilde adapte eden yegâne örgüttür. Dolayısıyla bunun altı mutlaka çizilmeli ve NATO'nun hakkı verilmiştir.

ihtiyaç duyulduğu düşünüldü. 1945'ten itibaren Birleşmiş Milletler böyle çıktı. Yine aynı şekilde Avrupa'da bazı yeni kurumların ortaya çıkması da hep İkinci Dünya Savaşı'ndan sonradır. Mesela Avrupa Konseyi, temel hak ve özgürlükler, insan hakları konusunda 70 yılı aşkındır varlığını sürdüren önemli bir kurumdur. NATO da aynı şekilde 70 yılı aşkın bir süredir bir savunma örgütü olarak varlığını sürdürüyor.

İşleri hep 24 Şubat'a ve Rusya'nın Ukrayna'ya başlatmış olduğu askerî saldırganlığa bağlıyoruz fakat bana kalırsa aslında hâlâ bir yenisinden yapılanma ve uluslararası sistemin yenisinden yerine oturma sürecindeyiz. Bu süreç,

“Multi polarity”de bir sayı ifade ediliyor. Yani kutupların sayılarının çok olduğundan bahsediliyor ama “pluri-polarity”de kutupların her birinin niteliklerinin ve birbirleriyle dengeli olmadıklarının özelliği ortaya çıkartılıyor. Bunun için sistem hâlâ kendini bulma arayışı içinde.

Biraz evvelki panelde Profesör Ahmet Kasım Han, 1648 Vestfalya düzeninden bahsederken uluslararası sistemin temel aktörlerinin devlet aktörleri olduğunu dile getirdi. Uluslararası örgütler de bu uluslararası sistemin aktörleri olarak özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra çok faal bir şekilde rol oynamaya başladı. I. Dünya Savaşı'ndan sonra da Cemiyet-i Akvam denemesi olmuştu fakat yürümedi. Ama II. Dünya Savaşı'ndan sonra bütün dünyada birtakım çoklu yapılanmalara

1991'de Sovyetler Birliği'nin yıkılmasıyla başladı. Yıkıldıktan sonra da “Soğuk Savaş bitti. Çift kutuplu sistem çöktü.” dendi. O çift kutuplu sistemden sonra da hâlâ yeni bir sistemin oturması için bir çaba içindeyiz. Birtakım değişiklikler oldu. 2001'de İkiz Kuleler saldırısından bahsedildi. Bu arada uluslararası örgütler gibi devlet dışı aktörler de uluslararası sistemde etkin rol oynadı. Bunların birçoğu da terörist örgütler olarak kendini kabul ettirdi. Ama bütün bu çoğulculuk içinde hem NATO sürekli olarak kendisini adapte etti

hem de hâlâ yerleştiğinden söz edebileceğimiz bir sistem yok.

Geçenlerde Mustafa Hoca'yla bu sistemin çok kutuplu mu yoksa gevşek çift kutuplu mu ya da başka türlü bir adla mı anılması gerektiğini konuşurken literatüre yeni giren “pluri-polarity”den de konuştuk. Bu terimin “çoğulcu kutupluluk” gibi bir tercümesi olabilir. Çok kutupluktan yani “multi polarity”den farklı bir ifade. “Multi polarity”de bir sayı ifade ediliyor. Yani kutupların sayılarının çok olduğundan bahsediliyor ama “pluri-polarity”de kutupların her birinin niteliklerinin ve birbirleriyle dengeli olmadıklarının özelliği ortaya çıkartılıyor. Bunun için sistem hâlâ kendini bulma arayışı içinde. Ama buraya nasıl geldik? İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Birleşmiş Milletler sistemi, çift kutuplu sistem ve Soğuk Savaş sistemi; iki ayrı dünya oluşturdu: Sosyalist ya da Komünist Kamp ve kapitalist ya da Batı Kampı.

Sosyalist Kamp, bu düzenin ve Birleşmiş Milletlerin kurmuş olduğu düzenin tamamen Batılılar tarafından kurulduğunu ileri sürerek hiçbir şekilde o değerlere katılmak istemedi. Bu, Soğuk Savaş'ın en önemli paradigmalardan birini oluşturur. Bunu Detant sürecinin başlamasıyla, 1975'te Avrupa Güvenlik ve İş Birliği Konferansı'nda, Helsinki Nihai Senedi'nin imzalanmasıyla ve onun arkasından önemli bir uluslararası örgüt olan Avrupa Güvenlik ve İş Birliği Teşkilatının kurulmasıyla aşmaya çalıştık. Ancak bugünkü yapıya baktığımızda Birleşmiş Milletler gibi Avrupa

Güvenlik ve İş Birliği Teşkilatı (AGİT) da önemli bir güvenlik örgütü fakat işlevselliğini yitirdi. İşlevselliğini yitirmesinin çok değişik sebepleri var. Bir kere çoğulculuk -sadece kutuplar arasındaki, ülkelerin ya da kampların çoğulculuğundan veya çoğunluğundan söz etmiyorum- aynı zamanda fikirlerin ve konseptlerin de değişik şekilde bir çoğulculuk içine girmesinden kaynaklanıyor. Tabii devlet dışı aktörler de bunu çok ciddi bir şekilde etkiliyor. Örneğin din bazı terör faaliyetleri, çok ciddi bir şekilde uluslararası sistemi etkilemeye başladı.

NATO kendini nasıl adapte etti? 1991'de Sovyetler Birliği yıkıldı. Ondan evvel 1989'da Varşova Paktı dağıldı. 1990'da NATO hemen Kuzey Atlantik İş Birliği Konseyini kurup eski Varşova Paktı üyelerini derhal ortak olarak kabul etti. 1991'de Sovyetler Birliği yıkıldıktan sonra da Sovyet ardılı cumhuriyetleri de yine aynı şekilde Kuzey Atlantik İş Birliği Konseyine üye olarak kabul edildi. Rusya, Sovyetler Birliği'nin en önemli ardıl devleti olarak kendini hep farklı bir konumda tutmak istedi. Bunu şu açıdan çok rahat bir şekilde dile getiriyorum çünkü sabahki oturumda değerli dostum ve Büyükelçi Fatih Ceylan'ın da bahsettiği gibi, 1997'de imzalanan NATO Rusya Kurucu Senedi'ni bizzat yazan ekibin içindeydim. Sürekli olarak Moskova-Brüksel arasında seyahatler yapıp bu belgenin nasıl oluşacağını hep içinde yaşayarak bilen bir kişiyim. 1997'de imzalanan o kurucu senet, Avrupa Güvenlik mimarisinde Rusya'nın bir

ortak olabilmesi için bir arayışın son noktası olarak görüldü ve ondan beş sene sonra da 2002 yılında, NATO Rusya Konseyi kuruldu. Ancak bugün NATO Rusya Konseyi, işlevselliğini tamamen yitirdi. Yitirmesinin sebebi sadece 24 Şubat değil, ondan çok daha önce 2008 yılında Rusya-Gürcistan Savaşı, 2014 yılında Kırım'ın ilhakı ve son olarak Ukrayna topraklarının neredeyse üçte birinden fazlasının ilhakı. Bu, şöyle bir sorun ortaya çıkartıyor. Madem bu sistem hâlâ değişme içinde, uluslararası örgütler de giderek rollerini kaybediyorlar ve zayıflıyorlar, sorunlara çözüm bulamıyorlar, mevcut bazı uluslararası kurum ve kuruluşlar da bütün bu gelişmelerden dolayı işlevselliğini yitiriyor, o zaman bir arayış gerekiyor.

Rusya'nın 1991'de Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra ayağa kalkması, Putin'in göreve gelmesiyle olmuştur. 2000 yılında önce başbakan olarak geldi, sonra devlet başkanı oldu Fakat Putin, Soğuk Savaş'ı kaybetmiş olmanın Rus halkında yarattığı psikolojik ezikliği, önce içeriye dönük birtakım idari tedbirler alarak ardından da Rusya'nın yapılanmasında sağlam bir altyapı ve temel oluşturarak ortadan kaldırmaya çalıştı. Ondan sonra dış politikaya ve uluslararası ilişkilere açıldı. Bu sırada önemli bir dönemeç yaşandı: 2007 yılında Münih Güvenlik Konferansı'nda Putin'in yapmış olduğu konuşma. Orada Putin, NATO'nun kendilerine daha evvel vaat edildiğinin aksine doğruya doğru genişlemekte olduğundan dem vurdu. Gürcistan ve Uk-

rayna'nın da kendileri için fevkalade önemli iki ülke olduğunu ve kırmızı çizgileri olduğunu altını net bir şekilde çizerek dile getirdi. Batı bunu almadı. Nitekim sabahleyin Merkel'den de söz edildi. 2008 yılındaki Bükreş NATO zirvesinde, Ukrayna ve Gürcistan'ın NATO üyeliğinin önünün açılması, Rusya'nın ağustosta Gürcistan ile savaşa girmesinin en önemli sebebidir. Bir yandan bugün 24 Şubat'tan itibaren Rusya'nın Ukrayna'ya başlattığı saldırganlığı kınıyoruz. Bir yandan da bu arka planı hep gözden uzak tutuyoruz. Batı'nın asla süttten çıkmış ak kaşık olmadığını görmek lazım. Bu söylediklerim, hiçbir şekilde Rusya'nın yaptıklarını ya da Ukrayna'nın topraklarının böylesine ilhakını haklı göstermez. Burada uluslararası hukukun ihlali söz konusudur ve asla kabul edilemeyecek birtakım savaş suçları işlenmiştir. Savaş zaten başlı başına insanlığa karşı suçtur. Dolayısıyla insanlığa karşı çok ciddi suçların işlendiği bir Ukrayna toprak sahası var. Bunların hiçbir şekilde gözden kaçırılmaması, ileride de bir şekilde bedelinin ödenmesi ve hesabının verilmesi gerekiyor. Ama Rusya'da bu noktaya durduk yerde birdenbire gelmemiştir. Bunu da bilmekte fayda var.

Kamuoyu ve dış politika ilişkisine Türkiye özelinde baktığımızda, genel olarak az çalışılan bir alan olduğunu görürüz.

Zeynep Gürcanlı: Hakikaten Türkiye’de NATOcu, Avrasyacı gibi algılamalar var. Sağ olsunlar bu paneli düzenleyenler, bizi pek çok uluslararası ilişkiler ya da dünyayı anlamaya çalışanlarla bir araya getirdiler. Bir akademisyen, biraz önceki sohbetimizde bana bir şey anlattı ve ben de bunu hiç şaşırtıcı bulmadım. NATO askerî temsilcisi olan bir askerin, NATO’dan çıkmamız gerektiğini kendisine söylediğini ve NATO karşıtı bir tavrı olduğunu anlattı. Bu çok gördüğümüz bir şey ve algılarla ilgili bir yönü de var. Türkiye’de NATO veya Amerika algısı, son derece olumsuz. Uluslararası alanda da tabii Türkiye’nin bir algısı var. Hele son dönemde, dinî fundamentalist örgütlerle ilişki bağlamında ya da birtakım mezhebi dış politikalar bağlamında Türkiye’nin algısı da uluslararası basında çok tartışılır oldu. Profesör Mustafa Aydın’dan bu konuya girmesini ve biraz ayrıntılandırmasını rica edeceğim.

Kamuoyu ve dış politika ilişkisine Türkiye özelinde baktığımızda, genel olarak az çalışılan bir alan olduğunu görürüz.

Profesör Dr. Mustafa Aydın: İkinci turda, ‘Türk kamuoyu dış politikayı ve güvenliği nasıl görüyor?’ sorusuna cevap vermeye çalışacağım. İlk kısımda hem sayın moderatörün bana verdiği görevi yerine getirmek, hem de konuya biraz daha geniş bir bağlamda bak-

mak için, ‘dış politika ve güvenlik politikaları alanlarında kamuoyları nasıl etkili olur ya da oluyor mu’ sorusuna bakmaya çalışacağım.

Kamuoyu ve dış politika ilişkisine Türkiye özelinde baktığımızda, genel olarak az çalışılan bir alan olduğunu görürüz. Dünyada bu tür çalışmalar, Amerika Birleşik Devletleri başta olmak üzere Batılı ülkelerde yoğun olarak yapılmaktadır. Geçmişte de yapılıyordu, bugün de yapılıyor. Türkiye’de bu konuda yapılan ilk dönem çalışmaları arasında öne çıkan çalışma, Duygu Sezer tarafından 1971’de doktora tezi olarak hazırlanan ve 1972’de kitap olarak yayımlanan “Türkiye’de Kamuoyu ve Dış Politika” başlıklı eserdir. Bu önemli çalışmanın 1960’larda Türkiye’de yaşanan gelişmeler üzerine çalışılmaya karar verildiği anlaşıyor, zira 1960’ların iç siyasi ortamına bakarsak, Türkiye’de kamuoyunun -halkın- dış politikada ne düşündüğü konusu ilk defa siyasetin gündemine geldiği bir dönem olduğunu görürüz. Çünkü 1961 Anayasası ve sonrasında oluşan görece özgür düşünce ortamı, farklı görüşlerin hem parlamentoda hem de kamuoyunda ifade edilmesine fırsat tanıdı, bu da dış politika konularının tartışılmaya açılmasını sağlamıştır.

Bu çerçevede 1960’lara kadar olan dönemdeki Türk dış politikasıyla ilgili genel kanı “partiler üstü” bir politika olduğudur. Buradaki “partiler üstü” kavramı aslında ‘bütün partilerin üzerinde anlaştığı ve halkın desteklediği’ dış politika anlamında kullanılmaz. Daha ziyade söylenilmek istenen şey, bu döneme kadar dış

politikanın hiç tartışılmayan bir devlet -devlet her neyse- politikası olduğudur. 1960’larda bu konu da tartışılmaya ve daha çok kamuoyunun gündemine gelmeye başlayınca bir doktora tezinin konusu olabilmiş. Fakat daha sonra herhalde Türkiye farklı bir yöne doğru evrilmiş ki, o doktora tezinden sonra ülkede kamuoyu ve dış politika ilişkisinin çalışılması geriye gitmiştir. Yakın döneme geldiğimizde ise, özellikle son yıllarda hem Türkiye’de hem dünyada daha çok konuşulan bir konu olmuştur kamuoyu-dış politika bağlantısı.

Biliyorsunuz, son yıllarda bir de “kamu diplomasisi” diye bir kavram gelişti. Gelişti diyorum çünkü eskiden biz buna “propaganda” diyorduk. Şimdi kamu diplomasisi diyoruz.

Biliyorsunuz, son yıllarda bir de “kamu diplomasisi” diye bir kavram gelişti. Gelişti diyorum çünkü eskiden biz buna “propaganda” diyorduk. Şimdi kamu diplomasisi diyoruz. Özellikle devletin ve/veya hükümetin yaptığı propagandaya artık kamu diplomasisi deniliyor. Bunu daha diplomatik bir dille anlatmaya çalışanlar, hükümetin politikalarını kendi halkına ve uluslararası kamuoyuna anlatması olarak ifade ediyorlar. Bence, özellikle ulusal kamuoyu söz konusu olduğunda ama tabii uluslararası kamuoyu açısından da, daha doğrusu hükümet politikalarının anlatılma

çabasından başka bir şey değildir. Bunu sadece Türkiye özelinde söylemiyorum, dünyada da böyle. Bu işin bu isim altında ilk gündeme geldiği yer Amerika Birleşik Devletleri, ama bütün Batı ülkelerinde, kamu diplomasisi nasıl yapılır ve nasıl yönlendirilir üzerine hali-hazırda çok sayıda kitap yazılmış durumda.

Bunun konunun önemli bir boyutu da dış politika yapımı işinin biraz ‘elit’ işi olması. Dış politika ve güvenlik alanı, herkesin düşündüğünün aksine çok uzmanlık gerektiren bir alandır. Herkesin düşündüğünün aksine diyorum çünkü herkesin bu konuda bir fikri mutlaka vardır. İkinci turda Türk halkının nasıl bilgi sahibi olmadan fikir sahibi olduğunun örneklerini vereceğim sizlere. Şimdilik, her ne kadar herkesin fikri varsa da yapımı ve uygulaması çok ciddi bir uzmanlık gerektirir demekle yetineyim. Bunu söylerken, “Dış politikanın genel yönelimi özellikle demokrasilerde halkın ilgisi dışında kalmalıdır, küçük bir grup bunu alıp kendi istediği şekilde götürmelidir.” anlamında söylemiyorum. Demokrasilerde dış politika yapımının ve hedeflerinin şeffaf olması ve hesap verilebilirliği, kurumsal düzeyde belli yapılarda bunun ele alınması, denetlenmesi, bu işin elbette olmazsa olmazıdır. Ama işin yapımına gelindiğinde orada biraz daha uzmanlık gerektiren bir alandan bahsediyoruz. Öyle olunca da kamuoyunun genellikle dış politika ve güvenlik politikaları üzerine genel yönelim dışında çok fazla fikri de etkisi de yoktur. Bu alanda kamuoyuyla bağlantı genellikle yönetimin,

kamuoyunu kendi istediği politikalar çerçevesinde şekillendirme çabasından ibarettir.

Bu noktada dünyada ve Türkiye’de son yıllarda neler oluyor ve bunlar nasıl etkiler bırakıyor sorularına bakabiliriz. Son 20-25 yıldır veya Soğuk Savaş’ın sonundan bugüne kadarki döneme baktığımızda, dünya çapında iki önemli eğilimin hâkim olduğunu görebiliriz: Bir tanesi benim “ulusal popülizm” dediğim, popülizmin özellikle sağ siyasette yükselişi. Popülizmin bu yükselişine diğer taraftan kimlik siyasetinin yükselişi ve onun yanında da çoğunlukçu siyasetin yükselişi eşlik ediyor. Bu da sadece Türkiye’ye has bir durum değil, dünya üzerinde de böyle. Çin’den Amerika’ya kadar, siyasi ekonomik yönelimler anlamında birbirinden çok farklı ülkelerde karşımıza çıkan bir olgudan bahse-

diyorum: Popülizmin, kimlik siyasetinin ve çoğunlukçu siyasetin yükselişi.

Bunun sürecin diğer yüzünde, uluslararası sistemdeki değişimler ve bu sistemsel değişimlerin bugüne kadar bir türlü rayına oturmamış olması var. Bu durumun beraberinde getirdiği büyük bir belirsizlik var. İşte bu belirsizlik ortamında, biraz önce söylediğim popülizmin ve kimlik siyasetinin yükselişi, bir anda tüm dünyada kamuoylarının -tırnak içinde söylüyorum- sanki daha fazla dikkate alınır hâle gelmesine neden oldu. Niye “tırnak içinde” ve “sanki” diyorum. Çünkü siyaset kurumu ve siyasetçiler “sanki” gibi yapmakta başarılıdırlar. Bu yorumdan burada masayı bizimle paylaşan siyasetçilerimizi hariç tutuyorum elbette. Zaten özellikle dış politika ve güvenlik politikası gibi alanlarda halkı

dinlemek her zaman mümkün olmaz. Bu her zaman çok doğru da olmayabilir. İkinci turda bunun da örneklerinden bahsedeceğim. Böyle bir ortamda, Türkiye’de de benzer süreçlerden geçtiğimizi ve etki altında kaldığımızı siz de tahmin ediyorsunuz.

da devletin politikalarını yönlendirdiği anlamına da gelmiyor. Ama iç politikanın dışsallaşması ve dış politikanın içselleştirilmesi ile iç-dış arasındaki sınır büyük ölçüde ortadan kalkmış veya iyice muğlaklaşmış oluyor. İşte böyle bir ortamda, halkın tercihleri ve beklen-

Bu iki gelişmenin Türkiye’deki sonucuna geldiğimizde ilk olarak iç politikanın dışsallaştırıldığını görüyoruz. Örneğin Türkiye’de ekonomiyle ilgili bir sorun yaşıyorsa, bir ekonomik kriz ortamı varsa bunun dışsallaştırılması, ekonomik krizin nedenlerinin dışarıda aranmasıdır.

Bu iki gelişmenin Türkiye’deki sonucuna geldiğimizde ilk olarak iç politikanın dışsallaştırıldığını görüyoruz. Örneğin Türkiye’de ekonomiyle ilgili bir sorun yaşıyorsa, bir ekonomik kriz ortamı varsa bunun dışsallaştırılması, ekonomik krizin nedenlerinin dışarıda aranmasıdır. Yani ülkede bir ekonomik kriz var ama bu içerden veya yanlış politikalarından kaynaklanmıyor. Dışarıda Türkiye’yi hedef hâline getirmiş olanlardan kaynaklanıyor. İkincisi de dış gelişmelerin içselleştirilmesi. Mesela yakın dönemden çok tipik bir örnek olarak Mısır’da bir darbe oluyor, asker yönetime el koyuyor ve bu sanki Türkiye’de olmuş bir darbe gibi ülkeyi ikiye bölen bir tartışma konusuna dönüşüyor. Dolayısıyla dışarıda olmuş bir mesele, içeride olmuş gibi tartışılır hâle getiriliyor.

Öte yandan, kamuoyunun bir konuyu çok fazla tartışıyor olması, bu konuda hükümetin ya

tileriyle ülkeyi yönetenlerin dış politika tercih ve yönelimlerinin iç içe geçtiği gibi bir algı oluşmaya başlıyor. Dış politikanın belli ölçüde iç politik nedenlerle veya iç politikada sonuç almak için yapılıyor hâle gelmesi de buna dâhil. Bu çerçevede Türkiye’de son yıllarda iç ve dış siyasetin iç içe geçmesiyle içerde mesafe almak isteyen liderlerin, yöneticilerin ve karar vericilerin, dış politikayı araçsallaştırmalarına tanık oluyoruz. Bir başka ifadeyle, dış politikayı iç siyasetin bir aracı hâline getirmelerine tanık oluyoruz.

Yıllar önce doktora tezimi yazarken, 1980’li yıllar Türk dış politikasında kamuoyunun etkisi var mı diye bir araştırma yapmıştım. Turgut Özal döneminde Türkiye’nin İsrail siyasetinde kamuoyunun bir etkisi olup olmadığına bakıp, fazla bir etkisini tespit edememişim. O dönemde halkın çok ilgilendiği düşünülen bu konuda bile ancak çok dolaylı

bir etki görülebiliyordu. Şöyle ki; siyasi karar vericiler önlerine gelen konularda elbette “kamuoyu bu konuda şöyle düşünür”, diye düşünerek ona göre davranıyorlar. Ama gerçekte çok az siyasetçi, kamuoyu gerçekten bu konuda ne düşünür diye bir araştırma yaptırarak ona dayalı karar alır. Pratikte yapılan “kamuoyu böyle düşünür” diyerek bir karar alıp, sonra kamuoyunun öyle düşünmesi sağlanmaya çalışılır. Bu yönde bu hafta içinde Meclis’ten geçirilen “halkın yanlış bilgilendirilmesini önleme amaçlı” sosyal medya yasasının temel hedeflerinden birinin, halkın zaman zaman dış politika konuları da dâhil olmak üzere, “doğruyu görmesine yardımcı olmak” olduğunu tahmin ediyorum.

Zeynep Gürcanlı: Hakikaten AKP Dönemi’nde medya olarak çok sıkıntılı günler yaşadık, yaşamaya da devam ediyoruz. Aslında medya diye bir şey kalmadı. Burada KRT’deki program partnerim Doç Dr. Murat Kubilay da var. Kendisi her hafta ekonomiyi anlatırken dilinde tüy bitiyor ama bir bakanın veya cumhurbaşkanının bir konuşmasıyla anlattıklarının hepsinin allak bullak olduğunu ve herkesin kafasının karıştığını gördük. Dış politika yapımında bir kafa karıştırmadır gidiyor. Ben burada Sayın Karayalçın’a dönmek istiyorum. Sizinle çalıştığımız dönemde bizim kafamız karışmazdı. Size bayağı sert sorular sorar, cevabını da çoğunlukla alırdık. Bazen kızdırdığımız da olmuştur ama o za-

man daha şeffaf, daha net bir politika yapımı vardı. Daha sorgulayıcı bir basın vardı. Ama şimdi durum değişti. Ne öngörüyorsunuz, bu işlerin içinden nasıl çıkarız?

Murat Karayalçın: Biraz önce Türkiye’nin dış siyasette karar alan kurumlarını ve karar alma süreçlerini anlatırken iki temel çerçevenin olduğunu söylemiştim. Türkiye Büyük Millet Meclisinin hükümetin dış siyasetini de kapsayan programına güvenoyu vermesi ve Bakanlar Kurulu. Dışişleri Bakanlığımız da, yasa gereğince, öneri geliştirerek, gelişmeleri tahlil ederek, eşgüdüm sağlayarak burada çok belirleyici bir rol oynuyor. Şimdi buna birkaç eklemede bulunmak istiyorum. Dışişleri Bakanlığına katkıda bulunan hatta Dışişleri Bakanlığı ile birlikte çalışan yardımcı kuruluşlar vardır. Millî Güvenlik Kurulu, devletin yardımcı kuruluşudur. Ama Millî Güvenlik Kurulundan ayrı olarak Dışişleri Bakanlığımız, Genelkurmayla ve istihbarat birimleriyle çok yakın çalışır. Bu çalışmaların önemli katkıları olur. Devlet Planlama Teşkilatının etkin olduğu dönemde, Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı da Dışişleri Bakanlığı ile yakın ilişki içinde olan bir kuruluştur.

Bu kurumsal yapının dışında dış siyasette kısa devreler de olmuştur. Onlara da değinmek istiyorum. Başbakanla Dışişleri Bakanı kısa devre yapar. Bunun biraz daha geniş; Cumhurbaşkanı, Başbakan, Genelkurmay Başkanı ve Dışişleri Bakanındır. O da kısa devredir,

çok kullanılır. Eğer koalisyon söz konusuysa koalisyon ortağı olan başbakan yardımcıları da bu kısa devrelerde yer alır. Bir anlaşmazlık durumunda -çok ciddi anlaşmazlıklar yaşanmıştır- kararı Başbakan verir. Avrupa Birliği'ni örnek vermek istiyorum. Türkiye-Avrupa Birliği ilişkilerinde iki temel doküman var. Bir tanesi 12 Eylül 1963 tarihinde imzalanan Ankara Anlaşması'dır. O dönemde başbakan, İsmet İnönü'dür. İkincisi de 1970'te Avrupa Birliği ile imzalanan Katma Protokol'dür. O dönemde de başbakan Süleyman Demirel'di. Her iki dönemde de Dışişleri Bakanlığı ile Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı arasında, üye olalım-olmayalım konusunda çok ciddi, çok sert tartışmalar yaşanmıştır.

İsmet İnönü'nün bunaldığı o tartışmalar karşısında, Dışişleri Bakanlığına, "Ben buraya imza attıktan sonra Türkiye buradan çıkabilir mi?" diye sorduğu söylenir, "paşam, tabii çıkar." yanıtını aldıktan sonra imzaladığı ileri sürülür.

Ben Katma Protokol'ün imzalanma aşamasında, Devlet Planlama Teşkilatında çalışıyordum. Avrupa Birliği'ne karşı olanlar içindeydim ama kader, Turgut Özal da o sırada Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarıydı. Ardından başbakan, sonrasında da cumhurbaşkanı oldu. AB ilişkilerine çok büyük bir des-

tek verdi. İsmet İnönü'nün bunaldığı o tartışmalar karşısında, Dışişleri Bakanlığına, "Ben buraya imza attıktan sonra Türkiye buradan çıkabilir mi?" diye sorduğu söylenir, "paşam, tabii çıkar." yanıtını aldıktan sonra imzaladığı ileri sürülür.

Bu anlattığım yapı -bu kolektif karar alma süreci- fiilen Arap Baharı Dönemi'nde, yasal olarak da 16 Nisan 2017 referandumuyla birlikte değişmiştir. İlginç olan şudur. Önce Türkiye'nin dış siyaseti değişmiştir. Kurumlar, biraz önce anlattığım çerçevede işlerken, Türkiye'nin dış siyaseti çok radikal bir biçimde değiştirilmiştir. Sonra kurumlar da referandumla birlikte ortadan kalkmıştır. Şimdi 104. madde geçerli. Yürütme yetkisi cumhurbaşkanındadır. Anayasanın 104. maddesinde kullanılan ifade çok ilginçtir. Cumhurbaşkanı Türkiye Büyük Millet Meclisine mesaj vermektedir, bilgi değil. Yine aynı maddeye göre Cumhurbaşkanlığı, güvenlik siyasetinin de belirleyicisidir. Yani Millî Güvenlik Kurulu da bir ölçüde işlevsizdir. Ayrıca Cumhurbaşkanı, gerekli tedbirleri de almaktadır.

Eski bir Dışişleri Bakanı olarak çok derin bir üzüntüyle söylüyorum, ülkenin Cumhurbaşkanı, Dışişleri Bakanlığının meslek memurlarıyla "monşer" diyerek dalga geçmektedir. Sayın Cumhurbaşkanını huzurunuzda kınıyorum. Ülkenin Dışişleri Bakanı, dışarıdan atanan ve meslek memuru olmayan büyükelçilerin, meslek memuru olanlardan daha başarılı olduğunu söyleyebilmiştir. Başarılı olur olmaz onu bilmiyorum, böyle bir teknik

değerlendirmeyi de yaptılar mı yapmadılar mı bilmiyorum. Önemsemiyorum. Önemli olan, Dışişleri Bakanı'nın, çalışma arkadaşları arasında böyle bir sınıflandırma yapmış olmasıdır. O nedenle huzurunuzda Dışişleri Bakanı'nı da kınıyorum. Ayrıca Bakanlığın işleyişinde ve Türkiye'nin dış siyasetinde başlangıçta genel sekreter, sonra müsteşar denilen meslek memurunun çok yaşamsal bir rolü olmuştur. Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nde müsteşarlıklar kaldırıldı, onun yerine bakan yardımcıları var. Bu yaklaşımın da yanlış olduğunu söylemek isterim.

Modern dünyada önce Fransız ekolü, sonrasında uzun yıllar Prusya ekolünde kalmışız, ve bunun da sonrasında ise Amerikan ekolüne girmişiz.

Ben Türkiye'nin içinde bulunduğu bölgeyi, dünyada savaş elastikiyetinin en yüksek olduğu bölge olarak tanımlıyorum. Başka yerlerde çok ilgi çekmeyebilen olaylar, çatışmalar, burada bütün küresel güçlerin başımıza toplanmasına neden olabilmektedir. Bazılarının "Peygamberlerin bu bölgeden çıkmış olması rastlantı değildir." dediği gibi, gerçekten zor bir bölge. Bu bölgede dış siyasetin de, güvenliğinin de bir kişinin kararına, tercihinin bırakılmasının güvenliğimiz ve ulusal çıkarlarımız açısından çok tehlikeli olduğunu ifade etmek isterim. Saygılar sunarım.

Zeynep Gürcanlı: Son üç dakikada bütün durumu özetlemiş oldunuz, teşekkür ediyorum. Sizin Dışişleri Bakanlığı'nız döneminde bakanlık içinde ne tartışmalar olurdu. Brüksel otel odalarında, Kıbrısçılarla AB'ciler arasındaki görüş ayrılıkları konusunda kapıların çarpıldığını biliyorum. Öyle bir istişare kültüründen geldiğimiz noktayı, çok güzel özetlediniz. Güvenlik politikasında da benzer bir durum var. Bir Sivil Savunma Bakanımız var ve orada ona bağlı ama hakikaten öyle mi?

Prof. Dr. Haldun Yalçınkaya: El bombasının pimini çekip bana attınız Zeynep Hanım. Sivil Savunma Bakanı mı asker mi bilmiyorum ama militer bir moderatörümüz var gibi geliyor. Sayın Çeviköz, NATO ile ilgili bir vurguda bulundu. Şu anda ben çıkıp "Rusya iyi savaşıyor, kazanır mı?" desem ya da "Bizim NATO'dan alacağımız çok şey var." desem muhtemelen bana Rusya'cı diye suçlamalar olmayacak ama NATOcu diye olacaktır. Halbuki NATO'dan çıkalım dendiğinde "O zaman Güney Kıbrıs yönetimi NATO'ya girerse Türkiye'nin çıkarları nasıl korunacak?" sorusunu sordüğümüzdaysa ki sorulara böyle başladığımızda bunun cevabını alamayız. Dolayısıyla Türkiye'yle ilgili duruma bakarsak köklü bir askerî geleneği olan bir ülke görüyoruz. Modern dünyada önce Fransız ekolü, sonrasında uzun yıllar Prusya ekolünde kalmışız, ve bunun da sonrasında ise Amerikan ekolüne girmişiz. Amerika ekolüne girdikten sonra da aslında 90'lardan sonra Türkiye, kendisi bir ekol yaratmıştır.

Şu anda Türkiye, 30'dan daha fazla ülkeyle 30 yıldır -herhangi bir iktidara bağlı kalarak değil- askerî yardım ve eğitim iş birliği anlaşması yapıyor. Ben bununla ilgili Amerika Birleşik Devletlerinde yayınlar yapan German Marshall Foundation'da bir yazı yayımlamıştım. Bu yazıda; geçtiğimiz yıl yaşanan Ermenistan-Azerbaycan Savaşı, Türkiye'nin Transatlantik çerçevede eğittiği Azerbaycan ordusuyla Kızıl Ordu'dan kalan Ermenistan arasındaki bir savaştır diye bir tartışma yaratmaya çalışmıştım. Böyle bir kapasite üretmiş olan ülkenin durumu nedir diyecek olursanız buna dair açık kaynak olarak sadece bir belgeye rastlıyorsunuz. Bu kaynak ise bir önceki cumhurbaşkanının son döneminde çıkardığı savunma reformu raporudur. Bu çok enteresan bir rapordu, çünkü 200 küsur sayfaydı. Yaklaşık 20 sayfalık bir özeti açıktı, gizlilik derecesi yoktu. Hem askerler hem akademisyenler tarafından hazırlanmıştı ki aralarında Akademi'de gerçekten saygı duyulan kişiler de vardı. Mutabık olmadıkları konularda iki farklı boyutta, şöyle düşünenler var, böyle düşünenler var demişlerdi. Bugün geline durumda ya da 2016 sonrası dönemde, silahlı kuvvetlerde yapılan bir reformasyon var. Bu reformasyona baktığımızda yapılan şeylerin aslında daha önce bu raporda ifade edilen hususları kapsadığı, esasen yapılanların ne olduğu ile ilgili -askerî tababetin kaldırılması gibi çok büyük teknik hatalar haricinde- hareket açısından son derece mahsurlu bazı şeyler dışında, hep tartışılan konulardı. Sanırım burada olay daha çok katılımı ilgililiydi. Bu reformu

yaparken daha önce sivil-askerî ilişkileri tanımlarken, askerin siyasete girmesi diye tartışırken şimdi bu değiştiğinde siyasetin kışlaya girmesi ya da askerliğe girmesi gibi algılıyoruz ki elimizde ulaştığımız sonuç general statüsünde sivil memurlar ortaya çıktı. Kendisi sivil memur ama o kadroda bulunduğu için arabasına general yıldızı takıyor. Halbuki askerliğin törenselliğinin bir mantığı var. Kendine ait hareket alanından gelen bir mantık bu. Bence reformla ilgili durum yine halkın da katılmadığı, akademinin de katılmadığı bir durum var. Çünkü bağlı olduğumuz kampa göre eleştiriyoruz, dataya göre eleştirmiyoruz ya da katılıyoruz, destekliyoruz. Halbuki sıfırlarla birler arasında ya da siyahlarla beyazlar arasında geçmiyor bu. Dataya bu verileri toplayarak bu işlerin iyi mi kötü mü olduğunu hem Meclis, hem halk tarafı, akademi, sivil toplum örgütü Silahlı Kuvvetlerin içinden geçmekte olduğu bu reformu ya da savunma reformunu datalarına göre yapmalıyız. Yine yapılması gereken yapıyor fakat pek Batılı tarzda yapılmıyor. Halbuki Silahlı Kuvvetlerin son yıllardaki durumuna baktığımızda yurt içi ve yurt dışı kullanımının çok fazla olduğunu görüyoruz. Özellikle yurt dışında kullanımlarda çeşitli askerî üsler açıldığını görüyoruz. Örneğin Afrika'yla ilgili bir sürü şey yapıyor. Burada da yine hükümet, halk ve ordu üçlemesi kuramı çerçevesinde; halk ve ordunun ne olduğunu bilmeden aslında bir anlamda enjekte ederek politikalar yapıyor. Geçtiğimiz yıl bir araştırma ekibi olarak Afrika'da Silahlı Kuvvetlerin etkisini Afrikalıları

muhatap aldığımız bir araştırma gerçekleştirmiştik. Bu araştırma, siyaset bilimi ve güvenlik konusunda çalışan otuz kadar kişiyle yapılmıştı. NATO için yaptığımız bu çalışma sırasında, Sahel Bölgesi'nde Türkiye'nin askerî varlığının oldukça olumlu etkisini fark ettik. Fakat bu dataya biz içeriden ulaşamıyoruz. Bu da çok enteresan bir durum.

Sözün özü, güvenlik politikalarında ve kurumlarında bir reform ya da transformasyon yapıldığına şahit oluyoruz.

Sözün özü, güvenlik politikalarında ve kurumlarında bir reform ya da transformasyon yapıldığına şahit oluyoruz. Ancak bunun kuramsal çerçevede bahsettiğim hükümet, halk ve ordu arasında paylaşımcı bir şekilde oluşturulması yerine enjekte edilerek yapılması ileride sorunlara yol açabilir. Paylaşımcı olunmaması, olması gerekenler yapıldığında ya da iyi yapılanların da toptan bir şekilde reddedilmesine neden olmaktadır. Şu anda bir 'Ne yapılıyor?' sorusunun yanıtı 'transformasyon yapılıyor' şeklinde verilebilir; ama sanıyorum yine "Nasıl?" sorusunun yanıtına dair veriye dayalı bir yanıt bulamıyoruz.

Zeynep Ercanlı: Hakikaten son dönemde ordunun nasıl yıpratıldığını gördük. Benim çok acıyla hatırladığım, yandaş diye tabir edebileceğim hükümet yanlısı gazetecilerin, Cumhurbaşkanı'nın alana gelmesini bekler-

ken tören kıtasını denetlemiş gibi yapıp fotoğraflar çektirmeleri idi ki bunu yapan gazetecilerden bir tanesi de uzun yıllar PKK terör örgütünden hapis yatmış bir gazeteciydi. Son dönemdeki tartışmalar, özellikle bir emekli amiralimizin ortaya koyduğu tartışmalar, Türkiye'nin NATO'dan atılacağı, Amerika'nın işgal edileceğiydi. Olur mu olmaz mı bilemem ama sormak istiyorum. NATO'dan bana göre atılmayız ama Avrupa Konseyinden atılabilir miyiz?

Ünal Çeviköz: Evet atılabiliriz. Geçtiğimiz haftayı Strazburg'da Avrupa Konseyi Parlamento Meclisi toplantısında geçirdim. Bu yılın başından itibaren sürekli olarak ivme kazanan bir süreç içindeyiz. Bunun nedeni, Avrupa Konseyinde Türkiye'nin Avrupa İnsan Hakları Mahkemelerinin kararlarını uygulamaması. Türkiye'nin bu ihlal sürecinin giderek Türkiye'yi Avrupa ve İnsan Hakları Sözleşmesi ile ilgili yükümlülüklerine uymadığından dolayı Konsey içinde konumunu ciddi bir şekilde tartışmaya açan bir noktaya geldik.

NATO'nun kendini adapte etmesinin dışında en önemli başarılarından bir tanesi de karar alma sürecidir.

NATO'nun kendini adapte etmesinin dışında en önemli başarılarından bir tanesi de karar alma sürecidir. Karar alma sürecinin, "konsensus" yani tam manasıyla bir uzlaşıyla gerçekleşiyor olmasıdır. Diğer kurumlara baktı-

ğımızda Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyinde zaten çok adaletsiz bir yapı var. Konseyin beş daimi üyesi veto ettikleri zaman karar alınamıyor. Öte yandan eğer veto olmazsa çoğunluk sistemine göre bir oylama var. AGİT’te çoğunluk eksi bir diye bir sistem getirdiler. Ama NATO’nun bu özelliği, yine NATO’nun gücünü kanıtlayan konulardan biri. Uluslararası örgütlerin hepsi, artık ciddi bir zaafiyet içinde. Avrupa Konseyinde de aynı şey var çünkü yeni popülist eylemler giderek Konseyin içinde kendisini hissettirmeye başladı. Bazı kararların alınması, hele hele son seçimlerden sonra İsveç’te ve İtalya’da sağ ittifakların iktidara gelmesi parlamenter sistemdeki yapıyı çok ciddi şekilde etkiledi. İnanamazsınız, İslamofobi’yle ilgili bir karar tasarısı görüşülürken tasarının fevkalade yersiz olduğu, İslam’ın tamamen radikal bir terör dini olduğu şeklinde konuşmalar yapan birçok Batılı parlamentlerle karşılaştık. Tabii bu çok ciddi tartışmalara yol açtı ama böyle bir gelişme var.

Türkiye’yi devre dışı bırakacak mekanizmalar üretilebilir.

NATO’da atmak diye bir süreç zaten yok ama Fatih Ceylan bu konuları çok daha iyi bilir, yıllarca orada görev yaptı, Türkiye’yi devre dışı bırakacak mekanizmalar üretilebilir. Bunun üretilmeyeceğini söylemek mümkün değil. Bu da hep Türkiye’nin kendisiyle ilgili

olarak yaratmış olduğu imajdan kaynaklanıyor. Dolayısıyla Türkiye atılmasa dahi eşit oy sahibi ve NATO’da konsensusu istediği zaman bozabilecek bir ülke olma yetkisini ortadan kaldıracabilecek başka mekanizmalar üreti-

NATO’da atmak diye bir süreç zaten yok ama

lebilir. Ama Avrupa Konseyinde böyle bir durum yok. Avrupa Konseyinde atma var. Nitekim 24 Şubat’tan sonra mart ayında, uzun bir zamandan sonra ilk defa Avrupa Konseyi Parlamenter Meclisinin olağanüstü toplantısı yapıldı. Yılda dört defa toplantı yaptığımız hâlde bu yıl beşinci toplantıyı bir olağanüstü toplantıyla yaptık. İki gün içinde önce bir karar tasarısı önümüze geldi, tartıştık, oyladık. Ertesi gün Rusya, Avrupa Konseyinden atıldı. Dolayısıyla orada böyle bir riskle karşı karşıyayız. Yalnız Rusya’nın atılmasıyla sonuçlanan süreçle Türkiye’nin bugün içinde bulunduğu ve böyle bir tehlikeyle karşı karşıya olduğu süreç birbirinden farklı. Biz burada uluslararası örgütler dış politika ve güvenliği konuşuyoruz. Avrupa Konseyi bir güvenlik örgütü değil ama temel hak ve özgürlükler ve insan hakları konusunda Avrupa’nın en güçlü ve en fazla referans yapılan örgütü olduğu için, ki Avrupa Birliği’nin de aslında bugün evrensel değerler olarak kabul edildiğini söylediğimiz değerler üzerine kurulmasında da Avrupa Konseyinin çok önemli bir rolü olmuştur, bütün bunların hepsi aslında güvenliğin toplam bütüncülüğünde rol oynayan fak-

törlerdir. Avrupa Konseyinde Türkiye'nin bu durumla karşı karşıya kalması; Osman Kavala, Selahattin Demirtaş davalarında Avrupa Konseyinin Türkiye'de bir hak ihlali olduğuna dair kararlarını uygulamaması ve bunun sonucunda da konunun Bakanlar Komitesine götürülerek Türkiye'nin Avrupa Konseyi üyeliğinin ciddi bir şekilde dikkate alınması ve değerlendirilmesi sürecini başlatmıştır. Burada tabii hükümetin kendine göre bir açıklaması var. Hükümet, çok yanlış bir şekilde "Avrupa Konseyi kararlarını uygulamayan

**Uluslararası örgütler
zayıflıyor, güçsüzleşiyor,
sorunlara çözüm
bulamıyorlar.**

başka ülkeler de var. Neden o ülkelerin üzerine gidilmiyor da sadece Türkiye'ye gidiliyor? Türkiye'yi siyasi olarak yıpratmak maksadıyla bu konu öne çıkarılıyor." diyor. Hayır, öyle değil. Çünkü bizim Anayasamızda, 90. maddede olduğunu düşünüyorum, uluslararası örgütlerin kararlarının, Türkiye'deki hukuk sürecinin önünde yer alması gerektiği şeklinde bir anlayış vardır. Yani biz, uluslararası bir hukuk kuralının hakkımızda almış olduğu bir kararı uygulamakla yükümlüüz. Bu ihlaldir. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin, Osman Kavala ile ilgili kararında da yine çok meşhur bir 18. maddeye atıf vardır. Bu da mahkeme sürecinin hukuku ihlal edecek şekilde siyasilendirilmesi ile sonuçlanan bir karar olduğu takdirde, ihlal süreci çok ciddi bir ihlaldir, de-

nir. Bu da özetle Türkiye'nin ihlal durumunu ortaya koyuyor.

Son olarak nasıl bir çözüm konusunda dönecek olursak, uluslararası örgütler zayıflıyor, güçsüzleşiyor, sorunlara çözüm bulamıyorlar. Ben yüksek lisans tezimi, bölgesel örgütler, bölgesel örgütlerin çoğalması ile birbirleriyle üst üste örtüşerek güçlenmesi konusuna dönük yazmıştım. Cumhuriyet Halk Partisinin OBİT adı altında andığımız, Orta Doğu Barış ve İş Birliği Teşkilatı diye bir oluşumu var. Bir teşkilat lafı kullanılsa dahi başlangıçta bir platform olarak düşünülmesi gerekiyor. Bunu elimizden geldiğince anlatmaya çalışıyoruz. Parti programında da zaten yeri vardı. OBİT olarak sonuçlanmasını beklediğimiz süreç; İran, Irak, Suriye ve Türkiye'nin bir araya gelerek ortak sorunlarına ortak bir çözüm arayışı için bir platform oluşturmalarını savunuyor. Bununla ilgili bir internet sitesinde yazdığım bir yazı, Lübnan'da ana muhalefet partisinin uluslararası ilişkiler bölümünün başkanı tarafından beni telefonla aramalarına yol açacak kadar dikkat çekmiş ve o şahıs İstanbul'a gelerek iki saat benimle neden Irak, İran, Suriye ve Türkiye var da Lübnan yok diye sordu. Ben de böyle bir şey eğer gerçekleşir ve yerleşirse o zaman elbette Ürdün ve Lübnan gibi ülkelerin de bunun içinde yer almasının mümkün olacağını dile getirdim.

**Öncelikle Türkiye'nin
uluslararası duruşunda
sert bir söylem var.**

Burada uluslararası kurumların dışında bölgesel örgütlerin önemini şu açıdan vurgulamak isterim. Civarımızda başka bölgesel örgüt yok mu? Var. Ama örneğin İslam Konferansı Örgütü, tamamen din üzerine kurulmuş bir örgüttür. Arap Ligi, tamamen milliyetçilik üzerine kurulmuş bir örgüttür. Halbuki bölgede farklı farklı halklar, farklı farklı dinler var. Bunların hepsinin ortak bir paydaş bulabilecekleri bir anlayışla bölgenin kendi içinden bir dinamizmin ortaya çıkması, çok daha kalıcı bir yapı oluşmasını sağlayabilir. Kaldı ki bu dört ülke zaten hem uluslararası terör hem de uluslararası göç gibi iki temel sorunla karşı karşıya olan ülkelerdir. Onun için bizim vizyonumuz, küçük küçük bölgesel örgütlerin ama Türkiye'nin etrafındaki coğrafyaya yayılan bölgesel örgütlerin önemine vurgu yapacaktır Mitat Hoca da bir önceki konuşmasında hem Karadeniz'den hem Kafkasya'dan bahsetti. Türkiye zamanında Kafkasya'da da bu konuda Kafkasya İstikrar ve İş Birliği Platformuna öncülük ederek bir girişim başlatmıştı. Bu tür örgütlerle Türkiye'nin ortasında olduğu ve çevremizi kapsayan Türkiye ile birlikte başka üyeleri de birbiriyle aynı forumlarda, ayrı ayrı bir araya getiren bölgesel örgütlenmelerin çok daha güçlü bir güvenlik yapısı oluşturacağı düşüncesindeyim.

Zeynep Gürcanlı: CHP'nin dış politikaya bir çözümü var ve bu dışarıdan, özellikle emperyalist diye tanımlayabileceğimiz ülkelerin müdahalesinin dışında, bu örgütlenmeyi böl-

ge ülkelerinin kendi kendilerine yapmasını önerdiği için de ayrıca değerli. Sözü Mustafa Aydın'a vermek istiyorum. Konuşmanızda üç unsura değindiniz. Popülizmin, kimlik siyasetinin ve çoğunlukçu siyasetin yükselişi. Buna örnekler verdiniz ama siz konuştuğça ben daha yakın bölgeleri hatırladım. Bir de bahsettiğiniz sendromları çok merak ediyorum. Sevr, Yalnız Kurt ve Mini İmparatorluk.

***Sert konuştuğunuzda
içeride biraz hava
yaratıyor ama dışarıda
sizi dinlemeyi kesiyorlar.***

Mustafa Aydın: Bana verilen göre görev, hem uluslararası kamuoyu hem ulusal kamuoyuydu. Uluslararası kamuoyu çerçevesinde bakarsak, Türkiye'nin burada geleneksel olarak bir imaj sorunu vardır. Bu tarihsel bir sorundur. Türkiye Cumhuriyeti'nden önceye gider, Osmanlı Dönemi'nden başlar. Bu sorunla bugüne kadar başa çıkabildiğimizi söylemek mümkün değildir. Zaten başa çıkmak için Türkiye bir çaba içerisinde mi, ondan da emin değilim. Gösterilen çabaların büyük ölçüde palyatif kaldığını düşünüyorum. Bunun birkaç nedeni var.

Öncelikle Türkiye'nin uluslararası duruşunda sert bir söylem vardır. Özellikle son yıllarda bu sertlik, en üst düzeyde ifade edilir hâle gelmiştir. Sert konuştuğunuzda içeride biraz hava yaratıyor ama dışarıda sizi dinlemeyi ke-

siyorlar. Dolayısıyla bu bir problem. İkincisi, mücadele halk nezdinde yapılmıyor. Uluslararası alanda genellikle Türkiye, karşı taraftakileri devlet bürokrasisi olarak görüp onlarla işini bitirme yoluna gidiyor. Ama uluslararası kamuoyuna kendini anlatma çabası bazı tekil örnekler dışında pek yok. Olan örneklerde de maalesef hükümete yakın kişi ve kuruluşların yurt dışı seyahatlerinin finanse edilmesi gibi bir yöntem benimseniyor. Bu da tabii pek işe yaramıyor. Çünkü konuşanlar “hükümete yakın kişiler” olarak algılandığı anda zaten söylediklerini kimse dinlemiyor. Her zaman böyle bir problem vardı, son yıllarda bu giderek artıyor. Bunun sonucu da, Türkiye’nin haklı olduğu konularda dahi kendini anlatamama problemlerine dönüşüyor olması ve uluslararası alanda nerede bir maraza ortaya çıksa, bir türlü onun güçlü tarafında yer alamama gibi bir durumun ortaya çıkmasıdır.

***Halk, büyük bir farkla
“Suriye’ye bulaşmayın.”
diyor ama kimse dinlemiyor.***

Türkiye açısından güncele baktığımızda, bu geleneksel imaj problemlerine ilaveten özellikle son yıllarda Batılı müttefikleriyle ilişkilerinde bir “uzaklaşma” durumu var. Türkiye’nin muhatapları Türkiye’den uzak durmak istiyorlar. Bunun önemli nedenlerinden biri, Türkiye’nin özellikle dış politikadaki duruşunun son yıllarda fazla zikzaklar çizen bir tavırda olması. Son dönemde moda olan terim var:

“transaksiyonel politika”. Farklı kelimelerle ifade ediliyor ama buna “alışverişçi politika” diyebiliriz. Türkiye’nin son yıllarda bu tür politikalara yönelmesi, özellikle müttefiklik ilişkisi içinde olduğumuz ülkeler nezdinde pek saygı uyandırmıyor. Özellikle uzaklaşmaya neden oluyor.

Türkiye’ye geldiğimizde ise Türkiye’de siyaset yapanlar, dış politika yapanlar kamuoyunu dinlemiyorlar, demiştim. Dinlemediklerinin en tipik örneği, son dönemin iki yakıcı meselesidir. Arkadaşlarımla birlikte 2010’dan beri her yıl birkaç defa kamuoyu yoklaması yapıyoruz. Dolayısıyla bunu oradan topladığımız veriye dayanarak söylüyorum.

En yakıcı dış politika konularımızdan bir tanesi Suriye. 2011’de başlayan bir iç savaş var. Türkiye bu iş savaşın içinde, bir parçası, her tarafında var. Fakat o günden bugüne kadar Türk kamuoyunun Suriye’yle ilgili tercih ettiği politika, açık ara tarafsızlık politikası. Ne kadar soru sorarsak, ne şekilde sorarsak soralım, kamuoyunun önemli bir kısmı başından beri “Bu işe bulaşmayalım.” diyor. Bunun en çok en düştüğü nokta %37. İkinci sıradaki tercihin en yakın geldiği nokta, %17. Halk, büyük bir farkla “Suriye’ye bulaşmayın.” diyor ama kimse dinlemiyor. İkinci örnek şu anda çok güncel olan Ukrayna meselesinden. Orada sanki halkı biraz dinliyoruz. Çünkü orada “Türkiye nasıl bir politika izlesin” diye sordüğümüzde halkın %52’si “Tarafsız kalsın.” diyor. Aslında bu, Türkiye’nin genel dış politikasıyla ilgili halkın duruşunu ifade

etmek açısından çok net bir pozisyon. Hangi konuyu sorarsak soralım, birinci çıkan sonuç genellikle “Bize bulaşmıyorsa biz de bulaşmayalım.” tavrı olarak ifade edilebilir.

Sık sorduğumuz sorulardan bir tanesi, “Türkiye dış ilişkilerinde, uluslararası politikasında hangi ülkelerle ya da ülke gruplarıyla iş birliği yapmalıdır?” sorusudur. Bu soruya açık ara, “Hiçbiri.” cevabı çıkıyor. Yani halkın en azından bir kısmında “Türkiye uluslararası alanda tek başına politika yapmalıdır”, tercihi var. Ne NATO, ne Avrupa, ne Müslüman ülkeler, ne Türkiye cumhuriyetler, ne Rusya, ne Çin, ne de Amerika... Hepsini tek tek soruyoruz. En çok tercih edilen, “Yalnız kalmalıdır.” Biz buna “yalnız kurt sendromu” diyoruz. Tabii burada son yıllarda bir değişim var. Türkiye’nin dış politikasındaki problemler yakıcı hâle geldikçe yalnız kalmak isteyenlerin sayısında radikal bir düşüş olduğunda söylemek zorundayım.

Öte yandan, halkın hafızasında 1. Dünya Savaşı sonrasında Osmanlı İmparatorluğu’nun çöküşünün ve Türkiye’nin, bugünkü Anadolu topraklarının parçalanmak istenmesi de unutulmadan varlığını korumaktadır. Bunu unutmak gerekmiyor elbette. Unutmayalım, hafızamızda dursun. Ama bu hafızanın dış politika tercihlerimizi de özellikle çok derinden etkilediğini de görmemiz lazım. Örneğin “Hangi ülkeler Türkiye’yi tehdit ediyor?” diye sordumuzda ilk beşte her zaman İngiltere vardır. Ama biliyorsunuz İngiltere’yle 1. Dünya Savaşı’ndan sonra savaşmadık. Son 30-40 yıldır

da politikalarımız birbirine çok yakın ilerliyor. Dolayısıyla bugün için bir tehdit algısı olmaması gerekiyor ama İngiltere Osmanlı’yı parçalayan devlettir. Dolayısıyla halk Türkiye için hâlâ büyük tehdit olarak görüyor.

Siyaset kurumu kamuoyunun bu tür görüşlerine bakarak mı dış politika yapıyor? Elbette hayır. Hatta, yapmaması daha doğrudur

Son olarak, çok farklı sorulara verilen cevaplardan çıkarttığımız, Türk halkında imparatorluk bakiyesi olmanın getirdiği bir gururun varlığından da bahsetmek lazım. Bu normalde iyi bir şeydir. Tarihini benimsemek ve ondan gurur duymak iyi bir şeydir ama her fırsat bulduğunda “Sorunlara bulaşmayalım” diyen halk, aynı zamanda “Oralarda etkin olalım” da deyince biraz kafalar karışıyor. Nitekim, “Türkiye nasıl bir devlettir” diye sorup, farklı tercihler sunduğumuzda, “Türkiye büyük bir güçtür” diyenler, %80’lere ulaşıyor. “Dünya çapında büyük bir devlettir” diyenler, %70’lerin üzerinde. “Türkiye orta büyüklükte bir devlettir.” diyenler %30’a düşüyor. “Türkiye küçük bir güçtür” diyenler, yüzde 10’un altına giriyor. Dolayısıyla kamuoyunda, “Biz büyük devletiz ve sözümüz dinlenmelidir” şeklinde özetlenebilecek bir anlayış da var. Siyaset kurumu kamuoyunun bu tür görüşlerine bakarak mı dış politika yapıyor? Elbette hayır. Hatta, yapmaması daha doğrudur.

Son olarak şunu söyleyeyim. “Dış politika ve güvenlik politikasında kamuoyu ne kadar dinlenmelidir?” önemli bir soru. Fazla dinlenmesi gerekmediğine inananlardan biri olarak üç önemli soruyu ortaya bırakayım: Halk dış politika konularını ne kadar biliyor? Konuyla ne kadar ilgileniyor? Ne kadar duygu ve heyecanla hareket ediyor? Eğer dış politikanızı kamuoyunun algılarına dayandırmak istiyorsanız bunlar önemli sorular. Cevaplarını da vereyim. Türk halkının %78’i, dış politika ile ilgili haberleri televizyondan aldığını söylüyor. Ben televizyon izlemeyerek Türk dış politikasını takip ediyorum. Dış politika konuları, bizim ankette sıraladığımız 15 önemli konu sıralamasında %8.9 ile 10. sırada çıkıyor. Yani uluslararası konulara hemen hiç ilgi

duyulmuyor. Bilgi oranı ise şöyle: “S400’ü duydunuz mu” diye sorduğunuzda %53’ü duymadım diyor. “Mavi Vatan’ı duydunuz mu” dediğimizde %75’i duymadım diyor. “Bayraktar TB2’yi” duydunuz mu dediğimizde %63’ü duymadım diyor. Ne olduğunu bilmemesi bir tarafa, duymadığını söylüyor. Bayraktar konusunda şarkı da yapıldığına göre nasıl duyulmadı, bana enteresan geliyor. Konuya buradan bakınca, dış politika yapımında kamuoyunun önceliklerini dikkate almak önemlidir ama konunun hassas ve uzmanlık gerektiren bir alan olduğu da unutulmamalıdır ve “kamuoyunun istediklerini yerine getirme” bahanesiyle dış politika iç politikaya alet edilmemelidir.

ÜP
V
Ülke Politikaları Vakfı

FORUMDAN KARELER

